

ПАЁМИ ДОНИШКАДАИ ТИББӢ- ИҶТИМОИИ ТОҶИКИСТОН

ВЕСТНИК МЕДИКО-СОЦИАЛЬНОГО ИНСТИТУТА ТАДЖИКИСТАНА
HERALD OF THE MEDICAL AND SOCIAL INSTITUTE OF TAJIKISTAN

№2 (3)
Душанбе - 2022

**ПАЁМИ ДОНИШКАДАИ ТИББӢ-ИҶТИМОИИ
ТОҶИКИСТОН**

**ВЕСТНИК МЕДИКО-СОЦИАЛЬНОГО ИНСТИТУТА
ТАДЖИКИСТАНА**

**HERALD OF THE MEDICAL AND SOCIAL INSTITUTE OF
TAJIKISTAN**

Научно-практический журнал

Выходит один раз в 3 месяца

Основан в 2021 г.

2 (3) 2022

Сармуҳаррир: А. Ахмедов – д.и.т., профессор, узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Муовини сармуҳаррир: Икромов Т.Ш. – д.и.т.

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ

Ибодов Ҳ.И. – д.и.т., профессор, академики Академияи илмҳои тиббӣ-техникии Федератсияи Россия

Мирочов Ғ.Қ. – д.и.т., профессор, академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

Мирзоева З.А. – д.и.т., профессор

Муродов А.М. – д.и.т., профессор, академики Академияи илмҳои тиббӣ-техникии Федератсияи Россия

Одинаев Ф.И. – д.и.т., профессор, узви хориҷии Академияи илмҳои Россия

Пулотов К.Ҷ. – н.и.т.

Расулов У.Р. – д.и.т., профессор

Рофиев Р.Р. – н.и.т., профессор, котиби масъул

Главный редактор: А. Ахмедов – д.м.н., профессор, член-корр. Национальной академии наук Таджикистана

Заместитель главного редактора: Икромов Т.Ш. - д.м.н.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Ибодов Х. – д.м.н., профессор, академик Медико-технической академии наук Российской Федерации

Мироджов Г.Қ. – д.м.н., профессор, академик Национальной академии наук Таджикистана

Мирзоева З.А. – д.м.н., профессор

Муратов А.М. – д.м.н., профессор, академик Академии медико-технических наук Российской Федерации

Одинаев Ф.И. – д.м.н., профессор иностранный член Российской академии медицинских наук

Пулатов К.Дж. – к.м.н.

Расулов У.Р. – д.м.н., профессор

Рофиев Р.Р. – к.м.н., профессор, ответственный секретарь

ДУШАНБЕ

**ПАЁМИ
ДОНИШКА-
ДАИ ТИББӢ-
ИҚТИМОИИ
ТОҶИКИСТОН**

**Мачаллаи
илмӣ-амалии тиббӣ**

**Ҳар се моҳ чоп
мешавад**

**Соли таъсисаш –
2021**

**Наشريяи МТҒ
“Донишкадаи
тиббӣ-иқтимоии
Тоҷикистон”**

**Мачалла
дар Вазора-
ти фарҳанги
Ҷумҳурии
Тоҷикистон таҳти
№197/ИҚ-97 аз 20
майи соли 2021 ба
қайд гирифта шу-
дааст.**

Подписано в пе-
чат 27.10.2022. Фор-
мат 60x84¹/₈. Бума-
га офсетная. Печать
офсетная. Гарнитура
Times New Roman.
Усл. печ. л. 9,25. Ти-
раж 100 экз. Заказ
№__.

ООО «Сифат-Офсет»
г. Душанбе, улица
Гастелло 6 пр.,
дом 9.

ШҶРОИ ТАҲРИРИЯ

Аҳмадов С.М. – д.и.т., профессор, узви вобастаи Акаде-
мияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Ғоибзода А.Ҷ. – д.и.т., профессор, узви вобастаи АМИТ.

Юсуфӣ С.Ҷ. – д.и.ф., профессор, узви пайвастаи АМИТ.

Муҳиддин Н.Д. – д.и.т.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Аҳмадов С.М. – д.м.н., профессор, член-корр. Националь-
ной академии наук Таджикистана.

Ғоибзода А.Дж. – д.м.н., профессор, член-корр. НАНТ.

Юсуфи С.Дж. – д.м.н., профессор, академик НАНТ.

Муҳиддин Н.Д. – д.м.н.

**Қисман ё пурра нашр кардани маводи дар мачалла
нашршуда танҳо бо иҷозати хаттии идораи мачалла
раво дида мешавад.**

**Идораи мачалла масъулияти муҳтавои маводи
таблиғотиро ба уҳда намегирад.**

**Нуқтаи назари муаллифон метавонад, ки муҳолифи
назари идораи мачалла бошад.**

НИШОНИИ МАҶАЛЛА

734042, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,

кӯчаи Клара Сеткина – 2,

Тел: +992 933 75 10 75

E-mail: dtit082020@mail.com

Мудири редакция Муродова М.М.

М У Н Д А Р И Ч А

Курбонова Г.Х., Махмудов М., Сагторов С. Таҳлили сифат ва миқдори микрофлораҳои гингивалии дандонҳои тақяқунанда дар давраи табобати ортопедикӣ.....	5
Орипова Р.Ш. Натиҷаҳои перинаталӣ дар занони ҳомиладори фарбеҳ.....	10
Тиллоев А.И., Пулотов К.Қ. Зудии вохурии бемориҳои гушу гулӯю бинӣ ҳангоми бемориҳои музмини ғайрихусусии шушҳо.....	18
Қурбонова С.М. Муҳолифати омӯзгорон дар раванди таълим.....	23
Мағзумова Ф.П., Сорбон М., Пулотов К.Қ. Вазъи кунунӣ ва мушкилоти омодаسازی касбии кормандони иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	27
Мирова Ш.М. Хушмуомилағӣ аз нуқтаи назари этикаи нутқ.....	37
Мусоев А.К. Муҳимияти маъхазҳои таърихии асри XVI дар таърихнигории миллӣ.....	45
Оқилзода И.Н. Хусусиятҳои таълими касбию техникаи кормандони иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	49
Раҳимов Ш.С. Омилҳои муҳочирати меҳнатии тоҷикон ба ҳудуди Федератсияи Россия.....	53
Шехов И.Ф. Таҳлили сохторӣ ва маъноии пайвандакҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ.....	59

ТАҒСИР

Усмонов И.М. Таъсири ҳомиладорӣ ба аллосенсибилизатсия дар занони гирифтори бемории музмини гурда дар марҳилаи панҷум.....	66
---	----

ОГЛАВЛЕНИЕ

CONTENS

- Курбонова Г.Х., Махмудов М., Сатторов С.** Качественный и количественный анализ микрофлоры десневой борозды опорных зубов на этапах ортопедического лечения 5
- Курбанова С.М.** Противоположность учителей в образовательном процессе 23
- Орипова Р.Ш.** Перинатальные исходы у беременных женщин с ожирением 10
- Магзумова Ф.П., Сорбон М., Пулотов К.Ю.** Современное состояние и проблемы профессиональной подготовки социальных работников в Республике Таджикистан 27
- Тиллоев А.И., Пулотов К.Дж.** Частота встречаемости болезней лор органов при хронических неспецифических заболеваниях легких 18
- Мирова Ш.М.** Вежливость с точки зрения речевого этикета 37
- Мусаев А.К.** Значение исторических источников XVI века в отечественной историографии 45
- Окилзода И.Н.** Характеристики профессионально - технического образования социальных работников Республики Таджикистан 49
- Рахимов Ш.С.** Причины начала миграции таджиков в Россию 53
- Шехов И.Ф.** Анализ структуры и значения соединений в английском и таджикском языках 59
- Kurbonova G.H., Makhmudov M., Sattorov S.** Qualitative and quantitative analysis of the microflora of the gingival sulcus of supporting teeth at the stages of orthopedic treatment
- Oripova R.Sh.** Perinatal outcomes in obese pregnant women
- Tilloev A.I., Pulotov K.J.** Frequency of occurrence of diseases of ent organs in chronic nonspecific lung diseases
- Kurbanova S.M.** Teachers' opposition in the educational process
- Magzumova F.P., Sorbon M., Pulotov K.J.** Current situation and problems of professional training of social workers in the Republic of Tajikistan
- Mirova Sh.M.** Politeness from the point of view of etiquette's speech
- Musaev A.K.** Significance of historical sources of the XVI th century in Russian historiography
- Oqilzoda I.N.** Characteristics of professional and technical education of social workers in the Republic of Tajikistan
- Rakhimov Sh.S.** From the history of the beginning of migration of tajiks to Russia
- Shekhov I.F.** Analysis of structure and meaning of conjunctions in english and tajik languages

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

REVIEW OF LITERATURE

- Усмонов И.М.** Влияние беременности на аллосенсибилизацию у женщин с хронической болезнью почек пятой стадии 66
- Usmonov I.M.** Impact of pregnancy on allosensitization in women with fifth stage chronic kidney disease

УДК

Г.Х. Курбонова¹, М. Махмудов², С. Сагторов²

КАЧЕСТВЕННЫЙ И КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ МИКРОФЛОРЫ ДЕСНЕВОЙ БОРОЗДЫ ОПОРНЫХ ЗУБОВ НА ЭТАПАХ ОРТОПЕДИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ

¹НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана».

²ГОУ «Таджикский государственный медицинский университет им. Абу-али ибни Сино».

Курбонова Гулноз Хошимовна – и.о. заведующей кафедрой терапевтической стоматологии НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана». Email-gulnozhoшимovna@gmail.com. Тел: (+992) 918 43 43 77.

Цель исследования. Провести качественный и количественный анализ микрофлоры десневой борозды опорных зубов на этапах протезирования.

Материалы и методы исследования. Для бактериологического исследования содержимого десневой борозды зубов, применялись стерильные эндодонтические бумажные штифты, которые вводились в пораженную воспалением десневую борозду, после чего они помещались в специальную транспортную среду Шедлер бульон (Schadler Broth BBI, USA). С целью определения аэробных и анаэробных бактерий использовались специальные питательные среды: Columdia agar и Anaerobe Blood agar; Champen Mannitol agar; Saburo Dextrose agar; MRS agar; Shadler agar.

Результаты исследования и их обсуждение. Основные показатели качественного и количественного анализа у пациентов с воспалительным поражением краевых пародонтальных тканей протетического генеза при анализе состава микрофлоры в области десневой борозды не были выявлены *Streptococcus Anhaemolyticus*, *Lactobacterium spp.*, *Streptococcus salivaris* и *Bifidobacterium spp.*, тогда как в группе контроля наличие данных бактерий наблюдалось в 12,28%, 7,01%, 3,51% и 7,01% случаев, соответственно.

Заключение. В ходе исследования бактериальной флоры, выделенных из десневой борозды опорных зубов, было обнаружено, что у наблюдаемых нами больных из основной группы показатели контаминации аэробных микроорганизмов в десневой борозде опорных зубов оказались значительно выше, чем у пациентов из контрольной группы. Показатели бактериальной контаминации анаэробными патогенами у больных основной группы ниже чем у пациентов из контрольной группы.

Ключевые слова. десневая борозда, пародонт, бактерия, протезирование.

G.H. Kurbonova¹, M. Makhmudov², S. Sattorov²

QUALITATIVE AND QUANTITATIVE ANALYSIS OF THE MICROFLORA OF THE GINGIVAL SULCUS OF SUPPORTING TEETH AT THE STAGES OF ORTHOPEDIC TREATMENT

¹NOU «Medical - social institute of Tajikistan»

²*State Educational Institution “Tajik State Medical University named after A.I. Abuali ibn Sino.*

Kurbonova Gulnoz Khoshimovna - acting Head of the Department of Therapeutic Dentistry of the National Educational Institution “Medical and Social Institute of Tajikistan”. Email-gulnozhoshimovna@gmail.com. Tel: (+992) 918 43 43 77.

Purpose of the study. Conduct a qualitative and quantitative analysis of the microflora of the gingival sulcus of supporting teeth at the stages of prosthetics.

Materials and research methods. For bacteriological examination of the contents of the gingival sulcus of the teeth, sterile endodontic paper points were used, which were inserted into the gingival sulcus affected by inflammation, after which they were placed in a special transport medium Schedler broth (Schadler Broth BBI, USA). In order to determine aerobic and anaerobic bacteria, special nutrient media were used: Columdia agar and Anaerobe Blood agar, Champen Mannitol agar; Saburo Dextrose agar; MRS agar; Shadler agar.

Results of the study and their discussion. The main indicators of qualitative and quantitative analysis in patients with inflammatory lesions of the marginal periodontal tissues of prosthetic origin in the analysis of the composition of the microflora in the gingival sulcus were not detected *Streptococcus Anhaemoliticus*, *Lactobacterium spp.*, *Streptococcus salivaris* and *Bifidobacterium spp.*, while in the control group the presence of these bacteria was observed in 12.28%, 7.01%, 3.51% and 7.01% of cases, respectively.

Conclusion. During the study of the bacterial flora isolated from the gingival sulcus of the supporting teeth, it was found that in the patients from the main group observed by us, the contamination of aerobic microorganisms in the gingival sulcus of the supporting teeth was significantly higher than in patients from the control group. Indicators of bacterial contamination by anaerobic pathogens in patients of the main group are lower than in patients from the control group.

Keywords. gingival sulcus, periodontium, bacteria, prosthetics.

Актуальность. Ведущим этиологическим фактором воспалительных и дистрофически - воспалительных заболеваний пародонта является микробный налет, который характеризуется разнообразным видовым пейзажем бактерий, обладающих повышенной патогенностью, способностью осаждения на зубной поверхности и ортопедических конструкций, инвазии вглубь тканей пародонта, высвобождению токсинов и синтеза ферментов [4].

Известно, что наличие в содержимом десневой борозды опорных зубов ассоциаций динамически изменчивых микробных видов, состоящих из пред-

ставителей микрофлоры разнообразного характера и происхождения. Среди них экспертами ВОЗ были обозначены определенные виды бактерий, которые могут иметь большое значение в развитии пародонтальных заболеваний: *Porphyromonas gingivalis*, *Prevotella melaninogenica*, *Prevotella intermedia*, *Actinobacillus actinomycetemcomitans*, *Fusobacterium nucleatum*, *Eikenella corrodens* и др. [1, 3].

Анализ научной литературы свидетельствуют, что видовой состав микрофлоры пародонтального кармана у больных генерализованным пародонтитом варьирует. У большинства больных вы-

севаются аэробно-анаэробно-грибковые ассоциации. Несколько реже наблюдаются анаэробно-грибковые ассоциации и только в единичных случаях встречаются аэробно-анаэробные ассоциации или в виде монокультуры высеваются аэробные бактерии и грибы [2].

В результате микробиологического исследования *Peptostreptococcus intermedius* обнаруживали в количестве $5,1 \pm 0,20$ в контрольной группе, а в группе с патологией пародонта их количество составляло $5,2 \pm 0,20$. Такой анаэробный микроорганизм, как *Streptococcus intermedius*, отличающийся своей агрессивной способностью, среди обследуемых лиц из группы контроля был обнаружен только в 20% случаев в количестве $4,5 \pm 0,21$, при этом в основной группе пациентов этот показатель оказался заметно больше ($5,7 \pm 0,21$) и был обнаружен в 62,5% случаев [5].

Цель исследования. Провести качественный и количественный анализ микрофлоры десневой борозды опорных зубов на этапах протезирования.

Материал и методы исследования. Для бактериологического исследования содержимого десневой борозды зубов, контактирующих с элементами несъемного протеза использовалось содержимое маргинального пародонта с визуально наблюдаемым воспалительным поражением в области опорных зубов. Для этого применялись стерильные эндодонтические бумажные штифты, которые вводились в пораженную воспалением десневую борозду, после чего они помещались в специальную транспортную среду Шедлер бульон (*Schadler Broth BBI, USA*). Помещенный в про-

бирки материал в течение ближайших двух часов отправлялся в микробиологическую лабораторию для проведения исследования. С целью определения аэробных и анаэробных бактерий использовались специальные питательные среды: *Columbia agar* и *Anaerobe Blood agar*, куда помещалась 5-10% свободная от фибрина кровь животных; с целью определения стафилококковых микроорганизмов использовался *Champen Mannitol agar*; с целью определения кандидозных микроорганизмов использовался *Saburo Dextrose agar*; с целью определения энтеробактерий использовался *Endo agar*; с целью определения лактобактерий использовался *MRS agar*; с целью исследования интенсивности общей обсемененности бактериями использовался *Shadler agar*. С целью выделения бактерий применялась специальные микротест-системы чешского производства «*Lachema*» и немецкого производства «*BBL Crystal*».

Результаты исследования и их обсуждение. В ходе исследования бактериальной флоры, выделенных из десневой борозды опорных зубов, было обнаружено, что у наблюдаемых нами больных из основной группы показатели контаминации аэробных микроорганизмов в десневой борозде опорных зубов составили $1,3 \times 10^5 \pm 1,9 \times 10^4$, что оказалось значительно выше, чем у пациентов из контрольной группы - $1,3 \times 10^4 \pm 3,74 \times 10^3$. Показатели бактериальной контаминации анаэробными патогенами у больных основной группы колебались в пределах $2,08 \times 10^4 \pm 1,8 \times 10^3$, а среди наблюдаемых пациентов из контрольной группы уровень бактериальной обсе-

Таблица 1.

**Результаты качественного и количественного анализа микрофлоры
краевого пародонта при протетическом его поражении**

Микроорганизмы	Группа пациентов	
	Основная	Контрольная
Streptococcus Anhaemaliticus, %	не выявлены	12,28
Streptococcus mutans, %	12,5	не выявлены
Corinebacterium spp, %	6,25	8,77
Streptococcus Epidermidis, %	12,5	8,77
Streptococcus salivaris, %	не выявлены	3,51
Candida albicans, %	12,5	14,03
Actinomyces pyogenes, %	6,25	1,75
Lactobakterium spp, %	не выявлены	7,01
Bifidobacterium spp, %	не выявлены	7,01

менности оказался ниже и варьировал в пределах $1,39 \times 10^4 \pm 2,42 \times 10^3$ (при соответствующем значении 68,75% и 31,25%).

Основные показатели качественного и количественного анализа высеваемой бактериальной флоры в области пораженного воспалительным процессом краевого пародонта опорных зубов у наблюдаемых нами лиц в обеих группах описаны в таблице 1.

Согласно представленным в данной таблице результатам, у пациентов с воспалительным поражением краевых пародонтальных тканей протетического генеза при анализе состава микрофлоры в области десневой борозды не были выявлены Streptococcus Anhaemaliticus, Lactobakterium spp., Streptococcus salivaris и Bifidobacterium spp., тогда как в группе контроля наличие данных бактерий наблюдалось в 12,28%, 7,01%, 3,51% и 7,01% случаев, соответственно

Исследованием установлено, что в процентном соотношении аэробная микрофлора у пациентов из основной группы высевается несколько реже, чем

у лиц из контрольной группы. Также обращает на себя внимания обнаружение кариесогенного микроорганизма, т.е. штаммы Streptococcus mutans (12,5%). Несмотря на невысокую частоту обнаружения данного вида микроорганизма, можно предположить, что эти лица относятся к группе с благоприятным фоном возникновения кариеса зубов.

В заключение следует отметить, что проведение качественного и количественного анализа бактериальной контаминации в области десневой борозды у пациентов с воспалительным поражением краевых пародонтальных тканей протетического генеза в области опорных зубов позволяет установить патогенетическую значимость микрофлоры полости рта и служит показателем эффективности проводимой терапии при данной патологии.

Заключение. В ходе исследования бактериальной флоры, выделенных из десневой борозды опорных зубов, было обнаружено, что у наблюдаемых нами больных из основной группы показатели контаминации аэробных микро-

организмов в десневой борозде опорных зубов составили $1,3 \times 10^5 \pm 1,9 \times 10^4$, что оказалось значительно выше, чем у пациентов из контрольной группы - $1,3 \times 10^4 \pm 3,74 \times 10^3$. Показатели бактериальной контаминации анаэробными патогенами у больных основной группы колебались в пределах $2,08 \times 10^4 \pm 1,8 \times 10^3$, а среди наблюдаемых пациентов из контрольной группы уровень бактериальной обсемененности оказался ниже и варьировал в пределах $1,39 \times 10^4 \pm 2,42 \times 10^3$. В исследуемых опорных зубах, при протетическом поражении краевого пародонта значение индекса десневой жидкости верхней челюсти по результатам измерения площади пропитывания бумажной полоски было в 3,4 раза выше, а по результатам взвешивания соответствующей полоски – в 4,6 по сравнению со значениями исследуемого индекса интактного пародонта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абакаров С.И. Колонизация микробной флоры при применении различных видов цельнолитых несъемных протезов / С.И. Абакаров, В.Н. Царев, С.Э. Умарова // Материалы XIV и XV Всероссийских научно-практических конференций и труды X съезда Стоматологической Ассоциации России. – М., 2005. – С. 122-124.

2. Безрукова И.В. Микробиологические и иммунологические аспекты этиопатогенеза быстро прогрессирующего пародонтита / И.В. Безрукова // Пародонтология. – 2000. – № 3 (17). – С. 3-8.

3. Махмудов М.М., Саторов С. Воспалительные заболевания слизистой оболочки протезного ложа у лиц, пользующихся

зубными протезами. / Ортопедическая стоматология. – 2017, Т. 13 № 1, Стр. 75-78, Екатеринбург, УГМУ

4. Микробные ассоциации пародонтального кармана у больных генерализованным пародонтитом / Косенко К.Н. [и др.] // Вісник стоматології. – Донецк, 2000. – № 3. – С. 10-13.

5. Microbial complexes in subgingival plaque / S.S. Socransky [et al.] // J. Clin. Periodontol. – 2008. – Vol. 25, N 2. – P. 134-144.

REFERENCES

1. Abakarov S.I. Colonization of microbial flora in the application of various types of cast fixed prostheses / S.I. Abakarov, V.N. Tsarev, S.E. Umarova // Materials of the XIV and XV All-Russian Scientific and Practical Conferences and Proceedings of the X Congress of the Dental Association of Russia. – M., 2005. – S. 122-124.

2. Bezrukova I.V. Microbiological and immunological aspects of the etiopathogenesis of rapidly progressive periodontitis / I.V. Bezrukova // Periodontology. – 2000. – No. 3 (17). – P. 3-8.

3. Makhmudov M.M., Satorov S. Inflammatory diseases of the mucous membrane of the prosthetic bed in persons using dentures. / Orthopedic dentistry. – 2017, Vol. 13 No. 1, P. 75-78, Yekaterinburg, USMU

4. Microbial associations of the periodontal pocket in patients with generalized periodontitis / Kosenko K.N. [et al.] // Visnik stomatologii. – Donetsk, 2000. – № 3. – S. 10-13.

5. Microbial complexes in subgingival plaque / S.S. Socransky [et al.] // J. Clin. Periodontol. – 2008. – Vol. 25, N 2. – P. 134-144.

ХУЛОСА

Г.Х. Курбонова, М. Махмудов,
С. Сагторов

ТАҲЛИЛИ СИФАТ ВА МИҚДОРИ МИКРОФЛОРАҲОИ ГИНГИВА- ЛИИ ДАНДОНҲОИ ТАКЯКУ- НАНДА ДАР ДАВРАИ ТАБОБАТИ ОРТОПЕДИКӢ

Мақсади таҳқиқот. Гузаронидани таҳлили сифат ва миқдори микрофлораи дандонҳои пуштибон дар марҳилаҳои протезкунонӣ.

Маводҳо ва усулҳои таҳқиқот. Барои муоинаи бактериологии таркиби гулӯи дандонҳои пуштибон аз нуқтаҳои коғазии эндодонтикий тамизшуда истифода шуданд, ки ба гулӯи дандонҳои аз илтиҳоб зарардида гузошта шуда, баъд аз он дар маҳлули махсуси нақлиётӣ Schedler (Schadler Broth BVI, ИМА) ҷойгир карда шуданд. Барои муайян кардани бактерияҳои аэробӣ ва анаэробӣ, воситаҳои махсуси ғизой истифода шуданд: Columdia agar и Anaerobe Blood agar, Champen Mannitol agar; Saburo Dextrose agar; MRS agar; Shadler agar.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Нишондиҳандаҳои

асосии таҳлили сифат ва миқдорӣ дар беморони гирифтори осеби илтиҳобии бофтаҳои канорӣ пародонти пайдоиши сунъӣ ҳангоми таҳлили таркиби микрофлора дар мавзеи гулӯи дандонҳо мавҷудияти микробҳои Streptococcus Anhaemaliticus, Lactobacterium spp., Streptococcus spp., Streptococcus salivaris и Bifidobacterium spp. ба қайд гирифта нашуд, дар ҳоле ки дар гурӯҳи назоратӣ мавҷудияти ин бактерияҳо мутаносибан дар 12,28%, 7,01%, 3,51% ва 7,01% мушоҳида шудааст.

Хулоса. Ҳангоми омӯзиши флораи бактериявӣ аз гулӯлаи дандонҳои такякунанда ҷудо карда шуда, маълум шуд, ки дар беморони гурӯҳи асосии аз ҷониби мо мушоҳидашуда ифлосшавии микроорганизмҳои аэробӣ дар гулӯи дандонҳои дастгиркунанда назар ба беморон аз гурӯҳи назоратӣ хеле зиёд мебошад. Нишондиҳандаҳои олудашавии бактерияҳо бо микроорганизмҳои анаэробӣ дар беморони гурӯҳи асосӣ нисбат ба беморони гурӯҳи назоратӣ паस्तтаранд.

Калимаҳои калидӣ. дандонча, пародонт, бактерия, протез.

УДК 618.3-06

Р.Ш. Орипова

ПЕРИНАТАЛЬНЫЕ ИСХОДЫ У БЕРЕМЕННЫХ ЖЕНЩИН С ОЖИРЕНИЕМ

НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана»

Орипова Р. Ш. – и.о. зав. кафедрой акушерства и гинекологии НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана»: E-mail:-rukshona1707@gmail.com тел: (+992) 008-08-07-00.

Цель исследования. Изучить перинатальные исходы у беременных женщин с ожирением.

Материал и методы исследования. Всего обследовано 136 пациенток из них 106 беременных женщин с ожирением (основная группа). Данная группа в свою очередь разделена на три подгруппы: с ожирением -41 пациенток, ожирение + преэклампсия -35 пациенток и ожирение + инсулин резистентность - 30 пациенток. Контрольная группа сформирована из числа здоровых беременных -30 пациенток. Результаты полученных данных обработаны методом вариационной и описательной статистики с использованием критериев Стьюдента ранговый U-критерий Манна- Уитни. При сравнении совокупностей по качественным признакам применяли анализ с использованием хи-квадрат, при необходимости с поправкой Йейтса.

Результаты исследования и их обсуждения. Результаты проведенного исследования показали, что частота неонатальной заболеваемости была зарегистрирована чаще среди новорожденных, рожденных от матерей с ожирением 3-й степени.

Заключение. Результаты нашего исследования показали, что перинатальные исходы у беременных женщин с ожирением напрямую зависят от степени ожирения матери и тяжести преэклампсии.

Ключевые слова. ожирение, преэклампсия, инсулин резистентность, беременность, роды, перинатальные исходы.

R.Sh. Oripova

PERINATAL OUTCOMES IN OBESE PREGNANT WOMEN

NOU «Medical and social Institute of Tajikistan»

Oripova Rukhshona Shukhratovna - head of the department of obstetrics and gynecology, NOU «Medical and social Institute of Tajikistan», E-mail:-rukshona1707@gmail.com тел:(+992 008-08-07-00)

Purpose of the study. To study perinatal outcomes in obese pregnant women.

Material and research methods. A total of 136 patients were examined, including 106 pregnant women with obesity (main group). This group, in turn, is divided into three subgroups: obese - 41 patients, obesity + preeclampsia - 35 patients and obesity + insulin resistance - 30 patients. The control group was formed from healthy pregnant women - 30 patients. The results of the obtained data were processed by the method of variational and descriptive statistics using the Student's criteria, the Mann-Whitney U-rank test. Qualitative comparisons of populations were performed using chi-square analysis, corrected if necessary by Yates.

Research results. The results of the study showed that the incidence of neonatal morbidity was registered more often among newborns born to mothers with obesity of the 3rd degree.

Conclusion. The results of our study showed that perinatal outcomes in obese pregnant women directly depend on the degree of maternal obesity and the severity of preeclampsia. All of these complications confirm poor-quality antenatal care and point to missed opportunities at this stage. Timely prediction and prevention of possible complications will improve maternal and perinatal outcomes.

Key words. *obesity, preeclampsia, insulin resistance, pregnancy, childbirth, perinatal outcomes.*

Актуальность. Избыточная масса тела и ожирение, ранее были характерны для стран с высоким уровнем дохода, однако в настоящее время распространяется и в других странах, указывая на актуальность проблемы во всем мире [ВОЗ, 2017; 2021].

Выявлена высокая частота (15%-38%) ожирения и его осложнений (80-100%) среди беременных женщин. Особое значение имеет влияние ожирения при гестации на развитие гипертензивных нарушений, в том числе преэклампсии (25-63%), гестационного сахарного диабета (32%), макросомии (28-35%). Установлено, что осложнения течения беременности на прямую зависят от степени ожирения беременной. Так, если при ожирении у беременных женщин 3-й степени наблюдались осложнения в 75% до 85% случаев, то при 1-й степени ожирения частота осложнений наблюдалась в 25% - 35% случаев. Ожирение является фактором риска развития репродуктивных нарушений и перинатальных потерь. На перинатальные исходы отрицательно влияет сочетание абдоминального ожирения с инсулинорезистентностью, с гипертензивными состояниями, и с нарушениями липидного и углеводного обмена. Установлено, что Патологическое течение беременности и родов у женщин с ожирением отрицательно влияет на развитие плода, тем самым увеличивает показатели перинатальной заболеваемости и смертности. Приведенные данные указывают на медицинскую и

социальную значимость ожирения у беременных [1,2,3].

Несмотря на имеющееся множество исследований по вопросам ожирения, не достаточно изучены в нашем регионе течение и исход гестационного периода и пренатальное развитие плода у женщин с ожирением.

Цель исследования. Изучить перинатальные исходы у беременных женщин с ожирением.

Материал и методы исследования. Всего обследовано 136 пациенток из них 106 беременных женщин с ожирением (основная группа). Данная группа в свою очередь разделена на три подгруппы: с ожирением -41 пациенток, ожирение + преэклампсия -35 пациенток и ожирение + инсулин резистентность -30 пациенток. Контрольная группа сформирована из числа здоровых беременных -30 пациенток. Результаты полученных данных обработаны методом вариационной и описательной статистики с использованием критериев Стьюдента ранговый U-критерий Манна- Уитни. При сравнении совокупностей по качественным признакам применяли анализ с использованием хи-квадрат, при необходимости с поправкой Йейтса.

Результаты исследования и их обсуждения. Проведенное исследование и изучение результатов антропометрических данных показали, что средняя масса плода в группе сравнения составила $3520,50 \pm 225$ гр, в группе женщин с ожирением $3758,52 \pm 717$ гр, в группе женщин с ожирением и инсулинорези-

Таблица 1

**Распределение новорожденных по массе тела при рождении у
обследуемых групп.**

Показатели	Группа сравнения (n=30)		Ожирение (n=41)		Ожирение + преэкл (n=35)		Ожирение + инс.рез. (n=30)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
До 2000	-	-	2	4,9%	4	11,4%	-	-
2001-2500	-	-	6	14,6%	20	57,1%	-	-
2501-3000	12	40,0%	10	24,4%	4	11,4%	-	-
3001-3500	11	36,7%	13	31,7%	2	5,7%	1	3,3%
3501-4000	5	16,7%	8	19,5%	4	11,4%	19	63,3%
4001 и более	2	6,7%	4	9,8%	1	2,9%	10	33,3%

Примечание. % - от количества весовой категории новорожденных.

стенностью $4049,96 \pm 529$ гр, и в группе женщин с ожирением и преэклампсией - $2352,5 \pm 332$ гр.

Необходимо отметить, что выявлено стандартных отклонений в антропометрических показателях новорожденных больше в группе беременных с ожирением и ПЭ.

Среди пациенток контрольной группы и беременных женщин с ожирением и инсулинорезистентностью, родивших детей весом менее 2000 грамм ни в одном случае не зарегистрировано. В группе женщин с ожирением и преэклампсией данный показатель составил 11,4% и у пациенток с ожирением в 4,9% случаях соответственно. Кроме того, среди новорожденных, имеющих массу тела при рождении меньше 2500,0, зарегистрировано в группе женщин с ожирением и преэклампсией в 20 (57,1%) случаях. Рождение крупного плода весом более 4000 грамм зарегистрировано в группе женщин с ожирением и инсулинорезистентностью, что составило 33,3% случаев (Таблица 1).

Среди новорожденных в группе женщин с ожирением и ожирением с инсулинорезистентностью родившихся детей, оцененных по шкале Апгар ниже 5 баллов, не наблюдалось, тогда как в группе женщин с ожирением и инсулинорезистентностью ниже с оценкой по шкале Апгар 5 баллов зарегистрировано 2 новорожденных.

Результаты оценки состояния новорожденных по шкале Апгар на 1-й и 5-й минуте представлены в таблице 3.3.7. На 1-й минуте после рождения оценены на 8 баллов и выше в 62 (59,0%) случаях, на 7 баллов и ниже 36 (34,2%) и после 5 минут оценены новорожденные по шкале Апгар на 7 баллов и ниже в 11 (10,4%) случаях.

Следовательно, по результатам оценки новорожденных по шкале Апгар установлено, что новорожденные от матерей с ожирением и преэклампсией чаще рождались в асфиксии по сравнению с новорожденными от матерей основной подгруппы.

Таблица 2

Распределение новорожденных соответственно оценке по шкале Апгар

Группы	Беременные женщины с ожирением (n=41)		Беременные женщины с ожирением + инсулинорезистентность (n=30)		Беременные женщины с ожирением + преэклампсия (n=34)	
	1 мин	5 мин	1 мин	5 мин	1 мин	5 мин
Оценка новорожденного по шкале Апгар						
8-10 баллов	25 (60,9%)	35 (85,3%)	20 (66,7%)	27 (90,0%)	17 (50,0%)	23 (67,6%)
7 баллов	14 (34,1%)	5 (12,2%)	9 (30,0%)	3 (10,0%)	13 (37,1%)	8 (23,5%)
6 баллов	2(4,9%)	1	1(3,3%)	0	2 (5,9%)	1 (2,9%)
5 баллов	0	0	0	0	1(2,9%)	1(2,9%)
4 балла и ниже	0	0	0	0	1(2,9%)	1(2,9%)

Примечание. % от степени асфиксии новорожденных в группах

Таблица 3.

Частота неонатальной заболеваемости в исследуемых группах

Нозология	Беременные с ожирением (n=41)	Беременные с ожирением + инсулинорезистентность (n=30)	Беременные с ожирением+ПЭ (n=35)
Синдром дыхательных расстройств	5 (12,1±5,1%)	3(10,0±5,47%) p>0,05	12(34,2±8,02%) p ₁ >0,05 p ₂ <0,05
Нарушение мозгового кровообращения	3(7,31±4,06%)	3(10,0±5,4%) p>0,05	4(11,4±5,3%) p ₁ >0,05 p ₂ >0,05
Внутриутробная инфекция	1(2,43±2,4%)	-	2(5,71±3,92%) p ₁ >0,05

Примечание: p - статистическая значимость различий показателей между группой беременных с ожирением и беременных с ожирением и ПЭ, p₁ - статистическая значимость различий показателей между группой беременных с ожирением и беременных с ожирением и ИР, p₂ - статистическая значимость различий показателей между группой беременных с ожирением и ИР и беременных с ожирением и ПЭ (по критерию χ^2 (по критерию χ^2 с поправкой Йетса).

В контрольной группе все новорожденные оценены на 1-й и 5-й минуте рождения по шкале Апгар на 8-9 баллов соответственно.

Необходимо отметить, что по полученным данным ожирение матери достоверно доказывает неблагоприятное влияние его на внутриутробное развитие плода, о чем свидетельствуют результаты оценки новорожденных по шкале Апгар.

Представленные данные (таблица 3) показывают, что синдром дыхательных расстройств достоверно чаще встречался ($p < 0,05$) в группе женщин с ожирением и ПЭ, причем, в основном, это связано с тяжестью преэклампсии и индукцией родов при преждевременных родах.

Нарушение мозгового кровообращения у новорожденных наблюдалось по 3 случая в группе женщин с инсулинорезистентностью и ожирением, показатель составил $10,0 \pm 5,4\%$ и $7,31 \pm 4,06\%$

соответственно, возможно это связано с рождением крупного плода, где роды осложнились обструкцией. В группе женщин с ожирением и преэклампсией данный показатель составил 4 случая ($11,4 \pm 5,3\%$), т.е. встречался у каждой 10-й пациентки данной группы.

В группе женщин с ожирением и преэклампсией внутриутробная инфекция зарегистрирована у 2 ($5,71 \pm 3,92\%$) новорожденных и в группе женщин с ожирением у 1 ($2,43 \pm 2,4\%$) соответственно. Внутриутробная инфекция связана чаще всего с преждевременным отхождением околоплодных вод.

Результаты проведенного исследования показали, что частота неонатальной заболеваемости была зарегистрирована чаще среди новорожденных, рожденных от матерей с ожирением 3-й степени.

В группах исследования всего зарегистрировано 3 случая перинатальной смертности ($2,8\%$). Перинатальные по-

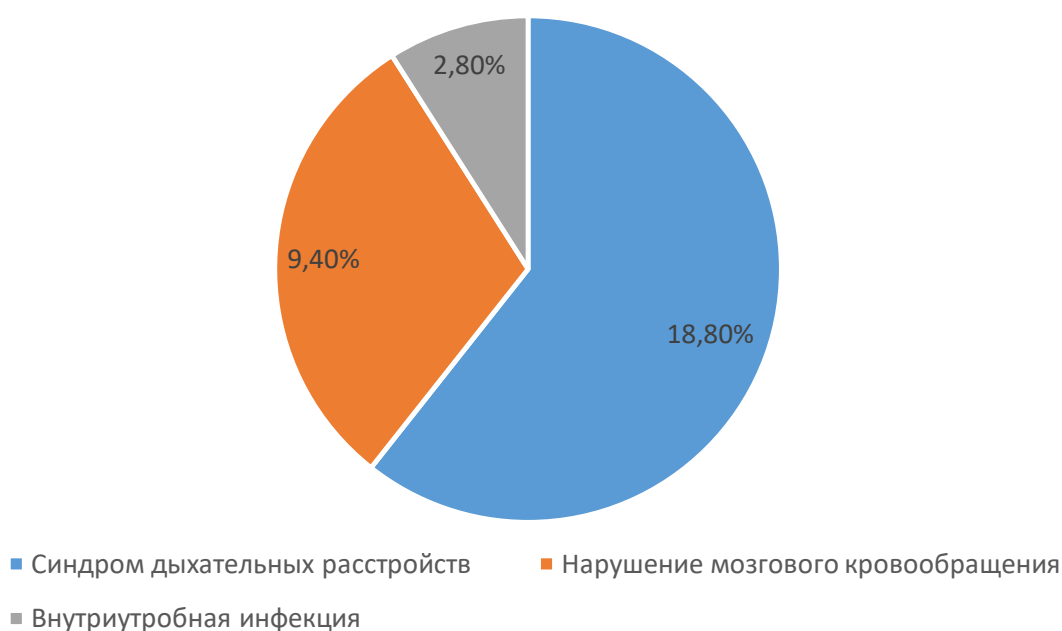

Рисунок 1. Неонатальная заболеваемость среди основной группы.

Таблица 4

Частота неонатальной заболеваемости в зависимости от степени ожирения беременных женщин в исследуемых группах

Нозология	Ожирение I (n=20)	Ожирение II (n=63)	Ожирение III (n=20)
Синдром дыхательных расстройств	3 (15,0%)	12 (19,0%)	5 (25,0%)
Нарушение мозгового кровообращения	2 (10,0%)	6 (9,5%)	4 (16,0%)
Внутриутробная инфекция	-	1 (1,6%)	2 (10,0%)

Примечание. % от степени неонатальной заболеваемости новорожденных в группах.

Таблица 5

Перинатальные потери у беременных женщин с ожирением.

Нозология	Беременные женщины с алиментарным ожирением (n=41)	Беременные женщины с ожирением + инсулинорезистентность (n=30)	Беременные женщины с ожирением + преэклампсия (n=35)
Интранатальная гибель плода	-	-	1(2,85±2,8)
Ранняя неонатальная смертность	1(2,43±7,0)	-	2(5,71±3,9)*
Всего	1 (2,43±7,0)	-	3(8,57±4,7)*

Примечание: * $p > 0,05$ статистическая значимость различий показателей между подгруппами основной группы (по критерию χ^2 (по критерию χ^2 с поправкой Йетса).

тери у беременных женщин с ожирением представлены в таблице 5.

Из них интранатальная гибель плода зарегистрирована в 1(0,9%) случае в группе женщин с ожирением и преэклампсией, где предварительно УЗИ-исследованием установлен диагноз критического нарушения плодово-плацентарного кровотока (АП-0), пациентка отказалась от оперативного родоразрешения.

Необходимо отметить, что у всех пациенток с ожирением и преэклампсией в третьем триместре беременности

диагностированы различной степени нарушения в системе маточно-плацентарно-плодового кровотока.

В раннем неонатальном периоде в группе беременных женщин с ожирением и преэклампсией умерли 2 (1,8%) новорожденных, причина смерти доношенность и дыхательная недостаточность. Учитывая осложнение беременности в виде тяжелой преэклампсии в сроке 31 и 33 недель беременности, произведена индукция родов простагландинами. Смертность зарегистрирована на 3-е и 5-е сутки после рождения.

Выводы. Таким образом, результаты нашего исследования показали, что перинатальные исходы у беременных женщин с ожирением напрямую зависят от степени ожирения матери и тяжести преэклампсии.

Все эти осложнения подтверждают некачественное наблюдение на антенатальном уровне и указывают на упущенные возможности на данном этапе. Своевременное прогнозирование и профилактика возможных осложнений улучшат материнские и перинатальные исходы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арабова С.У. Перинатальные исходы при сочетании плацентарной недостаточности и СЗРП. /С.У. Арабова., Г.Б. Нурханова., Ф.Пулод., Л.К. Гайратова // Материалы 6 съезда акушеров и гинекологов Республики Таджикистан.02.12.2016. - С.27-29.

2. Макаров И.О., Боровкова Е.И., Байрамова М.А. Перинатальные исходы у пациенток с ожирением и неблагоприятным биохимическим скринингом//Врач-аспирант. -Воронеж. -2011. -4.1(47).-С.235-242

3. Нурова А.А., Нурматова З.И., Ибрагимова Н.И., Рахимова М.Н./ Влияние ожирения у женщин на исход беременности. // Материалы 6 съезда акушеров и гинекологов Республики Таджикистан.02.12.2016. – С 184-186.

REFERENCES

1. Arabova S.U. Perinatal outcomes in combination of placental insufficiency and FGR. /S.U. Arabova., G.B. Nurkhanova., F.Pulod., L.K. Gairatova // Materials of the 6th Congress of Obstetricians and Gynecologists of the Republic of Tajikistan.02.12.2016. - P.27-29.

2. Makarov I.O., Borovkova E.I., Bairamova M.A. Perinatal outcomes in patients with obesity and adverse biochemical screening//Postgraduate student. -Voronezh. -2011. -4.1(47).-p.235-242

3. Nurova A.A., Nurmatova Z.I., Ibragimova N.I., Rakhimova M.N. / Influence of obesity in women on the outcome of pregnancy. // Materials of the 6th Congress of Obstetricians and Gynecologists of the Republic of Tajikistan 02.12.2016. - From 184-186.

ХУЛОСА

Р.Ш. Орипова

НАТИЧАҶОИ ПЕРИНАТАЛӢ ДАР ЗАНОНИ ҲОМИЛАДОРИ ФАРБЕҲ

Мақсади таҳқиқот. Омӯзиши натиҷаҳои перинаталӣ дар занони ҳомиладори фарбеҳ.

Мавод ва усулҳои тадқиқот. Ҳамагӣ 136 нафар беморон, аз ҷумла 106 нафар занони ҳомила бо фарбеҳӣ (гурӯҳи асосӣ) муоина карда шуданд. Ин гурӯҳ, дар навбати худ, ба се зергурӯҳ: фарбеҳӣ - 41 бемор, фарбеҳӣ + преэклампсия - 35 бемор ва фарбеҳӣ + муқовимати инсулин - 30 бемор – ҷудо карда шуд. Гурӯҳи назоратӣ аз ҳисоби занони ҳомилаи солим – 30 нафар беморон ташкил карда шуд. Натиҷаҳои маълумоти бадастомада бо усули оморӣ вариантӣ ва тавсифӣ бо истифода аз меъёрҳои Студент, санчиши дараҷаи U Mann-Whitney коркард карда шуда муқоисаи сифатии популятсияҳо бо истифода аз таҳлили хи-мураббаъ анҷом дода шуда, дар ҳолатҳои зарурӣ аз ҷониби Йейтс ислоҳ карда шуд.

Натиҷаҳои омӯзиш ва муҳокимаи онҳо. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки бемориҳои навзод бештар дар байни кӯдакони навзод, ки аз модарони фарбеҳи дараҷаи 3 таваллуд шудаанд, ба қайд гирифта шудааст.

Хулоса. Натиҷаҳои тадқиқоти мо нишон доданд, ки натиҷаҳои перинаталӣ дар заводи ҳомиладори фарбеҳ мустақиман ба дараҷаи фарбеҳии модарон ва вазнинии преэклампсия

алоқаманданд мебошад.

Калимаҳои калидӣ. фарбеҳӣ, преэклампсия, муқовимати инсулин, ҳомиладорӣ, таваллуд, натиҷаҳои перинаталӣ.

УДК

¹А.И. Тиллоев, ²К.Дж. Пулотов

ЧАСТОТА ВСТРЕЧАЕМОСТИ БОЛЕЗНЕЙ ЛОР ОРГАНОВ ПРИ ХРОНИЧЕСКИХ НЕСПЕЦИФИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЯХ ЛЕГКИХ

¹ГУ «Медицинский комплекс «Истиклол»

²НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана»

Тиллоев Асадулло Ибодуллоевич – к.м.н., зав. отделением эндоскопии ГУ «Медицинский комплекс “Истиклол” г. Душанбе, тел: (+992) 919 04 08 04.

Цель исследования: улучшение ранней диагностики сочетано протекающих заболеваний верхних и нижних дыхательных путей.

Материал и методы исследования. Изучено 64 амбулаторных карт пациентов эндоскопического отделения ГУ «Медицинский комплекс «Истиклол» в период 2020-2021 гг. Инструментальных методов диагностики применяли: видеоларингоскопия и видеофибробронхоскопия.

Результаты исследования и их обсуждение. Пациенты разделены на 4 группы. Среди них мужчин было 38 (59,4%), женщин 26 (40,6%) в возрасте от 18 до 67 лет. В первую группу вошли 21 (32,8%) пациентов, у которых было обнаружено наличие ринита у 6 (28,6%), синусита у 7 (33,3%), гайморита у 8 (38,1%), также было обнаружено в анамнезе аналогичные заболевания у близких родственников у 14 больных (66,7%). Во вторую группу вошли 19 (29,7%) пациентов с различными формами искривления носовой перегородки у 12 (63,1%). В третьей группе среди 18 (11,52%) больных обнаружены полипы и аденоидные разрастания.

В четвертой группе среди 6 (3,84%) пациентов обнаружены инородные тела.

Заключение. Результаты проводимого исследования показали, что основной причиной острого и хронического заболеваний нижних дыхательных путей в 50% случаев могут быть заболевания ЛОР органов.

Ключевые слова: ринит, синусит, гайморит, инородные тела, искривление носовой перегородки.

¹A.I. Tilloev, ²K.J. Pulotov

**FREQUENCY OF OCCURRENCE OF DISEASES OF ENT ORGANS IN CHRONIC
NONSPECIFIC LUNG DISEASES**

¹State Institution Health Complex “Istiklol”

² NEI “Medical-Social Institute of Tajikistan”

Tilloev Asadullo Ibodulloevich – Candidate of Medical Sciences, Department of Endoscopy of the State Institution “ Medical complex “Istiklol”, tel.: (+992) 919-04-08-04

The aim of the study: to improve the early diagnosis of combined diseases of the upper and lower respiratory tract.

Material and methods of research: 64 outpatient cards of patients of the endoscopic department of the Istiklol Health Complex were studied in the period 2020-2021. In instrumental diagnostic methods were used: videolaryngoscopy and videofibrobronchoscopy.

The results of the study and their discussion. The patients were divided into 4 groups. Among them, there were 38 men (59.3%), 26 women (40.7%) aged 18 to 67 years. The first group included 21 (32.8%), who had rhinitis in 6 (28.6%) patients, sinusitis in 7 (33.3%), sinusitis in 8 (38.1%), and a history of similar diseases in close relatives, in 14 patients (66.6%). The second group included 19 (29.7%), patients with various forms of nasal septum curvature in 12 (63.1%). In the third group, polyps and adenoid growths were found among 18 (11.52%) patients. In the fourth group, foreign bodies were found among 6 (3.84%) patients.

Conclusion. The results of the study showed that the main cause of acute and chronic diseases of the lower respiratory tract in 50% of cases, ear, throat and nose diseases are considered.

Key words: rhinitis, sinusitis, sinusitis, foreign bodies, curvature of the nasal septum.

Актуальность. Проблема взаимосвязи заболеваний верхних и нижних дыхательных путей всегда вызывала большой интерес педиатров, отоларингологов, терапевтов, бронхопульмонологов и врачей других специальностей [1]. Механизм этой взаимообусловленной связи весьма сложен и многообразен. Отдельные звенья цепи патологических реакций недостаточно изучены. К содружественному воспалению верхних и нижних дыхательных путей предрасполагает анатомо-физиологическое единство респираторного аппарата. Впервые на патогенетическую связь между заболеваниями носа и бронхов указал Thomason (1914) обративший внимание на тот факт, что бронхорея может явиться следствием нагноения в придаточных пазухах носа [2].

Установлено, что наряду с воспалительными заболеваниями придаточных пазух в патогенезе бронхопульмональных процессов у детей немаловажную роль играют тонзиллиты и аденоидиты [3, 6]. Аденоидные разрастания затрудняют носовое дыхание и способствуют задержке инфекции на слизистой оболочке слизистой носа. Это вызывает застойные явления и ведет к развитию отека. Инфицированию подвергается в начале слизистая оболочка носа, а затем воспаление распространяется на придаточных пазухах носа и развивается синусит. Дальнейшее распространение инфекции в нижние дыхательные пути приводит к развитию бронхита и пневмонии [4].

Взаимосвязь и взаимообусловленность заболеваний придаточных пазух носа и бронхов подтверждается и тем,

что своевременная и радикальная санация органов верхних дыхательных путей приводит к исчезновению бронхолегочного компонента [5]. В генезе содружественного воспаления верхних и нижних дыхательных путей большую роль играет также наличие искривление носовых перегородок, полиповидных и других образований в верхних дыхательных путях.

Цель исследования. Улучшение ранней диагностики сочетано протекающих заболеваний верхних и нижних дыхательных путей.

Материал и методы исследования. Изучено 64 амбулаторных карт пациентов эндоскопического отделения ГУ «Медицинский комплекс «Истиклол» в период 2020-2021гг. Мужчин было 38 (59,4%), женщин 26 (40,6%) в возрасте от 18 до 67 лет. Из инструментальных методов диагностики применяли: видеоларингоскопия и видеофибробронхоскопия.

Результаты исследования и их обсуждение. В первую группу вошли 21 (32,8%) пациентов из них; мужчин - 12 (57,1%), женщин 9 (42,9%), у которых было обнаружено наличие ринита у 6 (28,6%), синусита у 7 (33,3%), гайморита у 8 (38,1%), также было обнаружено в анамнезе аналогичные заболевания у близких родственников, у 14 больных (66,7%).

Во вторую группу вошли 19 (29,7%), из них пациентов с различными формами искривления носовой перегородки встречались - у 12 (63,1%) мужчин и 7 (36,9%) женщин в 6 случаях (31,6%) обнаружено двухстороннее искривление у 4-х (66,6%), мужчин и

2 (33,4%) женщин. В третьей группе среди 18 (11,52%) больных полипы обнаружены у 6 (1,08%) мужчин и 2 (0,36%) женщин, аденоидные разрастания обнаружены у 6 (1,08%) мужчин и 3-х (0,54%) женщин, у 1 (0,18%) мужчины обнаружено образование в носовой полости. В четвертой группе среди 6 пациентов (3,84%) инородные тела обнаружены у 4 (0,24%) мужчин и 2 (0,12%) женщин. Инородные тела в верхних дыхательных путях обнаружены в виде турунды в носовой полости 2 (0,12%) мужчин и 1 (0,06%) женщин, пластмассовые шарики обнаружены у 1 (0,06%) мужчины и 1 (0,06%) женщины, застарелые косточки от вишни обнаружены у 3 (0,18%) мужчин.

По характеру заболевания и с учетом предъявляемых жалоб больные разделены на 4 группы (таблица 1).

1. Аллергические и воспалительные заболевания органов дыхания и носоглотки.
2. Искривление носовых перегородок.
3. Полипы и другие образования носовых ходов.
4. Инородные тела верхних дыхательных путей (ВДП).

Как видно из таблицы 1 пациенты в основном предъявляли жалобы на частые воспалительные или аллергические заболевания органов дыхания и носоглотки, имеющие затяжной и рецидивирующий характер (ОРЗ и ОРВИ с ринитом, синуситом и отитом), хронический фарингит и ларингит, аллергический ринит. Кроме того, больные отмечали субъективные ощущения в виде различной степени затруднения носово-

Таблица 1

Распределение больных с учетом жалоб

Нозологическая единица	Жалобы			
	Затруд. дыхания	Ринорея	Ночной храп	Нарушение сна
Аллергические и воспалительные заболевания органов дыхания и носоглотки (n=21)	+	+++	++	+
Искривление носовых перегородок (n=19)	+++	+	-	+
Полипсы и другие образования носовых ходов (n=18)	++	++	+	+
Инородные тела верхних дыхательных путей (ВДП) (n=6).	+	-	-	+

го дыхания, ночной храп во время сна, видимые изменения лицевого скелета и формы носа, постоянная сухость слизистой носовой полости, головные боли, нарушение сна и повышенная утомляемость.

Заключение. Результаты исследования позволяют констатировать, что основной причиной острого и хронического заболеваний нижних дыхательных путей в 50% случаев, могут быть заболевания ЛОР органов. И по частоте встречаемости первое место занимает искривление носовой перегородки в 63% случаев, том числе более 50% двухстороннее ее поражение. На втором месте идут воспалительные заболевания такие как: ринит, синусит около 30% случаев, далее идут инородные тела в верхние дыхательные пути, приблизительно 2% и около 1% наличие образований на этом участке. Необходимо отметить наличие застарелых инородных тел как верхних, так и нижних дыхательных путей оставленное, и забытое врачами турунды в носовой полости на

длительный срок, ставший в дальнейшем причиной обострения заболеваний как верхних, так и нижних дыхательных путей. Полученные результаты исследования диктуют о необходимости в проведении ранней эндоскопической диагностики заболеваний ЛОР органов и адекватному выбору лечения данных контингентов больных.

ЛИТЕРАТУРА

1. Евсеева В.В. Носовой цикл при искривление носовой перегородки// Российская ринология 2004г. - №2. С. 8-10.
2. Карпова Е.П., Тулупов Д.А. Хронический аденоидит у детей: пособие для врачей. – М.: Изд-во РМАПО, 2009. - 53 с.
3. Паламарчук Г.Ф., Иншаков Л.Н. Бронхологические методы исследования в пульмонологии: учебное пособие для врачей-эндоскопистов /Г.Ф. Паламарчук, Л.Н. Иншаков. - Санкт-Петербург: СПбМАПО, 2010. - 49, [2] с.: ил., цв. ил.; 21 см.
4. Пальчун В.Т. Отоларингология: учебник /В.Т.Пальчун, М.М.Магомедов, Л.А.Лучихин. – 3-е изд., перераб.и доп. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2014. – 584с.

5. Поддубный Б.К., Белоусова Н.В., Унгиадзе Г.В. Диагностическая и лечебная эндоскопия верхних дыхательных путей – М.: Практическая медицина.2006.-256с.:ил.

6. Савельев В.С., Буянов В.М., Лукомский Г.И. и др. (ред.) Руководство по клинической эндоскопии М. Медицина. 1985 г. С. - 435.

REFERENCES

1. Evseeva V.V. Nasal cycle with curvature of the nasal septum// Russian Rhinology 2004 - No. 2. pp. 8-10.

2. Karpova E.P., Tulupov D.A. Chronic adenoiditis in children: a manual for doctors. – М.: Publishing House of the Russian Academy of Medical Sciences, 2009. - 53 p.

3. Palamarchuk G.F., Inshakov L.N. Bronchological research methods in pulmonology: a textbook for endoscopists /G.F. Palamarchuk, L.N. Inshakov. - St. Petersburg: SPbMAPO, 2010. - 49, [2] с.: ил., тsv. ил.; 21 cm.

4. Palchun V.T. Otolaryngology: textbook / V.T.Palchun, M.M.Magomedov, L.A.Luchikhin. – 3rd ed., reprint.and additional – Moscow: GEOTAR-Media, 2014. – 584s.

5. Poddubny B.K., Belousova N.V., Ungiadze G.V. Diagnostic and therapeutic endoscopy of the upper respiratory tract – М.: Practical Medicine.2006.-256s.: ill.

6. Savelyev V.S., Buyanov V.M., Lukomsky G.I. et al. (ed.) Guide to clinical endoscopy M. Medicine. 1985 p. - 435.

ХУЛОСА

А.И. Тиллоев, К.Ч. Пулотов

ЗУДИИ ВОХУРИИ БЕМОРИҲОИ ГУШУ ГУЛҶО БИНӢ ҲАНГОМИ БЕМОРИҲОИ МУЗМИНИ ҒАЙРИХУСУСИИ ШУШҶО

Мақсади таҳқиқот. Беҳтар намудани ташхиси бармаҳали бемориҳои

ҳамрадифи роҳҳои боло ва поёнии нафаскашӣ.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. 64 картаҳои амбулатории шуъбаи даруннигории МД Маҷмааи тандурустии «Истиклол» дар давраи солҳои 2020-2021 мавриди омӯзиши қарор дода шуд. Аз услубҳои ташхисӣ: видеоларингоскопия ва видеобронхоскопия истифода бурда шуд.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Беморон ба 4 гурӯҳ тақсим карда шуданд. Мардҳо 38 нафар (59,4%) ва занҳо 26 нафар (40,6%). Синусоли беморон аз 18 то 67 сола қарор дошт. Дар гурӯҳи 1-ум 21 (32,8%) нафар беморон маҳсуб ёфтанд, ки дар онҳо бемории ринит, дар 6 нафар, синусит дар – 7 (33,3%), гайморит дар 8 (38,1%) ҳолат ошкор гардид. Ҳамзамон аз рӯи таърихи беморӣ бемориҳои дар боло нишондода шуда дар 14 (66,7%) ҳолат хешовандонашон низ ба қайд гирифта шудааст. Дар гурӯҳи 2-юм аз 19 (29,7%) нафар – 12 (63,1%) нафарар беморон бо шаклҳои гуногуни қачшавии миёнадевори бинӣ вомехӯрад. Дар гурӯҳи 3-юм дар 18 (11,52%) нафар бемор полипҳо ва омӯҳҳои аденоидӣ ошкор гардид. Дар гурӯҳи 4-ум аз байни 6 (3,84%) ҷисмҳои бегона дарёфт гардид.

Хулоса. Натиҷаи таҳқиқот нишон медиҳанд, ки сабаби асосии бемориҳои шадид ва музмини роҳҳои поёнии нафас дар 50% ҳолат ҷой доштани бемориҳои узвҳои гушӯ гулӯю бинӣ маҳсуб меёбанд.

Калимаҳои калидӣ: ринит, синусит, гайморит, ҷисмҳои бегона, қачшавии миёнадевори бинӣ.

УДК

С.М. Қурбонова

МУХОЛИФАТИ ОМУЌГОРОН ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМ

MTF “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Қурбонова Саида Муҳамадовна – иҷроқунандаи вазифаи мудири кафедраи нигоҳдорӣи тандурустӣи ҷамъиятӣ, омори тиббӣ, таърихи тиб бо курси кори ҷамиширагии MTF “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”, тел: 918 79 85 16, E-mail: Saidakurbanova @jmail.ru

Мақсади таҳқиқот. Муайян ва бартараф намудани сабабҳои воқуниши аксуламали мухолифат байни омӯзгор ва донишчӯён.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар асоси назорати раванди таълим ва таҳлили машғулиягузарониши омӯзгорон дар муассисаҳои таълимӣ гузаронида шудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Сабабҳои ба вуҷуд омадани ихтилоф дар байни омӯзгорон ва донишчӯён муайян карда шуд. Дувиориши асоси ҳангоми муошират бо донишчӯён дар он аст, ки онҳо дағали менамоянд, масхара намуда дашином медиҳанд. Аз тарафи дигар донишчӯён шиқоят менамоянд, ки омӯзгорон онҳоро масхара ва дашином медиҳанд ва ба онҳо аҳамият намедиҳанд. Яке аз сабабҳои ба вуҷуд омадани ихтилоф бо донишчӯён ин нишон додани зиддият ба ҳуқуқ ва дараҷаи мустақилияти донишчӯён мебошад. Натиҷаҳои таҳқиқот маълум намуд, ки мухолифати омӯзгорон бо донишчӯён ҳам таъсироти манфӣ ва ҳам таъсироти мусбӣ дорад. Агар таъсироти манфӣ ба зараррасониши ҷисмонӣ ва руҳӣ равона карда шуда бошад, пас таъсироти мусбӣ ба расонидани фоида ба донишчӯ равона карда шудааст (масалан, маҷбур сохтани донишчӯ барои вазифаи таълимии худ ва ғайра).

Ҳулоса. Натиҷаи таҳқиқот маълум намуд, ки мухолифати омӯзгорон бо донишчӯён таъсироти ҳам манфӣ ва ҳам мусбӣ мерасонад, яъне таъсироти манфӣ агар ба зараррасониши ҷисмонӣ ва руҳӣ равона шуда бошад, пас таъсироти манфӣ бошад, ба расонидани фоида ба донишчӯӣ (масалан, маҷбур сохтани донишчӯ барои вазифаи таълимии худ) равона шудааст.

Калимаҳои калидӣ. мухолифати омӯзгор, рафтори нодуруст, донишчӯён, марҳила, вазифа.

S.M. Kurbanova

TEACHERS' OPPOSITION IN THE EDUCATIONAL PROCESS

NOU “Medical and Social Institute of Tajikistan”

Kurbanova Saida Muhamadovna - acting head of the department of public health maintenance, medical statistics, history of medicine with a nursing course at the Medical and Social University of Tajikistan, tel:

The purpose of the study. Identifying and eliminating the causes of conflict between teachers and students.

Research materials and methods. The research was conducted in the field of monitoring the educational process and analyzing the training of teachers in educational institutions.

Research results. The reasons for the conflict between teachers and students were identified. The main difficulty in communicating with students is that they are rude, mocking and insulting. On the other hand, students complain that the teachers mock and insult them and do not pay attention to them. One of the reasons for conflict with students is to demonstrate the contradiction to the rights and degree of independence of students. The results of the research revealed that the conflict between teachers and students has both negative and positive effects on them. If the negative effects are aimed at physical and mental harm, then the negative effects are aimed at providing benefit to the student (for example, forcing the student for his educational task, etc.).

Conclusion. The results of the study showed that the conflict between teachers and students has both negative and positive effects, that is, if the negative effects are aimed at physical and mental harm, then the negative effects are aimed at providing benefits to the student (for example, forcing the student to do a task his education) is directed.

Key words. opposition of the teacher; wrong behavior; students, stage, task.

Муҳиммият. Муҳолифати омӯзгор бештар бо ақсуламали эҳсосие, ки ба ҳолатҳои касбии худ ба амал меоянд вобастагӣ дорад ва бо рафтори беҳтиёронӣ ифода мегарданд. Инҳо ба монанди суханҳои бадхоҳона, ихтилоф, худнамоишдихӣ, зиддият, бетоқатӣ ва ғ. мебошанд. Омӯзгори бадҷаҳл на фақат ба руҳияи донишҷӯй таъсири манфӣ расонида метавонад, дар бисёр мавридҳо сабабгори ба вучуд омадани воқуниши бадҷаҳлона аз ҷониби донишҷӯй мегардад.

Муҳолифати омӯзгор **ин** рафтори нодурусти ҳалалдоршавии меъёрҳои ахлоқӣ- касбии омӯзгорро байни донишҷӯй ифода менамояд. Ин ҳамчун рафтори бадхоҳона ба донишҷӯй зоҳир гардида, бо намуди гуногуншаклӣ зоҳир мегардад.

Муҳолифати омӯзгор асосан ба донишҷӯёне, ки бо онҳо муомила намудан мушкилии зиёд дорад, равона шудааст, ки ин ақсуламали нохуши эҳсосиро ба вучуд меорад. Ин гуна донишҷӯён дар замони ҳозира хело зиёд мебошанд:

донишҷӯёни бадхон, рафтори бад дошта, донишҷӯйи ақибмонда ва ғ.

Қор дар доираи ин гуна донишҷӯён аз омӯзгор зудҳаракатӣ, худидоракунӣ, худоғохӣ, рефлексҳои амиқ ва доимии фаъолияти касбиро талаб менамояд.

Мақсади таҳқиқот. Муайян ва бар-тараф намудани сабабҳои воқуниши ақсуламали муҳолифат байни омӯзгор ва донишҷӯён.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар асоси назорати раванди таълим ва таҳлили машғулиягузаронии омӯзгорон дар муассисаҳои таълимӣ гузаронида шудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррсии онҳо. Омӯзгорон дар фаъолияти касбияшон аз марҳилаҳои зерин мегузаранд:

- дар марҳилаи одаткунии касбӣ ақсуламали рафторҳои бадҷаҳлона бештар бо ҳолати эҳсосии омӯзгори ҷавон вобастагӣ дорад. Масалан, пайдо шудани ҳисси тарс, оташин шудан, шубҳа бурдан, ки ин бештар бо нокифоягии мутобикати онҳо бо талаботҳо ва шарту шароитҳо нис-

бати иҷроиши фаъолияти кории худ вобастагӣ дорад.

- дар марҳилаи аввали кории худ омӯзгорони чавон ба аксуламалҳои беҳудӣ роҳ медиҳанд. Ба монанди худнамоишӣ, рафтори бадхоҳона ба муҳити атроф ва ғ. Ингуна рафтори озурдагӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки омӯзгор бо худ қонеъ нагардидааст ва ё аз вазъияти касбии худ норозӣ мебошад.
- дар марҳилаи дуюм омӯзгор кӯшиш менамояд, ки аз ҳолатҳои ихтилофӣ дур гардад ва ба вучуд омадани ҳолатҳои бадро паст намояд. Дар ин марҳила муҳолифат бештар бо ҳолати эҳсосие, ки омӯзгор аз саргузаронидааст, вобастагӣ дорад.

Бо мурури вақт бо зиёд шудани таҷрибаи корӣ дар омӯзгорон ҳисси муҳолифат аз ҳолатҳои эҳсосӣ вобастагӣ дорад. Муҳолифати онҳо бештар аз қаноатманд набудан аз худ ва аз кори худ мебошад. Дар онҳо ҳиссиёт зиёд гардида, зуд озурда ва ё зудранҷ мегардад.

Чӣ тавре ки маълум мегардад, муҳолифати шифоҳии омӯзгор оқибати нохуш дорад, чунки муайян гардидааст, ки қариб 30% донишҷӯён ба асабоният гирифта мегарданд. Ба монанди дар донишҷӯён паст шудани худбаҳодиҳӣ, дар онҳо пайдо шудани ҳисси нобоварӣ ба худ, тарс дар назди омӯзгори муайян ва ғайра. Ба ғайр аз ин донишҷӯён ҳис менамоянд, ки муҳолифати омӯзгор на ба рафтори онҳо, балки ба худи онҳо равона шудааст. Ба монанди «Ман шахси бад» ё «айни ҳол ман бад рафтор намудам».

М. Ю. Олешков (2005) чор гурӯҳи зоҳир намудани муҳолифати шифоҳиро чудо намудааст:

- дағалона баён намудани изҳори хоҳиш: («Даҳонатро пӯш!»), нияти чазо додан («Ман туро ҳозир мекушам!»);
- танқидҳои ҳазломез: («Шумо чӣ ҳамагон беморед?»); «Ту бояд дар мактаби барои девоҷона хонӣ»);
- ҳангоми иҷро нанамудани вазифа: («Ҳозир касе агар даҳонашро кушояд, баҳои ду мегузорам!»), «Ман дигар намефаҳмонам! Ҳама фаҳмид ё не?»
- суханҳои дағалона: «*Ту тоқати маро тоқ намудӣ!*», «Аз синф баро!», «То ту набароӣ, ман дарсро оғоз намекунам!»

Маҳз ҳамингуна суханҳо нофаҳмӣ ва ё муносибатҳои бадро байни омӯзгор ва донишҷӯӣ ба вучуд меоранд. Албатта муҳолифати шифоҳиро пурра аз амали омӯзгор дур намудан номумкин аст, аммо худро идора карда тавоништан ва муҳолифати худро нигоҳ доштанро омӯхтан мумкин аст. Суханҳои дағалона на фақат муносибати пасти омӯзгор, балки муоширати пасти омӯзгориро намоиш медиҳад.

Дар сину соли наврасӣ аҳамиятнокии ҳислати шахсии донишҷӯӣ паст гардида, аммо аксуламали бадҷаҳлона ба иғвогарии омӯзгор боқӣ мемонад (таҳқири шахсияти донишҷӯӣ ё волидайнӣ вай, душмани омӯзгор ба донишҷӯӣ). Дар бештари ҳолат сабаби асосии ихтилоф дар байни донишҷӯён, ин нодуруст баҳо додани онҳо ба малакаҳои касбии омӯзгор мебошад. Зиёд гардидани сабаб бештар бо оила

алоқамандӣ дорад: оилаи носолим, муносибати бад бо фарзанд, нохурмати волидайн нисбати омӯзгор. Инчунин муоширати донишҷӯӣ бо шахсони бадрафтор низ аҳамияти зиёд дорад.

Ба вучуд омадани ихтилоф дар байни омӯзгорон ва донишҷӯён сабабҳои худро дорад, ба монанди:

- тасаввуроти пурра надоштан нисбати якдигар;
- паст задани малакаҳои касбии омӯзгор аз ҷониби донишҷӯён;
- муносибати бади омӯзгор нисбати донишҷӯӣ, махсусан ба донишҷӯёни сустхон ва бетарбия
- шароитҳои бади таълим
- якрангии таълимомӯзии омӯзгор
- нофаҳмо нақл намудани мавзӯ
- муносибати бади донишҷӯӣ нисбати фан.

Бештар омӯзгорон қайд менамоянд, ки душвории асосӣ ҳангоми муошират бо донишҷӯён дар он аст, ки онҳо дағали менамоянд, масҳара ва дашном менамоянд. Бинобар ҳамин бо онҳо бояд саҳт бошӣ ва сангдилона муносибат намой. Аз тарафи дигар донишҷӯён шикоят менамоянд, ки омӯзгорон масҳара, дашном медиҳанд ва ба онҳо аҳамият намедиҳанд. Яке аз сабабҳои ба вучуд омадани ихтилоф бо донишҷӯён ин зиддият ба ҳуқуқ ва дараҷаи мустақилияти донишҷӯӣ мебошад. Масалан, дар сатҳи маъмурият ҳал намудани масъалаҳои зерин: сару либос, ҷавохирот, риш ва ғ.

Хулоса. Муҳолифати омӯзгорон бо донишҷӯён таъсири манфӣ ва ҳам таъсири мусбӣ дорад. Агар таъсири манфӣ ба зараррасони ҷисмонӣ ва руҳӣ равона карда шуда бошад, пас

таъсири мусбӣ ба расонидани ғоида ба донишҷӯӣ равона карда шудааст (масалан, маҷбур сохтани донишҷӯӣ барои иҷрои вазифаи таълимии худ ва ғайра) мебошад.

АДАБИЁТ

1. Таҷовузи лафзии омӯзгор дар раванди муоширати педагогӣ // Стандарт ва мониторинг дар таълим, 2005, №2 - С.43-50
2. Тарасова Л.Е. Таҷовузи муаллим ҳамчун омилҳои хатари раванӣ дар муҳити таълимӣ / Л.Е. Тарасова // Бюллетени Донишгоҳи Саратов. Силсилаи нав. Ақмеологияи маориф. Психологияи инкишоф. -2011- №2. — саҳ. 41-47.
3. Долидович О.М., Машанов А.А., Гончаревич Н.А., Шарашкина А.А. Агрессияи педагогӣ: равишҳои муосир ба омӯзиш ва пешгирӣ. Муколамаи илмӣ 2017; (10): С.311-323.
4. Кобякова Г.Н. Таҷовузи суханронии муаллим дар мактаби муосир / Н.Г. Кобякова // Аҳбори Донишкадаи давлатии омӯзгории Таганрог. – 2012. – №2 – С.146-151.

REFERENCES

1. Verbal aggression of teachers in the process of pedagogical communication//Standards and monitoring and education, 2005, No. 2- p.43-50
2. Tarasova L.E. Pedagogical aggression as a factor of psychological risk in the educational environment/ L. E. Tarasova// Izvestiya Saratovskogo universiteta. New series. Education of acmeology. Developmental psychology. -2011-#2. - S. 41-47.
3. Dolidovich O.M., Mashanov A.A., Goncharevich N.A., Sharashkina A.A. Pedagogical aggression: modern approaches to study and prevention. Scientific dialogue 2017; (10): p. 311-323.
4. Kobyakova G.N. Verbal aggression of a teacher in a modern school/ N.G. Kobyakova // Bulletin of the Taganrog State Pedagogical Institute - 2012 - No. 2 - S. 146-151.

ВЫВОДЫ

С.М. Курбанова

ПРОТИВОПОЛОЖНОСТЬ УЧИТЕЛЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Цель исследования. Выявление и устранение причин конфликтов между преподавателями и студентами.

Материал и методы исследования. Исследование проводилось на основе мониторинга образовательного процесса и анализа подготовки преподавателей в образовательных учреждениях.

Результаты исследования и их обсуждение. Определены причины конфликта между преподавателями и студентами. Основная трудность в общении со студентами заключается в том, что они грубят, насмеваются и оскорбляют. С другой стороны, студенты жалуются, что преподаватели издеваются над ними, оскорбляют их и не обращают на них внимания. Одной из причин конфликта со студентами является демонстрация противоречия

правам и степени самостоятельности студентов. В результате исследования выявлено, что конфликт между преподавателями и студентами оказывает на них как отрицательное, так и положительное влияние. Если негативное воздействие направлено на причинение физического и психического вреда, то положительное воздействие направлено в пользу студента (например, принуждение студента к выполнению своей учебной работы и т. д.).

Заключение. В результате исследования выявлено, что конфликт между преподавателями и учащимися имеет как отрицательные, так и положительные последствия, то есть если отрицательные воздействия направлены на причинение физического и психического вреда, то положительные воздействия направлены на предоставление студенту пользы (например, принуждение ученика к выполнению своей учебной работы).

Ключевые слова. противодействие преподавателя, неправильное поведение, студенты, период, задание.

УДК

Ф.П. Мағзумова¹, М. Сорбон², К.Ч. Пулотов²

ВАЗЪИ КУНУНӢ ВА МУШКИЛОТИ ОМОДАСОЗИИ КАСБИИ КОРМАНДОНИ ИҶТИМОӢ ДАР ҶУМӢУРИИ ТОҶИКИСТОН

¹МД “Паҷуҳишгоҳи экспертизаи тиббию иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон”

²Муассисаи таълимии ғайридавлатии “Донишқадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Мағзумова Фируза Пулодовна – н.и.т., муовини директори МД “Пажӯҳишигоҳи экспертизаи тиббӣю иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон”, Почтаи электронӣ: fmagzumova@mail.ru Тел.: (+992) 93-315-34-73)

Мақсади таҳқиқот. Беҳтар намудани вазъи омодаасозии кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавод ва услубҳои таҳқиқот. Омӯзиши дар асоси таҳлили Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, ҳисоботҳои омори Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондиҳандаҳои асосии фаъолияти муассисаҳои давлатии: “Пажӯҳишигоҳи экспертизаи тиббӣю иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон” ва “Маҷмааи таълимӣю таҷрибавии кори иҷтимоӣ ва инноватсияҳо” гузаронида шудааст.

Натиҷаи омӯзиши ва баррасии онҳо. Давоми солҳои охир аз 10 маркази хизматрасони иҷтимоии будубоши рӯзона барои шахрвандони дар ҳолати душвори зиндагӣ қарор дошта, аз ҷумла кӯдакони маъҷуб то 53 марказ васеъ карда шуда, ҳиссаи фарогирии эҳтиёҷмандон аз 1000 нафари соли 2014 то 13 000 нафар дар соли 2022 расонида шудааст. Дар умум дар ташиклоту муассисаҳо ва дигар зерсохторҳои Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 4 ҳазор нафар корманд фаъолият менамояд. Мутаассифона, бояд қайд намоем, ки дар миёни кормандони мазкур шумораи ангуштишуморе ҳастанд, ки дорои маълумоти махсуси риштаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли мебошанд. Ба истиснои кормандони қисмҳои тиббӣю табобатии ташиклоту муассисаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, боқимондаи кормандон асосан дорои ихтисосҳои гуманитарӣ ва ғайраҳо мебошанд. То имрӯз 185 нафар кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ аз курсҳои тақмили ихтисос ва курсҳои бозомӯзӣ гузаштаанд, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 78 нафар зиёд мебошанд (расми 1). Аз рӯи мавқеи ҷуғрофӣ 55% ҷисади шунавандагони курсҳои тақмили ихтисоси кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ ба вилояти Суғд, 36% - ба шаҳри ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, 5% ба шаҳри Душанбе ва 4% ба вилояти Хатлон рост меояд.

Хулоса. Амалишавии фаъолиятҳои инноватсионӣ ва фарогирии кормандони соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ба курсҳои тақмили ихтисос айни замон ба низоми муттасил ва муҳим даромада, новобаста аз мушкилот ба зинаҳои тадриҷан вусъатёбанда тамоюл дорад.

Калимаҳои калиди: корманди иҷтимоӣ, тақмили ихтисос, ҳифзи иҷтимоӣ, хизматҳои иҷтимоӣ

F.P. Magzumova¹, M. Sorbon², K.J. Pulotov²

CURRENT SITUATION AND PROBLEMS OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL WORKERS IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

¹*State institution "Research Institute of Medical and Social Expertise and Rehabilitation of the Disabled"*

²*NEI-state educational institution "Medical-Social University of Tajikistan"*

Magzumova Firuza Pulodovna - candidate of Medical Sciences, deputy director of MD "Research center of medical and social expertise and rehabilitation of the disabled", E-mail:

The purpose of the study. Improving the state of training of social workers in the Republic of Tajikistan.

Materials and methods of research. Study and analysis of the Laws of the Republic of Tajikistan, regulatory and legal documents in the field of social protection, statistical reports of the Ministry of Health and Social Protection of the population of the Republic of Tajikistan, the main indicators of the activity of state institutions: "Research center of medical and social expertise and rehabilitation of the disabled" and "Educational and experimental complex of social work and innovations".

Study results and their review. During the last years, from 10 centers of day-stay social services for citizens in difficult life situations, including children with disabilities, have been expanded to 53 centers, and the share of coverage of the needy has increased from 1000 people in 2014 to 13,000 people in 2022. In general, more than 4 thousand employees work in organizations, institutions and other sub-structures of the Ministry of Health and Social Protection of the Republic of Tajikistan. Unfortunately, we should note that among these employees there are a handful of people who have special knowledge in the field of social protection of the population. Except for the employees of the medical and therapeutic departments of social protection organizations and institutions, the rest of the employees mainly have humanitarian specialties and others. To date, 185 social workers have passed professional development courses and retraining courses, which is 78 more than the same period last year (Fig. 1). According to the geographical location, 55% of the students of professional development courses of social workers are in the Sughd region, 36% - in the cities and districts of the republic, 5% in the city of Dushanbe, and 4% in the Khatlon region.

Conclusion. In this way, the implementation of innovative activities and the inclusion of social protection workers in professional development courses is now a continuous and important system, and regardless of the problems, it tends to gradually expand levels.

Key words: social worker, professional development, social protection, social services.

Мухиммият. Дар замони муосир дахҳо миллион нафар одамон (маъюбон, пиронсолон, нафақахурон, кӯдакони ятим, муҳочирон ва ғ.) ба ёрӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ эҳтиёҷ доранд. Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки дар ҳамаи давлатҳо мавҷуд набудан ва бе фаъолияти кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ, барномаҳои рушди иҷтимоӣ ва сиёсати давлат дар соҳаи иҷтимоӣ ташаққул наёфта истодааст. Қабл аз ҳама, консепсияи илман асоснокшудаи қори иҷтимоиро бо аҳолии қорқард намуда, дар такмили технологияи иҷтимоӣ, мафҳум ва шаклҳои нави ташкил ва гузаронидани қори иҷтимоӣ чорабиниҳоро гузаронидан зарур мебошад. Мутахассисони соҳаи мазкур ҳамчун қоршинос дар омодаسازی санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, қабули қарорҳои ҳуқумати, давлатӣ ва

ташқилотҳои байналхалқӣ иштирок менамоянд. Таҷрибаи нишон медиҳад, ки аксар вақт одамон дар зиндагӣ бо проблемаҳои дучор мегарданд, ки ҳалли онҳоро на худ, балки аҳли оила, дустон, ҳамсоҳаҳо ва дигар ашхосон низ намеёбанд. Барои ин одамоне лозим мегарданд, ки қорҳои касби махсус – қорқанди бахши ҳифзи иҷтимоӣ бошанд [6].

Мақсади таҳқиқот. Беҳтар намудани вазъи омодаسازی қорқандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мавод ва услубҳои таҳқиқот. Омӯзиш дар асоси таҳлили Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, ҳисоботҳои оморӣ Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, нишондиҳандаҳои асо-

сии фаъолияти муассисаҳои давлатии: “Пажӯҳишгоҳи экспертизаи тиббӣю иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон” ва “Маҷмааи таълимию таҷрибавии кори иҷтимоӣ ва инноватсияҳо” гузаронида шудааст.

Натиҷаи омӯзиш ва баррасии онҳо. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ» (5 январи соли 2008, № 359) омадааст: “Хизматҳои иҷтимоӣ – ин амали ташкилотҳои давлатӣ ва ғайридавлатӣ, ки барои қоньгардонии талаботҳо ва таъмини ҳуқуқ, пешгирӣ ва ҳалли мушкилот ё баргараф гардонидани вазъи мушкили зиндагии шахс ё гурӯҳҳои иҷтимоӣ ба манфиати онҳо равона шуда” - мебошад. Мувофиқи қонуни мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба аҳоли чунин хизматҳои иҷтимоӣ аз ҷумла: иҷтимоӣ-маишӣ, иҷтимоӣ-тиббӣ, равонишиносию педагогӣ, иҷтимоӣ-ҳуқуқӣ, хизматҳои дигар ва кӯмаки моддӣ, мутобиқшавӣ ва офияти иҷтимоӣ расонида мешавад [1].

Давоми солҳои охир аз 10 маркази хизматрасонии иҷтимоии будубоши рӯзона барои шахрвандони дар ҳолати душвори зиндагӣ қарор дошта, аз ҷумла кӯдакони маъҷуб то 53 марказ васеъ карда шуда, ҳиссаи фарогирии эҳтиёҷмандон аз 1000 нафари соли 2014 то 13 000 нафар дар соли 2022 расонида шудааст. Дар баробари ҷорӣ гардидани технологияи роҳнамоии инфиродии хизматҳои иҷтимоӣ маҳаки нави дастгирии иҷтимоии шахсони маъҷуб ва пиронсолон – роҳандозӣ шудани шаклҳои наву инноватсионии хизматрасонии тиббӣю иҷтимоӣ, ба монанди эрготерапия (кордармонӣ), танदारмонӣ

(физическая терапия), мусики дармонӣ, (арт-терапия — усулҳои тавонбахшии маъҷубон тавассути санъати бадеӣ, мусиқӣ ва рақс), бозидармонӣ (игровая терапия) барои кӯдакони маъҷуб, ташкили ҳуҷраҳои сенсорӣ ва монанди инҳо аз зумраи навғониҳои соҳа ба шумор рафта, имрӯзҳо дар марказҳои хизматрасонии иҷтимоӣ васеъ истифода карда мешаванд.

Татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли аз бисёр ҷиҳат ба мутахассисони соҳавӣ ва соҳибкасб алоқаманд мебошад. Ҳамин нуктаи назарро Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар паём ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 26 декабри соли 2018 ба таври пурра арзёбӣ намуда, ҳамчун масъалаи саривақтӣ ва мубрам изҳор намуданд, ки «нишондиҳандаҳои рушди нерӯи инсонӣ аз се самти асосӣ – дастрасӣ ба таҳсилот, тандурустиву дарозумрӣ ва сатҳи шоистаи зиндагӣ иборат мебошанд. Ва дар ин замина таъкид доштанд, ки «масъалаҳои вобаста ба тайёр кардани кадрҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, ҷорӣ намудани шаклҳои инноватсионии кори иҷтимоӣ ва таъмини муҳити дастрас барои маъҷубон беҳбудиро тақозо доранд. Аз ин рӯ, ба вазоратҳои тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳоли, маориф ва илм супориш дода шуд, ки оид ба ҳалли мушкилоти мавҷуда ҷораҳои зарурӣ андешида, камбудии ҷойдоштаро ислоҳ намојанд» [3].

Тавре ки дар Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ гардидааст, Ҷумҳурии Тоҷикистон

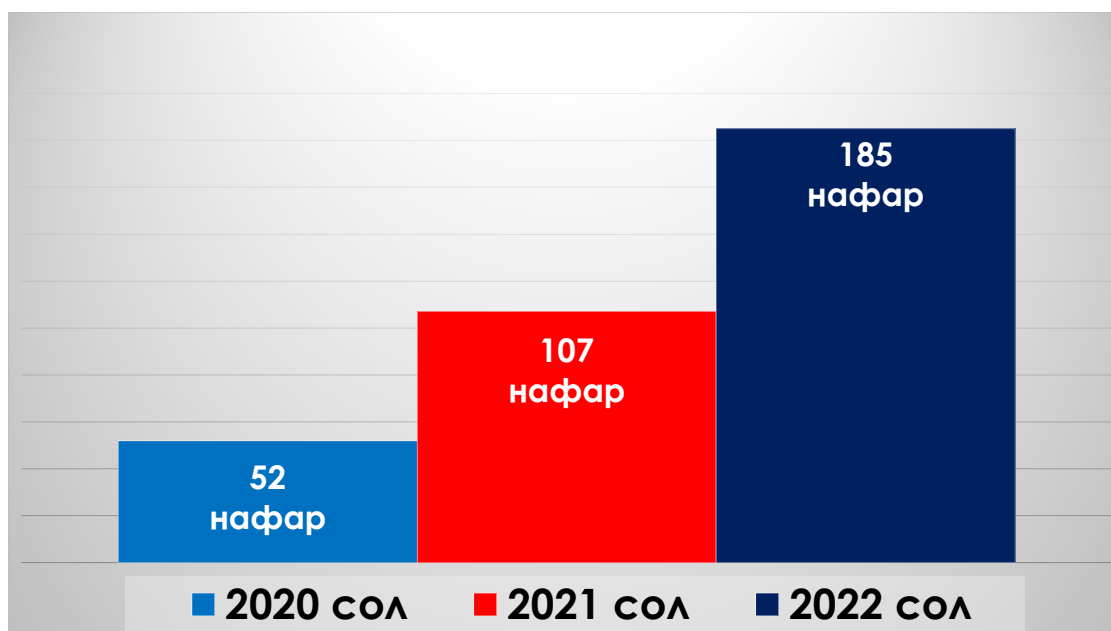
назди худ мақсаду ҳадафҳои воло, вале ноилшавандаи рушди дарозмуддат ва дар ояндаи начандон дур таъмин намудани сатҳи баланди некӯаҳволӣ ва беҳтаршавии сифати зиндагии аҳолиро мегузорад. Яке аз роҳҳои имконпазирӣ ноилшавӣ ба ин ҳадафҳо гузариши иқтисодиёти миллӣ ба модели рушди инноватсионии тамоюли иҷтимоидошта мебошад [4].

Тайёр кардани кадрҳои соҳавӣ муҳимтарин омили пешрафти қор ва самаранокии фаъолияти ташкилоту муассисаҳо ва умуман ҳар як соҳа ба шумор меравад. Шурӯъ аз соли 2018 дар заминаи муайянгардидаи самтҳои асосии сиёсати дохилию хориҷии давлати Тоҷикистон масъалаи тайёр кардани мутахассисони соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли яке аз самтҳои асосӣ ва аввалиндараҷа на танҳо дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ, балки дар системаи таҳсилоти касбии ҷумҳурӣ ба шумор меравад.

Кадрҳои соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли, ки ба истилоҳ онҳоро “қормандони иҷтимоӣ” меноманд, бояд дар як вақт дорои маълумоти иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, психологӣ ва ихтисоси қори иҷтимоӣ бошанд.

Дар умум дар ташкилоту муассисаҳо ва дигар зерсохторҳои Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон зиёда аз 4 ҳазор нафар қорманд фаъолият менамояд. Мутаассифона, бояд қайд намоем, ки дар миёни қормандони мазкур шумораи ангуштшуморе ҳастанд, ки дорои маълумоти махсуси риштаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли мебошанд. Ба истиснои қормандони қисмҳои тиббию табобатии ташкилоту муассисаҳои ҳифзи иҷтимоӣ, боқимондаи қормандон асосан дорои ихтисосҳои гуманитарӣ ва ғайраҳо мебошанд.

Айни замон дар сохтори Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли асосан ду муассисаи калидӣ ба такмили

Расми 1. Ҷалби қормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ ба курсҳои тақмили ихтисос дар солҳои 2020-2022

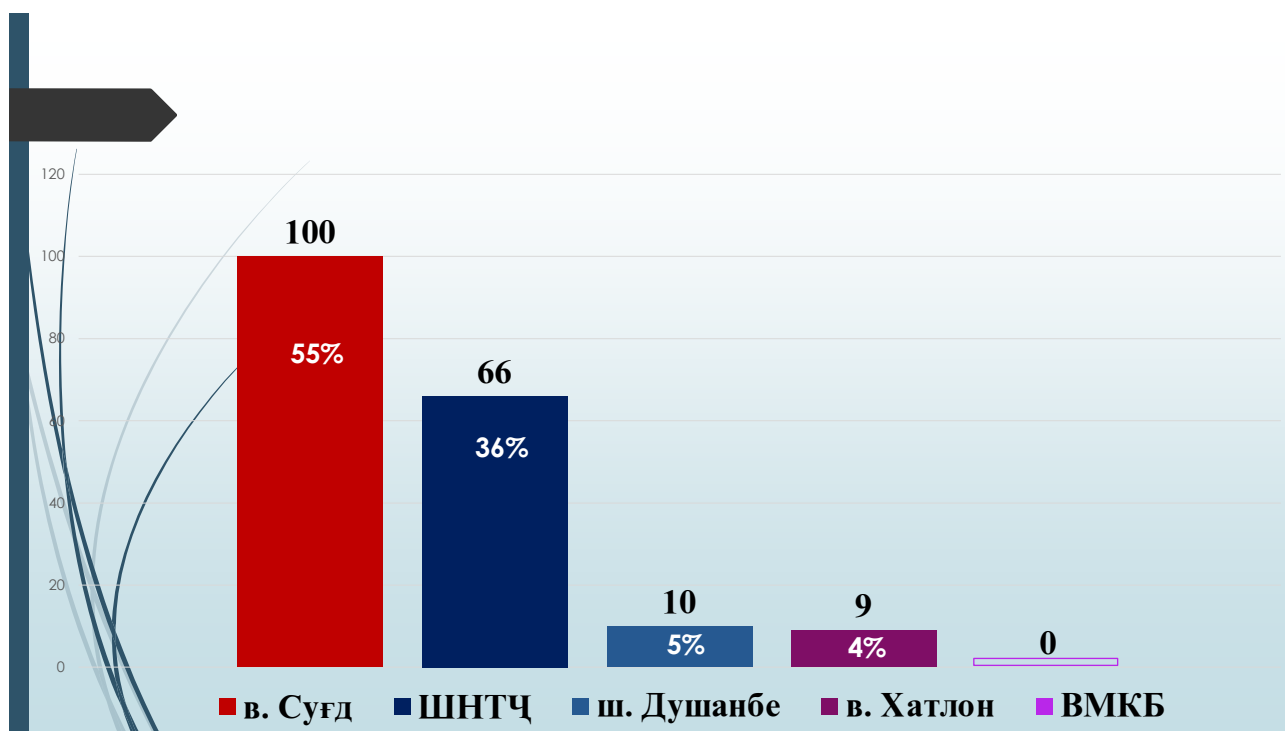
ихтисос ва бозомӯзии кормандони ҳифзи иҷтимоии аҳолии машғул мебошанд: МД “Маҷмааи таълимию таҷрибавии кори иҷтимоӣ ва инноватсияҳо” ва МД “Пажӯҳишгоҳи экспертизаи тиббӣю иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон”. Дар асл аз муассисаҳои номбурда - “Маҷмааи таълимию таҷрибавии кори иҷтимоӣ ва инноватсияҳо” ягона муассисаи давлатии таълимие ба шумор меравад, ки тибқи оинномааш бевосита дар ин самт вазифадор ва ваколатдор буда, моҳиятан он нақши Донишкадаи таҳсилоти баъдидипломии кормандони соҳаи тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба дӯш дорад.

Дар асоси фармоиши Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (4 феввали соли 2022, №1-5/855) даврҳои тақмили ихтисос ва курсҳои бозомӯзӣ барои кормандони соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳолии шаҳру ноҳияҳо ва нақшаи таълимии му-

ассиса аз 16 феввали соли 2022 оғоз гардида, то имрӯз 185 нафар кормандони иҷтимоӣ аз курсҳои тақмили ихтисос ва курсҳои бозомӯзӣ гузаштаанд, ки нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 78 нафар зиёд мебошанд (расми 1).

Аз рӯи мавқеи ҷуғрофӣ 55% фисади шунавандагони курсҳои тақмили ихтисоси кормандони иҷтимоӣ ба вилояти Суғд, 36% - ба шаҳру ноҳияҳои тобеи ҷумҳурӣ, 5% ба шаҳри Душанбе ва 4% ба вилояти Хатлон рост меояд. Мутаассифона ягон нафар аз кормандони ВМКБ аз давраи курсҳои тақмили ихтисоси кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ нагузаштаанд (расми 2).

Бо мақсади ҳалли масъалаи мазкур дар сохтори МД “Пажӯҳишгоҳи экспертизаи тиббӣю иҷтимоӣ ва тавонбахшии маъҷубон” Бахши захиравӣю таълимӣ ва аспирантура бо фармоиши Вазири тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон (05 апрел-

Расми 2. Мавқеи ҷуғрофӣи шунавандагон

ли 2017 сол тахти №243) барои такмили ихтисоси табибони экспертизаи тиббию иҷтимоӣ, ҳамшираҳои миёнаи тиббӣ ва тайёр намудани кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ таъсис дода шудааст. Яке аз самтҳои асосии фаъолияти Бахш ташкил ва доир кардани курсҳои кӯтоҳмуддати такмили ихтисоси табибону ҳамшираҳои тиббии соҳаи экспертизаи тиббию тавонбахшии маъҷубон ва тайёр кардани кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ мебошад. Даври такмили ихтисоси “Кори иҷтимоӣ” ба кормандони зерсохтори ҳифзи иҷтимоӣ идораҳои маҳаллии ҳокимияти иҷроия, шӯъбаҳои хизматрасонии иҷтимоӣ дар хона, марказҳои будубоши рӯзона, муассисаҳои статсионари хизматрасонии иҷтимоӣ, намоёндагони ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва дигар ташкилоту муассисаҳо, ки хизматҳои иҷтимоӣ мерасонанд, раван карда шудааст.

Бояд қайд намуд, ки ба ҳайати шунавандагон кормандони сохторҳои ҳифзи иҷтимоӣ Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ аҳоли, аз он ҷумла ҳамшираҳои хурди тиббӣ, фаррошон, инчунин кормандони ташкилотҳои ғайридавлатӣ ва дигар ташкилоту муассисаҳо, ки хизматҳои иҷтимоӣ мерасонанд ва бо масъалаҳои ҳифзи иҷтимоӣ табақаҳои ниёзманди аҳоли дохил мешаванд. Шунавандагон баъди хатм соҳиби Шаҳодатномаи намунаи давлатӣ ва ихтисоси “Корманди бахши ҳифзи иҷтимоӣ” мегарданд.

Тибқи талаботҳои стандартҳои Давлатӣ мавзӯҳои асосии курсҳои омӯзишӣ ин:

– расонидани хизматҳои иҷтимоӣ-маишӣ, ёрии аввалияи тиббӣ, дастгирии аввалияи руҳӣ;

– расонидани кӯмаки паллиативӣ ба беморони пиронсол ва маъҷубон;

– расонидани ёрии амалии ҳар-рӯза, аз он ҷумла, нигоҳубин ва хизматрасониҳои иҷтимоӣ ба маъҷубоне, ки пурра ё қисман қобилияти худхизматрасонии худро гум кардаанд;

– расонидани хизматрасониҳои иҷтимоӣ, барқарорсозӣ ва маслиҳатдиҳии инфиродӣ дар муҳити оила ва ҷомеа.

Яке аз бартариҳо ё афзалиятҳои барномаи таълимии “Корманди иҷтимоӣ” дар он аст, ки дар он на танҳо масъалаҳои хизматрасониҳои иҷтимоӣ, балки ҷанбаҳои тиббӣ-иҷтимоӣ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Дар раванди омӯзиш корманди иҷтимоӣ бо хусусиятҳои ҳолатҳои солимӣ, беморӣ, расонидани ёрии аввалияи қаблители дар ҳолатҳои таъҷилӣ, парастории беморону маъҷубон, услубҳои тавонбахшии тиббӣ, иҷтимоӣ-муҳитӣ, касбӣ-меҳнатӣ, рӯҳӣ-педагогӣ ва ҷанбаҳои иҷтимоӣ кумаки паллиативӣ шинос мегардад.

Дуввум афзалият дар он аст, ки таълим дар шакли модул сурат мегардад, ки он барои ҳарчи зудтар азхуд кардани малакаву маҳорат мусоидат менамояд. Сеюм афзалият дар он ифода меёбад, ки барои гузаронидани донишҳои назариявӣ, амалӣ, малакаву маҳоратомӯзӣ дар Пажӯҳишгоҳ ҳамаи шароитҳои мусоид фароҳам оварда шудааст. Албатта ҳолатҳои расонидани ёрии қаблители ва кумаки паллиативӣ дар кори иҷтимоӣ хусусиятҳо ва маҳдудиятҳои хоси худро доранд.

Дар робита ҳамкорӣҳои дучониба бо муассисаҳои давлатии “Маҷмаи таълимию таҷрибаии қори иҷтимоӣ ва инноватсияҳо” ва “Маркази миллии тавонбахшии кӯдакони маъҷуб “Чорбоғ” дар ноҳияи Варзоб, инчунин марказҳои дастгирии оила ва кӯдак дар шаҳри Душанбе ва кафедраҳои тавонбахшӣ дар самти тақмили ихтисоси мутахассисон бо маром идома дорад.

Дар Тоҷикистон бо вучуди мавҷуд будани низоми мукаммали таълимоти касбӣ ва зинаҳои таҳсилот, то ҳанӯз дар самти ҳифзи иҷтимоии аҳоли низоми муайян ва ҳамоҳангшудаи тайёр кардани кадрҳо ва ҷобачокунии мақсаднокӣ мутахассисони соҳавӣ таҳия ва тартиб дода нашудааст. Аз ин рӯ, дар партави дастуру супоришҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 март соли 2022 (№148) “Барномаи маҷмуии давлатии тайёр намудани кадрҳои низоми ҳифзи иҷтимоии аҳоли барои давраи то соли 2030” ба тасдиқ расидааст [5]. Тибқи Барномаи мазкур дар баробари масъалаҳои тайёр намудани мутахассисони дорои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва олии касбӣ ба раванди бозомӯзӣ ва тақмили ихтисоси кормандони ҳифзи иҷтимоӣ аҳамияти муҳим дода шудааст.

Корманди иҷтимоӣ чун мутахассиси масъули соҳавӣ барои хизматрасонидан ба эҳтиҷмандон, мусоидат ва ғамхорӣ дар беҳдошти маънавиёт, тандурустӣ, ҳолати ҷисмониву зеҳнии шахсони ниёзманд масъул аст ва барои татбиқи ҳамин мақсад даъват карда мешавад. Вобаста ба вазифаи худ

қори иҷтимоӣ ҳамчун шакли таъсири давлатӣ ва ғайридавлатӣ таъмини сатҳи зарурии молиявӣ ва фарҳангии шаҳрвандонро фаро гирифта, аз рӯи имконияти мавҷуда барқарор намудани қобилияти қорӣ ва ё тавонмандии онҳоро таъмин мекунад.

Мафҳуми «Корманди иҷтимоӣ» дар Тоҷикистон мутобиқи қонуни қабулшуда «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ» ба он кормандоне далолат мекунад, ки онҳо ба одамони дар муассисаҳои парасторӣ қарордошта, одамони эҳтиҷманди дар хонаҳо сукунатдошта ва шахсони дар оилаҳо истиқоматкунанда, ба шахсони дар марказҳои будубоши рӯзона ҳузурдошта ва дигар шахсони ба хизматрасонии иҷтимоӣ ниёзманд, дар ҳудуди қонунҳои қорӣ ғамхорӣ ва хизматрасонӣ мекунад. Вазифаи асосии кормандони иҷтимоӣ дар Тоҷикистон бо кӯдакону наврасон ва пиронсолони ниёзманд, кӯдакон ва калонсолони имконияти ҷисмониву зеҳниашон маҳдуд, камбизоатон, вайронкунандагони қонун, модарони танҳо ва кӯдакони бекасу бесарпаноҳ дастрас намудани хизматрасонии иҷтимоӣ мебошад [2].

Фаъолият дар системаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли як қатор масъалаҳо ва вазифаҳоеро дар бар мегирад, ки бо фарогирии доираи васеи аҳоли, аз ҷумла табақаҳои осебпазир, намудҳои муайяни фаъолият, мураккабӣ, масъулиятнокӣ хоси худ фарқ мекунад. Ин дар навбати худ оmodасозии мутахассисонро аз рӯи сатҳи тахассуснокӣ ва ихтисоси касбӣ вобаста ба салоҳиятнокӣ онҳо, яъне оид ба дониш, малака ва дараҷаи масъулиятнокиро тақозо менамояд.

Тачрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки самаранокии кори иҷтимоӣ, сатҳи маданияти касбӣ на танҳо дар рушди шабакаи хадмотҳои иҷтимоӣ, балки аз дараҷаи сифати таҳсилоти касбӣ низ вобастагии зиҷ дорад.

Дар замони ҳозира курсҳои бозомузии касбӣ ва такмили ихтисоси сатҳи кормандони иҷтимоӣ ру ба афзоиш меёбад. Ташаккулёбии доимии чунин таҳсилоти бефосилагӣ мунтазам амалӣ мегардад. Пеш аз ҳама, зарурати бавучудоии чунин курсҳо дар он аст, ки илми муосир доимо ба бозори меҳнат навоариҳо, ғояҳои нав ба нав, моделҳо, технологияҳо, дастгоҳҳо, таҷҳизотҳо ва ахбороти навро ворид месозад, ки он албатта бетаъсир намонад.

Имрӯз, ки кори иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ марҳалаи нахустини ташаккулёби-ро паси сар мекунад, омода намудани кормандони иҷтимоӣ яке аз заминаҳои асосии таҳкимбахшии пояҳои он маҳсуб меёбад. Ин муҳимият дар он асос меёбад, ки корманди иҷтимоӣ ба ташкили кумак ва дастгирии мутақобилаи одамон ва гурӯҳҳо, ки дар ҳолати душвори зиндагӣ қарор доранд, аз ҷумла, тавонбахшии рӯҳӣ-иҷтимоӣ ва интегратсияи онҳо, ошкор намудани табақаҳои ниёзманди аҳоли ва муайян намудани хусусият ва ҳаҷми кумаки лозимӣ, инчунин кумаки паллиативӣ бояд мусоидат намояд, ба вазъият ва талаботи истифодабарандаи хизматҳо баҳо дода тавонад.

Бо назардошти тамоюли муосир дар рушди ҷомеа шахсони кӯҳансол, маъҷубон, кӯдакони маъҷуб, занҳо, модарони танҳо, кӯдакони ятим, кӯдакони аз оилаҳои серфарзанд, шахсони ги-

рифтори бемориҳои вазнин, майзада, нашъаманд, шаҳрвандони мӯҳтоҷ, ки дар ҳолати рӯҳафтадагӣ вобаста бо фалокатҳои экологӣ, гум кардани наздиқон, оила, манзил ва ғайра метавонанд шахсони ба кумаки иҷтимоӣ ниёзманд маҳсуб доништа шаванд.

Зимни омӯзиш ва таҳлили вазъи фаъолияти муассисаҳои таълимӣ-профилактикии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ маълум гардид, ки беш аз 90 дарсади ҳамшираҳои хурди тиб ё фаррошон бо маълумоти миёнаи умумӣ кор меку-нанд. Инҳо метавонанд яке аз звеноҳои асосие ба шумор раванд, ки бевосита ба истифодабарандаи хизматҳо дар алоқаи зиҷ қарор дошта бошанд. Аз тарафи дигар баланд бардоштани сатҳи маърифатнокӣ, муоширатнокӣ, ахлоқӣ ва донишҳои назариявии онҳо дар соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ аҳамияти калонро касб менамояд.

Қайд кардан ҷоиз аст, ки хусусан таҷрибаи кории мактабҳои кори иҷтимоӣ дар давлатҳои тараққикардаи Австрия, Белгия, Дания, Франция, Греция, Италия, Нидерландия, Норвегия, Португалия ва Швейцария назаррас аст [6].

Имрӯз, ки кори иҷтимоӣ дар ҷумҳурӣ марҳилаи нахустини ташаккулёби-ро паси сар мекунад, омода намудани кормандони иҷтимоӣ яке аз заминаҳои асосии таҳкимбахшии пояҳои он маҳсуб меёбад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз вақти ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ то айни замон раванди ташкили низоми ҳифзи иҷтимоии худӣ давом дорад, ки онро ҳамчун фаъолияти давлат оид ба дастгирии рушди бозори меҳнати

самарабахш ва амалкунанда, ҳифзи шаҳрвандон аз хатарҳои иҷтимоии алоқаманд бо аз даст додани музди меҳнат (даромад), инчунин таъмини кӯмак ба шаҳрвандон дар ҳолати аз кор мондани тартибот (механизм)-и бозорӣ, ки имконияти таъмини ҳаётгузаронии мӯътадилро медиҳанд, метавон таъриф дод.

Аз нигоҳи имрӯза ҳамон мутахассисе ҳамчун корманди иҷтимоии кордон ва муваффақ эътироф мегардад, ки усулҳои муосири технологияи кори иҷтимоӣ, навовариро дар ҳифзи иҷтимоии ниёзмандон ба кор мебарад, сатҳи касбияти худро мунтазаман баланд мебардорад, таҷрибаи ватанӣ ва хориҷиро меомӯзад ва татбиқ менамояд. Ин пеш аз ҳама ба боло бурдани сатҳи маърифати касбии кормандони иҷтимоӣ тақони муассир мебахшад.

Хулоса. Ҳамин тариқ, амалишавии фаъолиятҳои инноватсионӣ ва фароғии кормандони соҳаи ҳифзи иҷтимоии аҳоли ба курсҳои тақмили ихтисос айнаи замон ба як низоми муттасил ва муҳим даромада, новобаста аз мушкилот ба зинаҳои тадриҷан вусъатёбанда тамоюл дорад.

АДАБИЁТ:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизматрасонии иҷтимоӣ» аз 5 январи соли 2008, № 359.
2. Кори иҷтимоӣ, фарҳанги мухтасари энциклопедии тоҷикӣ-русӣ. Душанбе – 2013с.
3. Паёми Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 26 декабри соли 2018.

4. Стратегияи рушди инноватсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2020 (Қарори ҲҚТ №354 аз 30 майи соли 2015)

5. “Барномаи маҷмуии давлатии тайёр намудани кадрҳои низоми ҳифзи иҷтимоии аҳоли барои давраи то соли 2030” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 марти соли 2022, №148).

6. Пулотов К.Ҷ. Асосҳои кори иҷтимоӣ/адабиёти таълимӣ – Душанбе 2018. – 164 с.

REFERENCES

1. Law of the Republic of Tajikistan "On Social Services" dated January 5, 2008, No. 359.
2. Social work, brief encyclopedic Tajik-Russian culture. Dushanbe - 2013.
3. Message of the Leader of the Nation, President of the Republic of Tajikistan E. Rahmon to the Supreme Assembly of the Republic of Tajikistan, dated December 26, 2018.
4. Innovative development strategy of the Republic of Tajikistan for the period up to 2020 (Decision of the Cabinet of Ministers No. 354 of May 30, 2015)
5. "Comprehensive state program for training personnel of the social protection system of the population for the period up to 2030" (Decision of the Government of the Republic of Tajikistan dated March 31, 2022, No. 148).
6. Pulotov K.J. Basics of social work/ educational literature - Dushanbe 2018.- 164p.

ВЫВОДЫ

**Ф.П. Мағзумова, М. Сорбон,
К.Ю. Пулотов**

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Цель исследования. Улучшение состояния подготовки социальных работников в Республике Таджикистан.

Материалы и методы исследования. Изучение и анализ законов Республики Таджикистан, нормативно-правовых документов в сфере социальной защиты, статистических отчетов Министерства здравоохранения и социальной защиты населения Республики Таджикистан, основных показатели деятельности гос. учреждений: «Научно-исследовательский центр медико-социальной экспертизы и реабилитации инвалидов» и «Учебно-экспериментальный комплекс социальной работы и инноваций». К сожалению, следует отметить, что среди этих сотрудников есть несколько человек, обладающих специальными знаниями в области социальной защиты населения. За исключением работников

лечебно-терапевтических отделений организаций и учреждений социальной защиты, остальные работники в основном имеют гуманитарные специальности. К настоящему времени курсы повышения квалификации и переподготовки прошли 185 социальных работников, что на 78 человек больше, чем за аналогичный период прошлого года (рис. 1). По географическому положению 55% слушателей курсов повышения квалификации социальных работников проживают в Согдийской области, 36% - в городах и районах республики, 5% - в г. Душанбе, 4% - в Хатлонской области.

Выводы. Таким образом, осуществление инновационной деятельности и включение работников социальной защиты в курсы повышения квалификации в настоящее время является непрерывной и важной системой, и независимо от проблем имеет тенденцию к постепенному расширению уровней.

Ключевые слова. социальный работник, повышение квалификации, социальная защита, социальные услуги.

УДК: 81.246.2

Ш.М. Мирова

ВЕЖЛИВОСТЬ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА

НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана»

Мирова Шахло Мирзоватановна – к.ф.н., проректор по воспитательной работе НОУ «Медико-социальный институт Таджикистана». E-mail: *Shahlo.mirova@mail.ru*. Тел: (+992) 901 88 64 66.

Цель исследования. Изучить и осмыслить факты коммуникативной этикетной речи, взяв на вооружение всё, что для этого имеется в лингвистике.

Материалы и методы исследования. Материалы исследования явились результатами проводимого исследования - вежливость, как феномен человеческой культуры в культурологии, социолингвистике и дидактикой связанной с преподаванием иностранных языков.

Результаты исследования и их обсуждения. Анализ современного функционирования речевого этикета говорит о динамичном изменении системы форм обращения во всех языках, в связи с историческим развитием общества (обращение по имени и отчеству, а также на «Вы», упрощение табуированного обращения в таджикском и русском языках, фамильярности - среди молодежи во всех языках в сфере неофициального общения коммуникантов), соответственно, перераспределение изменения ценностей могут привести к изменению оценочного знака в значении слова. В подобной ситуации новые эталонные представления находят отражение в социально-нравственных качествах общества. Это на наш взгляд, та основа в дальнейшем, которую можно рассмотреть под новым углом зрения, по новому осмыслить факты коммуникативной этикетной речи, взяв на вооружение все, что для этого имеется в лингвистике и смежных с ней отраслях науки.

Ключевые слова. Речевой этикет, межкультурная коммуникация, вежливое общение, речевое поведение, языковая система, выражения.

Sh.M. Mirova

POLITENESS FROM THE POINT OF VIEW OF ETIQUETTE'S SPEECH

NEI "Medical - Social Institute of Tajikistan"

Mirova Shahlo Mirzovatanovna - Candidate of Philological Sciences, Vice-Rector for Educational Work of the NEI "Medical - Social Institute of Tajikistan". Email: Shahlo.mirova@mail.ru. Tel: (+992) 901 88 64 66.

Purpose of the study: To study and comprehend the facts of communicative etiquette speech, taking into account everything that is available in linguistics for this.

Materials and research methods: The research materials were the results of the ongoing research - politeness as a phenomenon of human culture in cultural studies, sociolinguistics and didactics associated with the teaching of foreign languages.

Results of the study and their discussion: An analysis of the modern functioning of speech etiquette indicates a dynamic change in the system of forms of address in all languages, in connection with the historical development of society (address by name and patronymic, as well as "You", simplification of taboo address in the Tajik and Russian languages, familiarity - among young people in all languages in the sphere of informal communication of communicants), respectively, the redistribution of changes in values can lead to a change in the evaluative sign in the meaning of the word. In such a situation, new reference ideas are reflected in the social and moral qualities of society. This, in our opinion, is the basis in the future, which can be considered from a new angle, to comprehend the facts of communicative etiquette speech in a new way, taking into service everything that is available for this in linguistics and related branches of science.

Keywords: Speech etiquette, intercultural communication, polite communication, speech behavior, language system, expressions.

Актуальность. Бурное развитие лингвистической прагматики в конце XX и в начале XXI века заставило ученых обратить свое внимание на категории, имеющие междисциплинарный характер и относящиеся к важным факторам успешного осуществления речевой коммуникации

Как феномен человеческой культуры вежливость исследовалась в культурологии, социолингвистике и дидактике, связанной, в первую очередь, с преподаванием иностранных языков.

Категория вежливости - это непосредственная составляющая процесса ежедневного полем на самых различных уровнях. Кроме лингвистических она входит в обязательные предметы изучения для будущих менеджеров, дипломатов, политиков. Более того в современном мире, который уже нельзя представить без компьютера и Интернета, появился термин *Netiquette* (от слов *Network* и *Etiquette*), под которым понимаются принципы хорошего тона в Интернете. Это не является чем-то новым в не, а скорее означает продолжение общих правил

Поведения, по которым каждый человек строит свою жизнь в нашем обществе.

Роль вежливости в установлении межличностных контактов динамично растет, соответственно усиливается и интерес в лингвистике к проблемам вежливого речевого оформления этих контактов. Неслучайно современные учебники немецкого языка как иностранного посвящают целые главы употреблению, которые в большом количестве закреплены за определенными

ми речевыми ситуациями. То есть, эти формулы являются когнитивной репрезентацией этих ситуаций в сознании членов данного общества.

Национальное своеобразие категории вежливости в речевом общении проявляется в наличии у них специфических признаков, которые могут отражать экстралингвистические - социальные, исторические, культурные, психологические, этнические - факты, свойственные носителям того или иного с иного национально-культурного коллектива. Незнание национальных норм речевого этикета может стать причиной «культурного шока». В этой связи следует отметить, что через фоновые знания культурно исторического характера можно раскрыть во всей полной значении и его адекватное восприятие со всеми нюансами в актах межкультурной коммуникации. Специфика общения при использовании конкретного национального языка состоит: 1) в специфике построения речевой цепи, осуществляемой по грамматическим правилам данного языка; 2) в специфике стереотипов, отражающих конкретную национальную культуру. По этому актуальность проведения исследования по изучаемой теме вежливость с точки зрения речевого этикета, которая является актуальной и рекомендуется обратить внимание учёных, специалистов и практиков на категории, имеющие междисциплинарный характер и относящиеся к важным фактам успешного осуществления речевой коммуникации.

Цель исследования: Изучить и осмыслить факты коммуникативной эти-

кетной речи, взяв на вооружение всё, что для этого имеется в лингвистике.

Результаты исследования и их обсуждения. Основопологающим моментом в развитии ряда национально культурных признаков категории вежливости служит своеобразный способ восприятия и моделирования действительности лицами, соблюдающими различные национально-культурные традиции. Анализ современного функционирования речевого этикета говорит о динамичном изменении системы форм обращения во всех языках, в связи с историческим развитием общества (обращение по имени и отчеству, а также на «**Вы**», упрощение табуированного обращения в таджикском и русском языках, фамильярности - среди молодежи во всех языках в сфере неофициального общения коммуникантов), соответственно, перераспределение изменения ценностей могут привести к изменению оценочного знака в значении слова. В подобной ситуации новые эталонные представления находят отражение в социально-нравственных качествах общества. Это на наш взгляд, та основа в дальнейшем которую можно рассмотреть под новым углом зрения, по новому осмыслить факты коммуникативной этикетной речи, взяв на вооружение все, что для этого имеется в лингвистике и смежных с ней отраслях науки.

Нормы речевого поведения регулируются культурными традициями и, стандартами социального поведения конкретного социума: они релевантны для организации речевого общения, так как на их основе создаются стереотип-

ные национальные коммуникативной ситуации и прогнозируются к пути ее развития.

Соответствие норме той или иной стратегии вежливости определяется говорящим в зависимости от параметров ситуации, социально-культурных стереотипов поведения, принятых в том или ином социуме. Следовательно, при реализации вежливого речевого действия говорят не об автоматическом выполнении норм, а, в какой-то степени, об искусстве, т.е. определение как правильно реализовать коммуникативное намерение в рамках существующих норм.

Речевой этикет - представляет собой систему устойчивых формул общения, предписываемых обществом для установления речевого контакта собеседников, поддержания общения в выбранной тональности соответственно их социальным ролям и ролевым позициям относительно друг друга, взаимным отношениям в официальной и неофициальной обстановке.

В узком смысле слова речевой этикет составляет функционально-семантическое поле единиц доброжелательного, вежливого общения в ситуациях обращения и привлечения внимания, знакомства, приветствия, прощания, извинения, благодарности, поздравления, пожелания, просьбы, приглашения, совета, согласия, отказа, одобрения, сочувствия и т. п.

Речевая ситуация, в которой бытует речевой этикет - это ситуация непосредственного общения коммуникантов, ограничиваемая прагматическими координатами «я - ты - здесь - сейчас», которые организуют ядро поля языко-

вых единиц речевого этикета. Утрата высказывания этих координат выводит его за пределы речевого этикета (сравним «Поздравляю вас!» и «Вчера он поздравлял её»).

Если речевой этикет нацелен, прежде всего, на создание условий для успешного общения вежливость как кодифицированная знаковая система, которая действует скорее как ориентир будущей стратегии поведения и является своего рода ожиданием, которое предвосхищает нежелательное развитие событий. Правила речевого этикета варьируются применительно к сфере общения. Ситуации общения зависят от таких экстралингвистических факторов, как ролевые и личностные отношения коммуникантов. Степень детерминированности речевого поведения говорящего зависит от степени стандартизованности того или иного речевого акта той или иной ситуации общения. Здесь можно выделить два типа ситуаций.

Первый тип составляют ситуации, которых речевое поведение говорящего ритуализировано. Это означает, что за каждой такой ситуацией закреплён определённый набор форм, употребление которых **осуществляется** говорящим автоматически.

Этикетными (ритуализованными) речевыми ситуациями являются речевые выражающие реакцию на поведение других людей: выражение благодарности, соболезнования, поздравления, пожелания, извинения, объявления войны, обряды крепки бракосочетания и т.п.

Ко второму типу относятся речевые ситуации, в которых говорящий располагает набором вариантов выражения

своего коммуникативного намерения. Выбор формы детерминируется действием факторов экстралингвистического характера, таких, как статус, положение, возраст коммуникантов, обстановка общения, степень социально-психологической дистанции и др.

Выбор адекватной формы в ситуациях, характеризующихся наличием вариантов выражения, тесно связан с понятием нормы. С одной стороны, норма определяется как «наиболее устойчивые реализации языковой системы, в той или иной мере осознаваемые обществом как правильные, образцовые, обязательные», с другой - как «набор правил, определяющих стратегию выбора одного из конкурирующих вариантов в зависимости от параметров социальной ситуации». Понятие нормы служит центральным понятием при описании речевого поведения и отправной точкой при определении понятия вежливости. Норма представляет собой предпочтительную форму выражения коммуникативного намерения в типизированной ситуации общения. Отклонение от нормы возможно как в сторону подчеркнутого учтвого отношения, так и в сторону подчеркнутого нелюбезного отношения к адресату.

Особенно явно это проявляется в речевом этикете. Так, в таджикской культуре существует несколько вариантов формул приветствия, но абсолютно невежливо произнести только приветствие, например, классическое «**ассалом алейкум**». За формулой приветствия обязательно следуют вопросы о здоровье, делах и т.п. Эта особенность накладывает отпечаток и на

то, что таджики считают невежливым произнести только «Здравствуйте», и после формулы приветствия обязательно поинтересуются здоровьем и делами или могут спросить «**Как вы/ты?**», что является эквивалентом с таджикского «**чих хел/чи тавр?**», т.е. определенные национальные стереотипы не позволяют ограничиться простым «Здравствуйте». Аналогичная проблема возникает и при калькировании стереотипных конструкций для передачи просьбы на русском языке. Во многих языках для выражения просьбы существуют волшебные слова, типа «**пожалуйста**» в русском. На самый поверхностный взгляд, это слово в таджикском языке передают несколько значений, в числе которых:

а) **вежливое выражение просьбы** (Мархамат карда дихед. Сделайте, пожалуйста);

б) приглашение к действию (пересекается со значением побуждения) (**Мархамат биёед - Проходите, пожалуйста.**);

в) разрешение (точнее просьба разрешить что-либо) (Мумкин?- Можно*/Ха, мархамат-Да, пожалуйста).

В таджикском языке не существует единой универсальной лексической единицы для передачи этих значений. Наряду с употреблением таких слов, как исключительно литературное, книжное «**лутфан**» для выражения просьбы и «**мархамат**» для приглашения к действию или разрешения, существует большое количество грамматических и синтаксических средств выражения данных значений.

В русском языке используется вопросительно-отрицательная форма

предложения с глаголом «**мочь**» в прошедшем времени и **частицей бы**. Однако в русском языке сама форма такого вопроса представляет собой вежливое выражение просьбы, и добавление слова «**пожалуйста**» в данных конструкциях является семантически избыточным.

При переводе подобных предложений на таджикский язык не может быть использована ни единая лексическая единица для передачи просьбы, ни аналогичные конструкции. Более естественным было бы использование конструкций с формой глагола прошедшего длительного времени во втором лице множественного числа (мекардед, мегуфтед).

В таджикском языке, кроме грамматических средств выражения вежливой просьбы, а также интонации, имеются также выражения «**илтимос, хохиш мекунам**» (**просьба, прошу**), «**бемалол бошад, малол наояд**» (если Вас не затруднит), а также формы так называемого «**дуо**» (**благословения**): «**барака ебед**» (да благословит Вас Бог), «**дастатон дард набинад**» (да не увидят боли Ваши руки), «**монда/хаста нашавед**» (не уставайте) и т.д. Все эти выражения сопровождаются особенной интонацией.

Подводя итоги, следует отметить, что двуязычные дети, зачастую желая быть предельно вежливыми или просто выпросить что-то, и зная, о том, что есть некое «волшебное» слово, к просьбе, произнесенной в таджикском, добавляют русское – **пожалуйста**.

Наличие национальных особенностей приветствия и отсутствие в таджикском языке универсальной лек-

сической единицы для передачи всех оттенков значений **волшебного слова** отражается в русской речи таджиков когда таджикские конструкции и интонация автоматически переносятся на чужие языки, а говорящий не задумывается или даже не подозревает о том, что этого явно недостаточно для проявления вежливости в других языках, носителями других культур это может быть воспринято как отсутствие культуры или недостаток воспитания.

Как известно, синтаксис является главным образующим началом речевого произведения, и значение его для любого типа высказывания трудно переоценить. Главной синтаксической единицей является предложение. Именно в нём - его структуре, завершённости, длине - усматривается основное различие между речью вежливой и невежливой. Необходимо отметить, что для вежливых речевых актов свойственны полные предложения.

Таким образом, лексические, грамматические и синтаксические средства выражения вежливости в той или иной степени существуют неразрывно, а коммуникативные единицы, выполняющие фактическую функцию, являются устойчивыми стереотипными комплексами, обеспечивающими успешность протекания процесса коммуникации.

Выводы:

1. Речевой этикет это национально-специфичные правила речевого поведения, реализующиеся в системе устойчивых формул и выражений в принятых и предписываемых обществом ситуациях вежливого контакта с собеседником.

2. Лингвистическую природу средств речевого этикета и их связь с общими закономерностями процесса общения, со структурой языка, и могут быть использованы при дальнейшем изучении универсальных и национально-культурных особенностей средств речевого этикета в других языках.

3. Без знания правильного усвоения и применения общепринятых формул речевого общения невозможна эффективная речевая деятельность общающихся и категория вежливости, которая входит в обязательные предметы изучения для будущих менеджеров, дипломатов, политиков.

4. Роль вежливости в установлении межличностных контактов динамично растёт, соответственно усиливается и интерес в лингвистике к проблемам вежливого речевого оформления этих контактов.

5. Без знания правильного усвоения и применения общепринятых формул речевого общения невозможна эффективная речевая деятельность общающихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анощенкова А.М. О фактической функции речи и её интонационном выражении //Сб. научн. тр. М.:1980.вып.169.;
2. Винокур Т.Г. Говорящий и слушающий. Варианты речевого поведения //М: 1993.
3. Горелов И.Н. Невербальные компоненты коммуникации. // М.: 1980;
4. Еговцева, Л.Н. Культура речи и речевого поведения / Издательство УрГЭУ, 2003.
5. Камолиддинов Б. Муродифоти синтаксис: Хусни баён // Душанбе: Маориф, 1985.

6. Кузин Ф.А. Культура делового общения: 6-е изд., перераб. и доп. –М., 2002.

7. Формановская Н.И. О функциях речевого этикета и его единиц // Русский язык за рубежом. 1979.

8. Юсупова З.Р., Мирова Ш.М. Культура делового общения. Учебное пособие / З.Р. Юсупова. - Душанбе: «Эр-граф», 2018.

REFERENCES

1. Anoshchenkova A.M. On the actual function of speech and its intonational expression // Sat. scientific tr. M.: 1980. Issue 169.

2. Vinokur T.G. The speaker and the listener. Variants of speech behavior //M: 1993.

3. Gorelov I.N. Non-verbal components of communication. // M.: 1980;

4. Egovtseva, L.N. Culture of speech and speech behavior / USUE Publishing House, 2003.

5. Kamoliddinov B. Murodifoti syntax: Husni bayon // Dushanbe: Maorif, 1985.

6. Kuzin F.A. Culture of business communication: 6th ed., Revised. and additional –M., 2002.

7. Formanovskaya N.I. On the functions of speech etiquette and its units // Russian language abroad. 1979.

8. Yusupova Z.R., Mirova Sh.M. Culture of business communication. Textbook / Z.R. Yusupov. - Dushanbe: “Er-Count”, 2018.

ХУЛОСА

Ш.М. Мирова

ХУШМУОМИЛАГӢ АЗ НУҚТАИ НАЗАРИ ЭТИКАИ НУТҚ

Мақсади таҳқиқот. Пеш бурдани таҳқиқот, омӯхтан ва дарк карда-

ни далелҳои одоби муоширати нутқ бо назардошти ҳама чизе, ки дар забоншиносӣ барои ин вучуд дошта мебошад.

Маводҳо ва усулҳои тадқиқот. Маводи тадқиқотӣ натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашуда буда - хушмуомилағӣ ҳамчун падидаи фарҳанги инсонӣ дар фарҳангшиносӣ, забоншиносӣ ва дидактикаи марбут ба таълими забонҳои хориҷӣ мебошад.

Натиҷаҳои омӯзиш ва муҳокимаи онҳо. Таҳлили фаъолияти муосири одоби муоширати нутқ аз тағйироти динамикии системаи шаклҳои мурочиат дар ҳамаи забонҳо вобаста ба рушди таърихии ҷомеа (мурочиат бо ном ва номи падар, инчунин мурочиат ба таври «Шумо», соддагардонии мурочиати манъшуда) дар забонҳои тоҷикӣ ва русӣ, ошноӣ - дар байни ҷавонон ба ҳамаи забонҳо дар соҳаи муоширати ғайрирасмии муошират), мутаносибан, азнавтасимкунии тағйироти арзишҳо метавонад боиси тағйирёбии аломати арзёбӣ дар маъноии калима гардад. Дар чунин вазъият фикру мулохизаҳои нави истинодӣ дар сифатҳои иҷтимоӣ ахлокии ҷамъият зохир мегарданд. Ин, ба назари мо, дар оянда заминаест, ки онро метавон аз назари нав баррасӣ кард, ки далелҳои одоби нутқро ба таври нав дарк намуда, тамоми он чизеро, ки барои ин дар забоншиносӣ ва соҳаҳои алоқаманди ба илм дастрас буда, мавриди хизмат қарор диҳем.

Калимаҳои калидӣ. Одоби гуфтор, муоширати байнифарҳанги, муоширати боодоб, рафтори гуфтор, низоми забон, ифода.

ТДУ 94(5)

А.К. Мусоев

МУҲИММИЯТИ МАЪХАЗҲОИ ТАЪРИХИИ АСРИ XVI ДАР ТАЪРИХНИГОРИИ МИЛЛӢ

МДТ «Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни»

Мусоев Аслонбек Карабойевич – докторанти доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси таърихи умумии кафедраи таърихи умумии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. Тел. (+992) 918 49 33 62

Мақсади таҳқиқот. Инъикоси воқеаву ҳодисаҳои бузурги таърихӣ тавассути омӯзиши ва таҳқиқи маъхазҳо вобаста ба даври замон.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқот аз санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таърихи гузаштаи халқи тоҷик, асрҳои гуногуни олимони тоҷик ба таври васеъ истифода намуда, таҳлил ва муқоисаи амики онҳо ба роҳ монда шуд.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи он. Хусусияти фарқкунандаи маъхазҳои, ки ба асри XVI мансубанд, дар он мебошад, ки вобаста ба ин давра таърихӣ сарчашмаҳо хеле зиёд ва ганӣ мебошанд, ки аз онҳо ба таври васеъ истифода карда шудааст. Маълумотҳои ба даст омада зерин таҳлилі амиқ қарор дода шуда, муқоисаи онҳо низ ба роҳ монда шудааст.

Ҳулоса. Ҳамин тариқ тавассути маъхазҳои таърихӣ асри XVI то андозае ба таърихи халқҳои Осиёи Миёна ва Эрон, аз ҷумла тоҷикон дар зерин ҳукмронии турктаборҳо шинос гардида, минбаъд манбаъҳои мазкур мавриди таҳқиқи тадқиқ қарор хоҳад гирифт.

Калимаҳои калидӣ. муаррихон, маъхазҳо, таҳқиқот, муаррихони дарборӣ, пешвоёни дин.

A.K. Musaev

SIGNIFICANCE OF HISTORICAL SOURCES OF THE XVI TH CENTURY IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

NEI “Medical-social institute of Tajikistan”

Musaev Aslonbek Karaboevich - acting Department of Sociology of the Tajik Medical and Social Medical Institute.

Aim. To reflect great historical events through the study and research of sources from time to time.

Material and methods of research. In the course of the study, the legal acts of the Republic of Tajikistan were widely used and their in-depth analysis and comparison was carried out.

Result. When a source is not fully available, researchers and historians encounter difficulties and the study is considered incomplete. A distinctive feature of the sources dating back to the 16th

century is that, due to this historical period, the sources are very numerous and rich. The obtained data are carefully analyzed and compared.

Conclusion. Thus, through the historical sources of the 16th century, the history of the peoples of Central Asia and Iran, including the Tajiks under the rule of the Turks, will be studied to one degree or another, and these sources will be studied.

Key words. Historians, sources, studies, court historians, religious figures.

Мубрамият. Инъикоси воқеаву ҳодисаҳои бузурги таърихӣ тавассути омӯзиш ва таҳқиқи маъхазҳо вобаста ба давру замон маълумот дода метавонанд. Дар мавриди пурра дастрас набудани маъхаз тадқиқотчиёну муаррихон ба мушкилиҳо дучор гардида, таҳқиқот ба анҷом нарасида маҳсуб меёбад. Хусусияти фарқкунандаи маъхазҳои, ки ба асри XVI мансубанд, дар он мебошад, ки вобаста ба ин давраи таърихӣ сарчашмаҳо хеле зиёд ва ғанӣ мебошанд. Дар онҳо масъалаҳои гуногуни воқеаҳо тасвир ёфта, хусусияти маъхазҳои ин давра дар он аст, ки аксарияташон бо забони форсӣ навишта шудаанд. Аксарияти маъхазҳои ин давра ба таърихи Мовароуннахру Хуросон ва Эрон бахшида шуда, аммо дарк намудан лозим аст, ҳуди муаррихони он замон мавқеи дучонибаро ишғол менамуданд. Муаррихони халқӣ аз номи табақои поёнии чамбиятӣ баромад намуда, мавқеи халқро ҳимоя ва ифода менамуданд. Баракси ин муаррихони дарборӣ бошанд дар ҳукумати онвақтаи давлатии ба ин ё он мансаб дахл дошта, барои тавсифу таърифи сулолаи ҳукмрон ба таҳлили яктарафаи шуғл меварзиданд, ки чунин рӯҳияи яктарафаи таърихро танҳо ба манфиати шахсии хеш иҷро менамуданд. Аз тарафи дигар вобаста аз ишғоли мансабу вазифа дар дарбор таърихнависӣ барои онҳо

осон буд, чунки аз ҳуҷҷатҳои давлатӣ барои истифода бурдан ба онҳо дастрас буд. Онҳо асарҳои ҳудро бо фармони ҳокимон навишта ва баъди таълифи он соҳиби тўҳфаву инъом мегардиданд ва маълумоти овардаи онҳо ҳолисона ба назар намерасад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқот аз санадҳои меъёрӣ - ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, таърихи гузаштаи халқи тоҷик, асарҳои гуногуни олимони тоҷик ба таври васеъ истифода намуда, таҳлил ва муқоисаи амики онҳо ба роҳ монда шуд.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Инчунин вобаста ба таърихи давлатдорӣ Шайбониён муншии Шайбониҳон -Муҳаммад Солеҳ бо забони туркӣ дар “Шайбонинома” ном асари худ забткориҳои онро дар солҳои 1500 - 1505 ба шакли назм тавсиф намудааст. Дар ин асар маълумоти зиёде дар бораи ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоии узбекони кўчманчӣ вучуд дорад. Инчунин дар он маводи зиёди этнографӣ низ оварда шудааст. Аммо “Шайбонинома” бо маълумоти ғавти Шайбониҳон соли 1510 ба анҷом мерасад, вале дар бораи ҷангҳои асосӣ ва рӯзҳои охири ғочиаомези Шайбониҳон маълумоти хеле кам оварда шудааст [2].

Маъхазҳои дигари таърихӣ, ки ба асри XVI мансуб аст, ин “Таърихи гузида” мебошад, ки он низ ба забони туркӣ

таълиф ёфта, ба салтанати Муҳаммади Шайбониҳон бахшида шудааст ва ба қалами Муҳаммад Солеҳ тааллуқ дорад. Дар ин асар маълумоти фаровони таърихӣ, иқтисодӣ ва этнографӣ мавҷуд аст. Ин асар бо фармони Шайбониҳон баъди забти Бухорову Самарқанд дар соли 1504 навишта шуда, аз се қисм иборат аст ва ҳар қисми он ба се боб тақсим мешавад.

Яке аз пешвоёни динии он давр, ки дар дарбори ҳокимони он замон мансабҳои баландро соҳиб буд, Фазлуллоҳ ибни Рӯзбеҳони Исфажонӣ (1457-1520) ба шумор мерафт. Ӯ асарро бо номи «Меҳмонномаи Бухоро» таълиф намуд, ки дар он маълумоти пурқиммати оид ба ҳавадиси он замон тирд оварда шудааст [3]

Файзуллоҳ ибни Рӯзбеҳони Исфажонӣ, ки мусулмони суннимазҳаб буд, баъд аз ғалабаи Исмоили Сафавӣ дар Эрони Ғарбӣ аз Исфажон ба Мовароуннахр паноҳ бурда, яке аз муқаррибони Шайбониҳон гардид. Дар ин ҷо ӯ ба таълифи ин асари таърихӣ шурӯъ намуд. Ба гуфтаи худи муаллиф ӯ ба он «Сафарномаи Бухоро» ном ниҳоданӣ буд ва ин фикрро ба Шайбониҳон баён намуд. Шайбониҳон амр дод, ки ин китобро нависад ва ба он «Меҳмонномаи Бухоро» ном ниҳад [3].

Яке аз намоёндагони машҳури илму адаби ин давр Зайниддин Маҳмуд ибни Абдучалил Восифӣ ба шумор меравад, ки ба қалами ӯ асари хело ҳам маъруф «Бадоеъу-л-вақоеъ» тааллуқ дорад. Ин асар кимати баланди илмиро доро буда, дар бораи воқеаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии Хуросону Мовароуннахри

асри XVI (1497-1555) маълумот медиҳад [2].

Дар «Бадоеъу-л-вақоеъ» тавсифи ҷангҳои ғоратгаронаи Сафавӣҳо ва Шайбонӣҳо дар Хуросон ба таври муфассал баён гардидааст. Муаллифи асар авзои шахрҳои тавсиф намуда, дар бораи вазъи адабии Х,ирот, Бухоро, Самарқанд ва Тошканд сухан ронда, роҷеъ ба доираҳои адабӣ, шоирон ва мутафаккирони форсизабони асрҳои пешинмаълумот медиҳад.

Дар адабиётшиносии тоҷикӣ ва собиқ ИҶШС омӯзиши «Бадоеъу-л-вақоеъ» ва ба хонандагон пешкаш намудани онро устод Садриддин Айнӣ соли 1925, ҳангоми машғулият ба таълифи «Намунаи адабиёти тоҷик» оғоз кард. Моҳи апрели соли 1946 асари ӯ бо номи «Дар бораи Зайниддин Маҳмуди Восифӣ ва ҳулосаи «Бадоеъу-л-вақоеъ»» ба анҷом расид. Асари номбурда соли 1946 чоп шуд.

«Бадоеъу-л-вақоеъ» дар бораи омӯзиши таърих, вазъи маишӣ ва адабии Мовароуннахру Хуросон дар охири асри XV ва нимаи авали асри XVI яке аз сарчашмаҳои бозғатимод ба шумор меравад. Матни «Бадоеъу-л-вақоеъ» аз тарафи олими рус А.Н. Болдирев дар ду ҷилд дар Техрон нашр гардидааст [2].

«Шарафномаи шоҳӣ» яке аз сарчашмаҳои таърихӣ асри XVI мебошад, ки аз тарафи Ҳофизи Таниш навишта шудааст. Ин китоб бо номҳои «Абдуллоҳнома», «Зафарнома» ва «Саҳифаи шоҳӣ» низ маъруф аст. Тасвири воқеаҳои давраи Абдуллоҳони II (1560 - 1598) дар асар батафсил дарҷ ёфтааст ва аз мутолиот ба ҳулосае омадан лозим аст, ки асар маҳз бо

супориши худи он навишта шудааст [2]. Манбаъҳои асосии Ҳофизи Таниш аз мушоҳидаҳои шахсии ӯ, нақли ҳамасрон, шоҳидон ва иштирокчиёни воқеаҳо, ҳуҷҷатҳои расмии давлатӣ ва сарчашмаҳои таърихӣ иборат мебошад. Нахустин тадқиқоте, ки ба Ҳофизи Таниш ва «Шарафномаи шоҳӣ»-и ӯ бахшида шудааст, мақолаи нисбатан муфассали таърихшиносӣ Шӯравӣ, профессор И.И. Умянков мебошад. Ин мақола бо унвони «Абдуллоҳнома»-и Ҳофизи Таниш нашр гардидааст [2]. Дар айни ҳол нусхаҳои ин асар дар бисёр китобхонаҳои ҷаҳон маҳфуз мондаанд. Соли 1983 қисми якуми «Шарафномаи шоҳӣ» ва соли 1989 қисми дуюми он аз тарафи М. А. Салоҳиддинова ба забони русӣ тарҷума ва нашр гардида дастраси хонандагон мебошад.

Хулоса. Ҳамин тариқ тавассути маъхазҳои таърихӣ асри XVI то андозае ба таърихи халқҳои Осиёи Миёна ва Эрон, аз ҷумла тоҷикон дар зери ҳукмронии туркҷаҳоншинос гардида, минбаъд ин манбаъҳо мавриди таҳқиқ тадқиқ қарор мегиранд.

АДАБИЁТ

1. История таджикского народа в 7-и томах. Душанбе, - 2010. – С. 150
2. Ҳамза Камол, Саидов. А. Маъхазшиносӣ. Душанбе, - 2005. – С. 64
3. Энциклопедияи Советии тоҷик. Ҷилд 4. - 1983, - С. 367
4. Раҳмон Э.Чехраҳои мондагон. Душанбе. - 2016. «Эр-граф» – С.364

REFERENCES

1. History of the Tajik people in the 7th volume. Dushanbe, - 2010. - S. 150

2. Hamza Kamal, Saidov. A. Actual science. Dushanbe, - 2005. - S. 64

3. Tajik Soviet encyclopedia. Volume 4. - 1983, - S. 367

4. Rahman E. Tired faces. Dushanbe. - 2016. «Er-graf» - P.364

ВЫВОДЫ

А.К. Мусоев

ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ XVI ВЕКА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Цель исследования: Отразить великие исторические события через изучение и исследование источников в зависимости от времени.

Материалы и методы исследования. В ходе исследования были широко использованы нормативно-правовые акты Республики Таджикистан, история таджикского народа и другие источники и проведен их углубленный анализ и сопоставление.

Результаты исследования и их обсуждение. Отличительной особенностью источников, относящихся к XVI веку, является то, что в связи с этим историческим периодом источники очень многочисленны и богаты. Полученные данные тщательно анализировались и сравнивались.

Выводы. Таким образом, через исторические источники XVI века в той или иной степени изучалась история народов Средней Азии и Ирана, в том числе и таджиков под властью тюрков.

Ключевые слова. историки, источники, исследования, придворные историки, религиозные деятели.

ТДУ: 364-78; 364-4; 377.09(575.3)

И.Н. Оқилзода

ХУСУСИЯТҲОИ ТАЪЛИМИ КАСБИЮ ТЕХНИКИИ КОРМАНДОНИ ИҶТИМОӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

МТҒ “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Оқилзода Иноятулло Насрулло – ассистенти кафедраи фанҳои ҷомеашиносии МТҒ “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”: тел.: (+992) 939 33 34 10, E-mail: okilovokil99@gmail.com

Мақсади таҳқиқот. Мақсад аз гузаронидани таҳқиқоти мазкур ин омӯхтани хусусиятҳои касбии кормандони соҳаи иҷтимоӣ дар марҳилаи ташаққули он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Дар рафти таҳқиқот санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи самти иҷтимоӣ, адабиёти кишварҳои хориҷӣ, ки ҳифзи иҷтимоии онҳо дар сатҳи олии иҷтимоӣ қарор доранд, истифода карда шудааст.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Натиҷаи таҳқиқоти гузаронидашуда, бархе аз мушкилиҳоро дар ин самт муайян намуд, ки ин: надонистани ҷиҳатҳои амалии кори худ; диққати барзиёд зоҳир намудан ба ҷиҳатҳои назариявии кори иҷтимоӣ; сарфи назар шудани техникаи таълимӣ ва ғ., иборат мебошад, ки сабаби асосии ҷой доштани ин мушкилот дар кишвар, дар марҳилаи ташаққули қарор доштани ин самт ба шумор меравад.

Хулоса. Низоми омодагии мутахассисони соҳаи кори иҷтимоӣ, ки хусусиятҳои хоси таълимии худро доро мебошад, дар кишвари мо ҳанӯз дорои камбудихоҳе мебошад, ки пеш аз ҳама, онҳо ба мавҷуд набудани шароит барои пурра кушодани неруи эҷодӣ ва заковати ҷамъиятии мутахассисони оянда, алоқаманд аст.

Калимаҳои калидӣ. кори иҷтимоӣ, иҷтимоиёт, ҷамъият, омодагии касбӣ.

I.N. Oqilzoda

CHARACTERISTICS OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATION OF SOCIAL WORKERS IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

Department of Humanities, “Medical and Social Institute of Tajikistan”

Okilzoda Inoyatullo Nasrullo - assistant of the Department of Humanities, “Medical and Social Institute of Tajikistan” tel.: (+992) 939 33 34 10, E-mail: okilovokil99@gmail.com

The purpose of the study. The purpose of this study is to study the professional characteristics of social workers in the Republic of Tajikistan.

Materials and research methods. In the course of research, normative-legal documents regulating the social direction, literature of foreign countries, whose social protection is at a high level, were used.

Research results and their discussion. The results of the study revealed some of the problems in this direction, which are: not knowing the practical aspects of one's work; excessive attention; neglecting the theoretical aspects of social work, teaching techniques, etc., which is the main reason for the existence of this problem in the country, in the formative stage of this direction.

Conclusion. The system of training of specialists in the field of social work, which has its own educational characteristics, still has shortcomings in our country, which, first of all, is related to the lack of conditions for opening the creative energy and social ingenuity of future specialists.

Key words: social work, social work, community, professional training.

Мубрамият. Кори иҷтимоӣ – ин фаъолияти касбиест, ки мақсадаш дастгирии мардум, яъне кӯмак расонидан, дастгирӣ ва меҳрубони зоҳир намудан, инчунин, дар рафъи ҳолатҳои мухталифу душвори ҳаёт ёри намудан мебошад. Азбаски, оmodасозии мутахассисони касбӣ дар ин самт, дар кишвари нисбатан баъдтар ба роҳ монда шудааст, моро мебояд, ки дар оmodасозии мутахассисони ин соҳа диққати махсус зоҳир намоем.

Мубрамияти мавзӯ дар он аст, ки кори иҷтимоӣ - ҳамчун як касб дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон танҳо тай чанд соли охир, маъруфият пайдо карда, мушкилоти оmodасозии мутахассисони касбӣ, дар ин самт ҷой дорад. Маҳз аз тайёрии касбӣ ва дараҷаи кордонии онҳо, самаранокии фаъолияти ташкилотҳои алоҳида ва дар натиҷа, тамоми соҳаи кори иҷтимоии кишвар, вобастагии зиҷ дорад.

Масъалаи оmodасозии кормандони иҷтимоӣ аз ҷониби бисёр муаллифони ватанӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта бошад ҳам, хусусиятҳои оmodасозии касбии кормандони иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳоло ба таври пурра омӯхта нашудааст.

Мақсади таҳқиқот. Мақсад аз гузаронидани таҳқиқоти мазкур ин

омӯхтани хусусиятҳои касбии кормандони соҳаи иҷтимоӣ дар марҳилаи ташаккулёбии он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад.

Мавод ва усулҳои тадқиқот. Дар рафти таҳқиқот санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзимкунандаи самти иҷтимоӣ, адабиёти кишварҳои хориҷӣ, ки ҳифзи иҷтимоии онҳо дар сатҳи олий - иҷтимоӣ қарор доранд, истифода карда шудааст.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Мақсад аз омӯзиши ин таҳқиқот, омӯзиши хусусиятҳои касбии кормандони соҳаи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, мебошад.

Мувофиқи мақсади гузошташуда, вазифаҳои зерин мавриди тадқиқ қарор гирифтанд:

1. Баррасии талаботҳои асосии корманди иҷтимоӣ;
2. Ошкорсозии сифатҳои касбии корманди иҷтимоӣ;
3. Муайянсозии хусусиятҳои оmodасозии касбии кормандони иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон;
4. Омӯзиши мушкилиҳое, ки ба оmodасозии касбии кормандони бахши ҳифзи иҷтимоӣ дар қаламрави кишвар мавҷуд аст.

Кормандони иҷтимоӣ – ин мутахассисони баландихтисос буда барои

таъмин намудани дастгирии иҷтимоӣ ва ҳифзи аҳоли пешбини шудаанд. Фаъолияти кормандони касбии иҷтимоӣ, амалишавии вазифаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва иҷтимоӣ-педагогии ҷомеа, оила ва шахсиятро таъмин месозад.

Корманди иҷтимоӣ ҳамчун миёнарав байни шахсият, оила ва ҷомеа, инчунин байни сохторҳои гуногуни давлатӣ ва ҷамъиятӣ амал мекунад. Барои ба пуррагӣ иҷро кардани ин нақш, корманди иҷтимоӣ бояд, талаботҳои зарурии касбии хешро иҷро намояд. Талаботҳо ба кормандони иҷтимоӣ бевосита аз вазифаҳои бармеоянд, ки ӯ бояд иҷро кунад:

- Ташхисӣ – корманди иҷтимоӣ бояд хусусиятҳои оила, гурӯҳҳои одамон, шахсиятҳо, дараҷа ва самти таъсири муҳити зисти онҳо ва ғ., мавриди омӯзиш қарор дода, “ташхиси иҷтимоӣ” гузаронад;
- Пешгӯии равандҳои рушдро, ки дар оила, гурӯҳҳои одамон ва ҷомеа ба амал меоянд, пешгӯӣ намуда, моделҳои муайяни рафтори иҷтимоиро таҳия созад;
- Ташкили хизматрасонии маиширо дар корхонаҳо ва ҷойи истиқомат мусоидат намуда, ба қори онҳо ҷамъиятро ҷалб карда, фаъолияти худро ба расондани навҳои гуногуни кумак ва хизматрасонии иҷтимоӣ ба аҳоли равона созанд [4].

Фаъолияти касбии корманди иҷтимоӣ бояд ба арзишҳои инсондӯстӣ асос ёфта бошад. Сифатҳои касбии корманди иҷтимоӣ, дар маҷмӯъ аз инҳо иборат мебошад:

- Қобилияти гӯш кардан;
- Мустақилият ва мафкураи эҷодӣ;

- Дарк намудан;
- Зуд ва аниқ дарк намудани муҳит;
- Қобилияти ташкилотчигӣ;
- Сифатҳои ахлоқӣ ва ғ.

Омодасозии мутахассисони касбии қори иҷтимоӣ дар якҷанд зина ба роҳ монда шудааст:

а. Курсҳо ё омодасозии пешаздохилшавӣ ба курсҳо, мактабу летсейҳо. Хатмкунандагон бо маълумоти миёнақатори кормандони иҷтимоии шӯъбаҳои хизматрасонӣ ба беморон, пиронсолон, маъюбон ва ниёзмандонро пур мекунаанд. Ба онҳо имконияти дохилшавӣ ба муассисаҳои таълимии миёна ва ё олии касбӣ, дода шавад.

б. Пас аз хатми муассисаи таълимии миёнаи махсус ба ҳайси сардорони шӯъбаҳои хизматрасони ба беморон, ятимон ва пиронсолон, инчунин, педагогҳои иҷтимоӣ ва ғ., фаъолият намуда метавонанд

в. Таҳсил дар донишгоҳҳо, академияҳо ва донишгоҳҳои соҳавӣ (омӯзгорӣ, тиббӣ ва ғ.) дар шӯъбаҳои рӯзона, шабона ва ғойбона, ки мӯҳлати таҳсил 4 солро дарбар мегирад.

Хулоса.

1. Дар масъалаи омодасозии мутахассисони қори иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи зиёди омӯзгорон иштирокдоранд, аммо ҳоло низоми омодасозии мутахассисони соҳаи мазкур пурра набуда, он дар марҳилаи ташаккулёбӣ қарор дорад.

2. Надонистани ҷиҳатҳои амалии қори худ, боиси коҳишёфтани самаранокии фаъолияти мутахассисони қори иҷтимоӣ дар ин соҳа хоҳад гашт.

3. Мушкилиҳои дигари омодасозии мутахассисон дар он аст, ки ба ҷиҳатҳои

назариявии кори иҷтимоӣ диққати барзиёд зоҳир намуда, техникаи таълим, ки тавсифи ҳолатҳои иҷтимоии ҳаётро дар бар мегирад, сарфи назар карда шудааст.

4. Низоми оmodасозии мутахассисони соҳаи кори иҷтимоӣ, ки хусусиятҳои хоси таълимии худро доро мебошад, дар кишвари мо ҳанӯз як қатор камбудихоро доро буда, ки пеш аз ҳама он ба мавҷуд набудани шароит барои кушодани неруи эҷодӣ ва заковати ҷамъиятии мутахассисони оянда, алоқаманд аст.

АДАБИЁТ

1. Ляшенко А.И. Ташкил ва идоракунии кори иҷтимоӣ дар Русия: Китоби дарсӣ - М.: Наука, 1995. -16 с.

2. Новак Е.С. Кори иҷтимоӣ дар хорича: Китоби дарсӣ / Е.С. Новак, Е.Г. Лозовская, М. Кузнетсов; дар маҷмӯъ ред. Э.С. Новак. - Волгоград: Нашриёти ВолГУ, 2001.

3. Тюття Л.Т. Кори иҷтимоӣ (назария ва амалия): Китоби дарсӣ / Л.Т. Тюття, I.

4. Холикова Г.Р. Проблемаҳои тайёр кардани мутахассисон дар кори иҷтимоӣ дар марҳилаи ҳозира / Г.Р.Холикова // Олими ҷавон. - 2014. - № 9. - С. 416-417.

5. Селих М.П. Ташаккули таҳсилоти касбии кормандони иҷтимоӣ дар ИМА / М.П.Селих / Педагогика. – 2006.

6. Кудрявцев Ю.А. Омӯзиши корманди иҷтимоӣ: ҷанбаҳои меъёрию ҳуқуқӣ / Ю.А.Кудрявцев, Б.И. Тишкевич // Кори иҷтимоӣ. - 1992..Б. Иванова. - М: Вмурол, 2004.

REFERENSES

Lyashenko A.I. Organization and management of social work in Russia: Textbook - M.: Nauka, 1995. -16 p.

Novak E.S. Social work abroad: Textbook / E.S. Novak, E.G. Lozovskaya, M. Kuznetsov; in

general, ed. E.S. Novak.-Volograd: Publishing House VolGU, 2001.

Tyuptya L.T. Social work (theory and practice): Textbook/LT Tyuptya, I

Холикова Г.Р. Проблемаҳои тайёр кардани мутахассисон дар кори иҷтимоӣ дар марҳилаи ҳозира / Г.Р.Холикова // Олими ҷавон. - 2014. - № 9. - С. 416-417.

Selih M.P. Development of professional education of social workers in the USA / M.P. Selikh / Pedagogy. - 2006.

Kudryavtsev Yu.A. Education of a social worker: regulatory and legal aspects /Y.A.Kudryavtsev, B.I.Tishkevich // Social work. - 1992.. B. Ivanova. - M: Vmurolo, 2004.

ВЫВОДЫ

И.Н. Окилзода

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО - ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Цель исследования. Целью данного исследования является изучение профессиональных характеристик социальных работников Республики Таджикистан.

Материалы и методы исследования. В ходе исследования использованы нормативно-правовые акты, регламентирующие сферу социальной работы, а также включена литература зарубежных стран, находящихся на самом высоком уровне социальной работы.

Результаты исследования и их обсуждение. Результаты исследования выявили некоторые проблемы в этом направлении, а именно: незнание практических сторон своей работы; чрезмер-

ное внимание; пренебрежение теоретическими аспектами социальной работы, методиками преподавания и т. д., что является основной причиной данной проблемы в стране, находящейся на стадии становления этого направления.

Выводы. Система подготовки специалистов в области социальной работы, имеющая свои воспитательные

особенности, в нашей стране все же имеет недостатки, что, в первую очередь, связано с отсутствием условий за раскрытие творческой энергии и общественной изобретательности специалистов связано будущее.

Ключевые слова. социальная работа, социальная работа, сообщество, профессиональное обучение.

ТДУ 3; 325; 94 (5); (575.3); (470+571)

Ш.С. Рахимов

ОМИЛҶОИ МУҲОЧИРАТИ МЕҲНАТИИ ТОҶИКОН БА ҲУДУДИ ФЕДЕРАТСИЯИ РОССИЯ

МТҒ “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Рахимов Шӯҳрат Саймаҳмудович - ассистенти кафедраи фанҳои ҷомеашиносии МТҒ “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”. E-mail: rakhimov84_84@mail.ru., тел.:(+992) 985 80 41 00.

Мақсади таҳқиқот. Инъикоси воқеиҳои таърихии охири асри XIX ва оғози асри XX дар Осиёи Миёна ва Россия дар марҳилаи инкишофи пурвусъати сармоядорӣ рӯйдодда, боиси муҳочирати оммаи аҳоли аз ду минтақаи бузург, саршавии ҳаракатҳои инқилобӣ ва ташиққилби Ҷумҳурии Тоҷикистон гардидааст, иборат мебошад. Инчунин, бо мақсади равшанӣ андохтан ба масъалаҳои муҳочирати зарурӣ ва маҷбурӣ, ки дар заминаи фалокатҳои ҷамъиятӣ ва сиёсати Россияи подшоҳӣ сар задаанд, мавзӯи мазкур, мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Мавод ва усулҳои тадқиқот. Дар рафти таҳқиқи мавзӯ аз осорҳои таърихии донишмандон ва таърихшиносони кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистон, мақолаву асарҳои таърихӣ ба таври васеъ, истифода карда шуда, дар заминаи мазкур муҳимтарин омилҳо ва сабабҳои таъсиркунанда ба ҷараёни муҳочират мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Ҳангоми омӯзиши мавзӯ, аз усули таҳқиқоти назариявӣ истифода карда шуда, маълумотҳо ва далелу рақамҳои таърихӣ ҷамъоварӣ ва алоқамандии байни онҳо маълум карда шуд.

Натиҷаи тадқиқот ва муҳокимаи он. Сабабҳои асосии оғози муҳочирати меҳнатии мардуми тоҷик муайян карда шуда, ба ҳодисаҳои аввали асри XX, ки сабабгори саршавии муҳочират гаштаанд, равшанӣ андохта шудааст.

Хулоса. Муҳимтарин омил ва сабабҳои асосии саршавии муҳочирати меҳнатии аҳолии маҳаллӣ ба пуррагӣ барраси гашта, ба ҳодисаҳои, ки сабабгори сар задани ин муҳочират гаштаанд, баҳо дода шудааст.

Калимаҳои калидӣ: ҳодисаҳои қарни гузашта, инкишофи сармоядорӣ, муҳочирон аз Осиёи Миёна, фармони шоҳӣ, муҳочирати оммавӣ, Осиёи Миёна, ҷумҳурии ИҶШС

Sh.S. Rakhimov

FROM THE HISTORY OF THE BEGINNING OF MIGRATION OF TAJIKS TO RUSSIA

Department of Humanities, “Medical and Social Institute of Tajikistan”

Rakhimov Shukhrat Saimakhmudovich - Associate Professor of the Department of Sociology at the Tajik Medical and Social Institute. Or-mail: rakhimov84_84@mail.ru , tel.:(+992) 985 80 41 00.

Purpose of the research. The article contains the historical events of the end of the 19th century and the beginning of the 20th century in Central Asia and Russia during the period of rapid development of capitalism, which led to the migration of the population from two large regions, the beginning of revolutionary movements and the establishment of the Republic of Tajikistan. This is the basis of the author's opinion on the most important reasons and factors influencing the process of population migration. Also, in order to shed light on the issues of necessary and forced migration, which arose in the context of public disasters and the policy of Russia, this topic has been investigated.

Material and methods. In the course of researching the subject, the historical literatures of the Central Asian countries, including Tajikistan, have been widely used, and their precise analysis and testing has been carried out. During the study of the subject, the method of theoretical research was used, data and historical facts and figures were collected by us, and the relationship between them was revealed.

Results. First of all, the causes of the labor migration of the Tajik people have been determined, and the events of the early 20th century, which caused the migration, have been clarified.

Conclusion. In the study, are fully described the first directions of migration of the local population, and the events that caused this migration are clarified.

Key words: events of the last century, development of capitalism, immigrants from Central Asia, royal order, mass migration, Central Asia, collapse of the Soviet Union

Муҳимият. Дарк намудани чомеаи имрӯза, воқеаҳои замони гузашта, ки пули мустақкам барои барпои давлати ягонаи бисёрмиллатаи сотсиалистӣ байни халқҳои Россия ва Осиёи Марказӣ дар оғози асри XX буд, иборат мебошад.

Дар оғози солҳои 60-уми асри XIX, Осиёи Миёна аз ҷониби Россия ғатҳ гашт, ки ба манфиатҳои геополитикӣ ва иқтисодӣ-иҷтимоии империя, ҷавобгӯ буд. Ҳокимияти Россия ва буржуазияи рус манфиатдор буд, ки ин минтақаро ба сарчашмаи маҳсулоти хом барои саноат ва фуруши маҳсулот, табдил

диҳад. Маълум буд, ки минтақаи васеи осиемиёнагӣ дорои манфиатҳои на танҳо тичоратӣ-иқтисодӣ, балки муносибатҳои сиёси низ буд.

Ислоҳоти аграрии соли 1861, ислоҳоти баъдии буржуазӣ ва хотимаёбии инқилоби саноатии солҳои 80-90 ум имконият фароҳам овард, то ки сармоядорӣ дар қаламрави Россия ва мустамликаи он босуръат инкишоф ёбад.

Маъмурияти нав – сохти минтақавӣ – Туркистони русӣ – минтақаи васеъро дар бар гирифт: Паси Қавқоз, худуди собиқ хонигарии Қуқанд, водии За-

рафшон, водии Фарғона бо дарбаргирии ноҳияҳои шимолии Тоҷикистон, аз ҷумла уезди Хучанд. Помир (Кӯҳистони Бадахшон) ба ҳайати Россия ба таври хошишмандӣ ҳамроҳ гашт. Баррасии ин ва дигар масъалаҳо дар замони имрӯза, тақозои замон мебошад.

Мавод ва усулҳои тадқиқот. Дар мавод ба таври интенсивӣ раванди тавлид ва инкишофи муносибатҳои капиталистӣ иншо гашта, сохтмонҳои васеи саноатӣ, роҳҳои оҳан ва корхонаҳои кӯҳӣ – металлургӣ ташкил ёфта, соҳаҳои сузишворӣ ва коркардкунӣ, махсусан пахтатозакунӣ дар минтақаҳои марказӣ ва шарқии Тоҷикистони муосир, минтақаи Бухорои Шарқӣ, ба мисли пешин, ҳамчун давлати деспотикии маъмулӣ бо сатҳи пасти истехсолот боқӣ монда буд. Замин дар дасти феодалони дунявӣ ва руҳонӣ, ки асоси сохтори ҷамъиятиро ташкил менамуданд, мутамаказ буд.

Дар рафти таҳқиқи мавзӯ аз осорҳои таърихӣ донишмандон ва таърихшиносони кишварҳои Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Тоҷикистон, мақолаву асарҳои таърихӣ ба таври васеъ, истифода карда шуда, дар заминаи мазкур муҳимтарин омилҳо ва сабабҳои таъсиркунанда ба ҷараёни муҳоҷират мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Ҳангоми омӯзиши мавзӯ, аз усули таҳқиқоти назариявӣ истифода карда шуда, маълумотҳо ва далелу рақамҳои таърихӣ ҷамъоварӣ ва алоқамандии байни онҳо маълум карда шуд.

Натиҷаи тадқиқот ва муҳокимаи он. Беҳуқуқи пурраи сиёсӣ, тассаруфи оммавии мардум, ҳукмронии ҳокимони тамаъкор, ҷабру ситами сарватмандон,

мулкдорон ва ҷамъоварандагони андоз, ҳазорон ниёзмандон - тоҷиконро маҷбур сохт, ки аз кӯҳистон, барои ба даст овардани мӯз ба сохтмонҳои саноатии Туркистон – Қуқанд, Фарғона, Хучанд, Самарқанд ва Тошканд фароянд. Дар ин ҷо, онҳо ба ҳайси мардикор шуда, дар заводҳои пахтатозакунӣ ва роҳҳои оҳан, меҳнат менамуданд.

Муҳоҷиронро аз Помир ва Кӯҳистони дурдаст, барои ба макони дастоварии нони рузӣ, мебоист масоҳати 700-900 км-ро тай намуд. Дар бештар маврид, деҳқонон-ниёзмандон бо гуруҳҳои калон, ба мардикори мерафтанд. Аз мақомоти маҳаллӣ, ҳуҷати тасдиқкунанда, дар бораи шаҳрвандии ин ё он хонигарии маъмурӣ будан, мегирифтанд. Қисме аз мардикоронро нафарони ҷавон ташкил менамуд, ки ба мардикори барои ҷамъоварии сармоя барои ҳаёти мустақилона, мерафтанд. Бархе аз мардикорон чандин сол дур аз оила ва макони худ, мемонданд. Шароитҳои меҳнат, махсусан дар заводҳои пахтатозакунӣ ва дар саноатӣ коркардӣ кӯҳӣ, бениҳоят вазнин буд. Онҳо бераҳмона мавриди истисмор қарор мегирифтанд. Давомнокии рузӣ кори то 14-16 соатро ташкил меод, ки дар моҳҳои шадид рӯзӣ истироҳат надоштанд. Ягон намуд дастгирии иҷтимоӣ-маишӣ барои коргарони корхона зоҳир қарда намешуд. Дар баробари ин, мӯзди меҳнати коргарони фабрикаву заводҳои Туркистон яқуним маротиба аз мӯзди миёнаи умумироссиягӣ камтар буд.

Дар мавод ба таври интенсивӣ раванди тавлид ва инкишофи муносибатҳои капиталистӣ иншо гашта, сохтмонҳои васеи саноатӣ, роҳҳои

оҳан ва корхонаҳои кӯҳӣ – металлургӣ ташкил ёфта, соҳаҳои сузишворӣ ва коркардкунӣ, махсусан пахтаозакунӣ дар минтақаҳои марказӣ ва шарқии Тоҷикистони муосир, минтақаи Бухорои Шарқӣ, ба мисли пешин, ҳамчун давлати деспотикии маъмулӣ бо сатҳи пасти истеҳсолот боқӣ монда буд. Замин дар дасти феодалони дунявӣ ва руҳонӣ, ки асоси сохтори ҷамъиятиро ташкил менамуданд, мутамарказ буд.

Дар раванди ҳаёти якҷоя (дар баракҳо) ва меҳнат, ҳамраъии меҳнатӣ байни мардуми коргар – коргарони рус ва коргарони халқиятҳои маҳал: тоҷикон, ўзбекон, қазоқҳо ва қирғизҳо ба вучуд омад. Онҳо, тамоми душворихои истисмори буржуазиро якранг паси сар намуда, ба якдигар кӯмаки имконпазирро мерасониданд. Дар оғози инқилоби февралӣ соли 1917 дар шаҳрҳои Туркистон аз ноҳияҳои куҳии Аморати Бухоро ва Помир на кам аз 20 ҳазор мардикор, меҳнат менамуд. Маҳз аз ин қишри ҷомеа дар оянда ҳаёти синфи коргарии меҳнаткашони ҷанубии Тоҷикистон таъсис ёфт. Онҳо дар оғози инқилоби Октябр ҳамчун асосгузори сулолаи корӣ маъруф буданд.

Дар баробари ин, раванди муҳоҷират аз Россияи Марказӣ ба Туркистон давом дошт. Дар шаҳрҳои Туркистон минтақаҳои аҳолинишини рус ба вучуд омад. Бо мурури замон, ба ин минтақа, аз паси артиши рус, боз хизматчиён, мансабдорон ва коргарон ҳиҷрат бастанд. Шахсон аз ҷиҳати сиёсӣ беэътимод ҳам ба ин минтақа бадарға карда шуданд.

Дар солҳои аввали инқилоби русӣ, замоне ки дар мамлакат “абри

пурдахшати пролетариат ва деҳқонони гурусна ба амал омад”, бо ҳамаи оқибатҳои он, ҳукумати подшоҳӣ ба қувваи таҷовузкоронаи ҳаракати муҳоҷирон гузашт. Ба қанорҳои империя — Сибир ва Осиёи Миёна кучондани деҳқонон – асоси сиёсати аграрии Столипин буд.

Дар соли 1916 дар Туркистон аллакай беш аз 336 ҳазор муҳоҷир ба қайд гирифта шуда буд, ки 4,5% аҳолии умумии минтақаро дарбар мегирифт [1].

Муҳоҷирон аз Россия нақши асосиро дар инкишофи қувваи истеҳсолӣ, азхудкунии заминҳои зист ва қорам, сохтмони каналҳои обёрӣ бозиданд. Онҳо ба мардуми маҳалли таҷрибаи худро дар истифодаи замин ва усулҳои самараноки агротехникӣ, омӯзониданд, ки дар натиҷа навҳои нави маҳсулоти хоҷагӣ ба миён омад (ба монанди лаблабуи шакар, офтобпараст, тамоку). Аз деҳқонони рус, инчунин, заминдорони маҳаллӣ тарзи истифодабарии олотҳои нави хоҷагии кишоварзиро, омӯхтанд [2].

Дар баробари ин ҳокимияти подшоҳӣ истисмори мустамликаи Туркистонро пурзур менамуд. Саршавии ҷанги якуми ҷаҳонӣ ба мардум нодорӣ бешуморро ба оммаи меҳнатии бисёрмилионаи деҳқонон, аз ҷумла муҳоҷирони Россия ба бор овард. Коргарони шахр низ ба таври ҷиддӣ зарар диданд. Дар соли 1916 дар тамоми қаламрави Туркистон мавҷи “ошубҳои гуруснагӣ” сар зад [3].

Дар ин шароитҳо, мусибати ҳақиқӣ барои мардуми Осиёи Миёна фармони подшоҳӣ аз 25 уми июни соли 1916 “Дар бораи ҷалбнамоии аҳолии хориҷӣ

барои кор дар сохтори муҳофизатӣ ва иншоотҳои ҳарбии артиши амалкунанда...” гардид, ки мувофиқи он беш аз 400 ҳазор нафар аз қабилҳои аҳолии муқими Туркистон, Қавқоз ва Сибир даъват карда шуданд. Аз Туркистон бояд барои корҳои ақибгоҳ беш аз 200 ҳазор нафар ҷалб карда мешуд.

Норозигии умумиро он уҳдадорӣ ба миён овард, ки “реквизитсияи хориҷиён барои корҳои ақибгоҳ характери синфӣ дошт”. Ба феодалони калон имконият фароҳам оварда шуд, ки аз даъват бо роҳи ба ҷои худ ҷалбнамоии нодорон, озод гарданд, руҳониён, тоҷирон ва аъзои оилашон аз даъват пурра озод будан. Ин қарори қабулшуда норозигии оммаи меҳнаткашонро ба миён овард.

4 июни соли 1916, дар шаҳри Хучанд гуруҳе аз даҳ ҳазор нафар аз сардори уезд талаб намуданд, ки ғайбнамоии ақибгоҳ аз байн бурда шавад [4]. Байни инқилобчиён, артиши подшоҳӣ ва политесия задухурди хунин ба амал омад. Он дар муддати кӯтоҳ аз тамоми минтақаи деҳоти уезд ва минтақаи водии Фарғона, инчунин, даштҳои Қазоқистон то ба Урал омада расид. Шӯриш дар Осиёи Миёна аз ҷониби ҳокимияти подшоҳӣ ба таври бераҳмона паҳш карда шуд. Беш аз 3 ҳазор нафар дар натиҷаи ин инқилоб ба ҷавобгарӣ кашида шуд. Ба роҳбарони шӯриш ҳукми қатл эълон карда шуда, садҳо нафар ғайбонии дигар ба корҳои вазнин ва маҳбас ба мӯҳлатҳои гуногун равана карда шуданд. Беш аз 123 ҳазор тоҷикон, ўзбекон, туркменҳо ва қирғизҳо ба корҳои ақибгоҳи минтақаҳои гуногуни Россия равон карда шуданд. Дар байни ин шумора кам набудан ҷавонон,

ки дар мактабҳои русӣ-ватанӣ, ки дар шаҳрҳои калони минтақа ташкил шуда буданд, таҳсил намуда бошанд. Ин аввалин муҳоҷирати оммавии аҳолии Осиёи Миёна ба Россия буд.

Деҳқонон ва ҳунармандон аз ноҳияҳои мухталифи Туркистон, ки ба корҳои ақибгоҳ ва хати фронт равона карда шуда буданд, мактаби синфҳои ҳамраёро гузаштанд. Дар ин ҷо онҳо бо русҳо, украинҳо, белорусҳо ва дигар коргарон, ки таҷрибаи ғании муҳорибаи инқилобӣ доштанд, наздик шуданд. Ин наздикшавӣ ба онҳо кӯмак намуд, то ки ҷаҳонбинии сиёсии худро васеъ намуда, маҳорати мубориза бар зидди низоми шоҳӣ ва умуман, тамоми сохти буржуазиро аз худ намоянд. Коргарон аз Осиёи Миёна дар муҳорибаҳои корпартоӣ, зарурияти муҳорибаҳои сиёсиро дарк намуданд. Корпартоӣ бо иштироки беш аз 200 нафар мардикорон, ки аз уезди Андиҷон, ба fronti Қавқоз равона карда шуда буданд, беш аз 2 моҳ тӯл кашид. Каме дуртар аз онҳо, 160 нафар мардикор аз маҳаллаи Ҷалолободи уезди мазкур, корпартоӣ намуда буданд. Муҳити иҷтимоӣ, ки бори нахуст коргарони миллату динҳои гуногунро муттаҳид карда, дар онҳо ҳисси якдилии пролетарӣ ва қобилияти муҳофизати ҳуқуқҳои худро тарбия намуд. Дониши забони русӣ ба мардикорони ақибгоҳ кӯмак менамуд, ки бо адабиёти сиёсӣ шинос гарданд. Кам набуд шумораи нафароне, ки ба ҳайати Партияи сотсиал-демократии коргарии Россия (ПСДКР) ҳамроҳ шуда, ба хонашон ҳамчун инқилобчӣ баргарданд. Мансабдорони подшоҳӣ фикр ҳам намекарданд, ки бо сафарбар кардани мардуми осӣ ба

корҳои ақибгоҳ, барои худ мушкilotи зиёде ба бор хоҳанд овард.

Хулоса.

1. Ташаббуси ташкили иттифоқҳои касаба ва ячейкаҳои коммунистӣ, инчунин сафарбар намудани табақаи меҳнаткаши ҷомеа ба инқилобӣ Октябр ва барпо намудани ҳокимияти Шӯравӣ, ба инқилобчиён ва ҳайати ақибгоҳ, ки баъд аз ғалабаи инқилобӣ Февралӣ ба ватан баргаштанд, тааллуқ дошт. Ҳокимияти Шӯравӣ аз ҳисоби собиқ мардикорони ақибгоҳ намояндагони зиёдеро барои сохтмони ҷамъияти сотсиалистӣ ҷалб намуд.

2. Шумораи зиёде аз собиқ меҳнаткашони ақибгоҳ ба омӯзиш, дар муассисаҳо, ба монанди донишгоҳҳои коммунистӣ ва мактабҳои партиявӣ, инчунин институтҳои профессурии сурх, фаро гирифта шуданд.

3. Садсолаи XX-ум ба падидаи бемисли инкишофи нотақдор, ба мисли пешрафти босуръати халқҳои Осиёи Марказӣ ва Тоҷикистон, аз ҷумла дар тамоми соҳаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодии ҳаёт мубадал гашт.

АДАБИЁТ

1. Таърихи ташкилотҳои коммунистии Осиёи Миёна ва Қазоқистон. Тошкент, 1967. с.330

2. Н. Қосимов. Аҳамияти прогрессивии ташкилҳои русҳо дар уезди Хучанд. Душанбе, 1968.

3. «Правда Востока». № 216 от 08.08.1931 «Восстание 1916 года в Средней Азии».

М.Калишевский: Трагедия 1916 года. Деянность пят лет со дня восстания

REFERENCES

1. History of communist organizations of Central Asia and Kazakhstan. Tashkent, 1967. p. 330

2. N. Kasimov. The progressive importance of the organization of Russians in Khujand uyezd. Dushanbe, 1968.

3. "The Truth of the East". No. 216 of 08/08/1931. "The uprising of 1916 in Central Asia".

4. M. Kalishevsky: The tragedy of 1916. Ninety-five years since the uprising.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ш.С. Рахимов

ПРИЧИНЫ НАЧАЛА МИГРАЦИИ ТАДЖИКОВ В РОССИЮ

Цель исследования. В статье представлены исторические события конца 19 начала 20 века в Средней Азии и России в период бурного развития капитализма, приведшего к миграции населения из двух крупных регионов, началу революционных движений и становление Республики Таджикистан. Взгляд автора основан на важнейшие причины и факторы, влияющие на процесс миграции населения. Данная тема исследована с целью поиска ответа на вопросы вынужденной миграции, возникший в контексте общественных катаклизмов и политики России.

Материал и методы исследования. В ходе исследования темы широко использовались исторические литературы стран Центральной Азии, в том числе и Таджикистана, осуществлялся их точный анализ и проверка. В ходе изучения темы был использован метод теоретического исследования, нами были собраны данные и исторические факты и цифры, и выявлена взаимосвязь между ними.

Результаты исследование и их об- суждение. Прежде всего, установлены причины трудовой миграции таджикско- го народа, а также выяснены события начала XX века, вызвавшие миграцию.

Заключение. В исследовании под- робно описаны первые направления миграции местного населения, а так-

же выяснены события, вызвавшие эту миграцию.

Ключевые слова: события минув- шей эпохи, бурное развитие капитализ- ма, переселение из Центральной Рос- сии, царский указ, массовая эмиграция, Средняя Азия, развал СССР.

ТДУ 81;811.222.8;811.111

И.Ф. Шехов

ТАҲЛИЛИ СОҲТОРӢ ВА МАЪНОИИ ПАЙВАНДАКҲО ДАР ЗАБОНҲОИ АНГЛИСӢ ВА ТОҶИКӢ

MTF “Донишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”

Шехов Иззатулло Фаттоҳович - ассистенти кафедраи забонҳои MTF “До- нишкадаи тиббӣ-иҷтимоии Тоҷикистон”. E-mail: izzatullo_1@mail.ru; Tel: (+992) 98 767 99 37.

Мақсади таҳқиқот. Мақсади омӯзиши муқоисавии забонҳо ва масъалаҳои он, ин бо маводҳои тоза таъмин намудани хонандагон, омӯзгорон ва тарҷумонҳо мебошад. Ҳадаф аз омӯзиши пайвандакҳо ва дигар ҷиссаҳои нутқ ин офаридани муҳит барои омӯзандагони забонҳо мебошад. Муҳочират дар кишварҳои олам дар замони муосир ба яке аз масъалаҳои калидӣ дар ҳар як ҷомеаи имрӯза ба шумор меравад ва забон ҳам организми зинда дар ин масир дар ҳаракат мебошад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Роҳу усулҳои навтарини таълими забонҳои хориҷӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Роҳҳои корбурди пайвандакҳоро дар забонҳои муқоисашаванда дар ҷумла нишон додан, фарқият ва монанди онҳоро муайян кардан ҳаст. Технологияи ҷадид барои забонмӯзон имкониятҳои хеле хубро фароҳам овардааст.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Натиҷаҳои таҳлили омӯзиши пайвандакҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ нишон дод, ки аз рӯи вазифа пайвандакҳо дар ҷумла баробаранд, аммо аз ҷиҳати сохторӣ фарқиятҳои махсус доранд. Ҳангоми тарҷума осон, бемаврид, дар шакли кутӯҳ ва такрор ба кор бурда мешаванд. Пайвандакҳо аъзоҳои ҷумларо ба якдигар пайваст мекунанд ва дар забони тоҷикӣ ва англисӣ хеле зиёд ва сермахсул мебошанд.

Хулоса. Пайвандакҳо ҷиссаи номустақили нутқ буда, дар забонҳои муқоисашаванда дар нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ сермахсул мебошанд. Қайд кардан ба маврид ҳаст, ки пайвандакҳо дар забонҳои тоҷикӣ ва англисӣ аз ҷиҳати сохторӣ ва маъноӣ дар ҷумла фарқият доранд. Ҳангоми тарҷумаи матнҳо қоидаҳои сарфию наҳвӣ на ҳамеша пурра риоя мегарданд.

Калимаҳои калидӣ. пайвандак, сохторӣ ва маъноӣ, муқоиса, вазифаи пайвандакҳо, пайвандакҳои мурраккаб, пайвандакҳои содда, тарҷумаи пайвандакҳо, фарқияти пайвандакҳо, забонҳои муқоисашаванда.

I.F. Shekhov

ANALYSIS OF STRUCTURE AND MEANING OF CONJUNCTIONS IN ENGLISH AND TAJIK LANGUAGES

NEI “Medical-social inistitute of Tajikistan”

Shekhov Izzatullo Fattohovich - assistant of the department of zabonkhoi NEI “Medical-social inistitute of Tajikistan”. E-mail: izzatullo_1@mail.ru; Tel: (+992) 98 767 99 37.

Aim of study: The purpose of the comparative study of languages and its issues is to provide students, teachers and translators with fresh materials. The purpose of learning conjunctions and other parts of speech is to create an environment for language learners. Migration in the countries of the world in modern times is one of the key issues in every society today, and language is a living organ in this movement.

Materials and teaching methods. New ways and methods of teaching foreign languages is one of the most important issues. There are ways to use conjunctions in comparative languages in a sentence, to show their differences and similarities. New technology has created great opportunities for language learners.

The result of their study and consideration. The results of the analysis of conjunctions in the Tajik and English languages showed that the conjunctions in the sentence are equal in function, but structurally they have special differences. When translating, they are used easily, unnecessarily, in a short form and repeatedly. Conjunctions connect sentence members to each other and are very numerous and productive in Tajik and English languages.

Conclusion. Conjunctions are an independent part of speech and are very productive in spoken and written speech in comparable languages. It should be noted that the conjunctions in the Tajik and English languages are structurally and semantically different in the sentence. When translating texts, the rules of economy and grammar are not always fully observed.

Keywords. conjunction, structural and semantic, comparison, function of conjunctions, complex conjunctions, simple conjunctions, translation of conjunctions, difference of conjunctions, comparable languages.

Муҳиммият. Забон воситаи ягонаи муошират аст. Сухан гуфтан хислати одамист ва маҳз ҳамин хислат одамро аз мавҷудоти дигари олам фарқ мекунонад. Ташаккули забон ба ҳаёт ва таърихи офарандаи он ба халқ алоқаманд аст. Роҳҳои ифодаи пайвандакҳо забони англисӣ қариб ба пайвандакҳои забони тоҷикӣ ё аз ҷиҳати сохторӣ ва маъноӣ ва ё дар тарҷума монандӣ ва фарқиятдоранд. Аз ин рӯ, мо мақсад гузоштем, ки ба таври мушахас дар мавзӯи мазкур маълумот диҳем.

Мақсади таҳқиқот. Мақсади омӯзиши муқоисавии забонҳо ва масъалаҳои он, ин бо маводҳои тоза таъмин намудани хонандагон, омӯзгорон ва тарҷумонҳо мебошад. Ҳадаф аз омӯзиши пайвандакҳо ва дигар ҳиссаҳои нутқ ин офаридани муҳит барои омӯзандагони забонҳо мебошад. Муҳочират дар кишварҳои олам дар замони муосир ба яке аз масъалаҳои калидӣ дар ҳар як ҷомеаи имрӯза ба шумор меравад ва забон ҳам организми

зинда дар ин масир дар ҳаракат мебошад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Роҳу усулҳои наватарини таълими забонҳои хориҷӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор меравад. Роҳҳои корбурди пайвандакҳоро дар забонҳои муқоисашаванда дар ҷумла нишон додан, фарқиат ва монанди онҳоро муайян кардан ҳаст. Технологияи ҷадид барои забонмӯзон имкониятҳои хеле хубро фароҳам овардааст.

Натиҷаи таҳқиқот ва муҳокимаи онҳо. Қайд кардан ба маврид аст, ки забоншиносони ватанию хориҷӣ фикру ақидаҳои зиёде пешниҳод кардаанд. Оид ба пайвандакҳо муҳаққиқони дохилӣ ва хориҷӣ аз ҷумла Каушанская В. Л. А., Клоуз Р. А., Бархудоров Л., Ителинг Д. А., Барановская Т. В., Гордон Е.М., Крылова И.П., Бонк Н. А., Котий Г. А., Лукьянова Н. А., Бутова З. И., Качалова К. Н. ва Израилевич Е. Е. фикру ақидаҳои мукаммали худро баён намунаанд. Пайвандакҳо дар китоби «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» бо чунин тарз таъриф дода шудааст: “Пайвандак ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ буда, аъзоҳои ҷидаи ҷумла ва ҷумлаҳои соддаи таркиби ҷумлаҳои мураккабро ба ҳам алоқаманд менамояд” [1, 3].

Дар забонҳои муқоисашаванда пайвандакҳо навъҳо ва роҳҳои истифодаи гуногун доранд, ва миқдори пайвандакҳо мувофиқи талаботи забон аз ҳисоби калимаҳои мустақил рӯз то рӯз зиёд мешавад. Дар забони тоҷикӣ пайвандакҳоро аз рӯйи сохти морфология ба навъҳои зерин ҷудо мешаванд: 1. Пайвандакҳои содда. 2. Пайвандакҳои мураккаб. 3. Пайвандакҳои таркибӣ:

Пайвандакҳо дар забонҳои муқоисашаванда ҳамчун ҳиссаи ёридиҳандаи нутқ барои пайвасти кардани ибораҳо, ҷумлаҳо ва дар таркиби матнҳои гуногун истифода мешаванд ва теъдоди онҳо кам набуда, хеле серистемол мебошанд. Забоншиносон Качалова К. Н., Израилевич Е. дар хусуси пайвандакҳо дар китоби худ «Практическая грамматика английского языка» пайвандакҳоро мувофиқи вазифаи синтаксисаширо ба ду гурӯҳи калон ҷудо менамоянд: Пайвандакҳои пайваस्तкунанда (coordinative conjunctions) ва пайвандакҳои тобеъкунанда (subordinative conjunctions) [2, 3, 5].

Аз нигоҳи забоншиносӣ пайвандакҳо дар сохтани матн дар забонҳои таҳлилшаванда хеле муҳим буда барои гузаш аз такрор, хатогиҳои бемаврид истифода бурдан ва ғайраҳо, кӯмак мекунанд:

1. Пайвандакҳои пайваस्तкунанда (coordinative conjunctions) дар забони тоҷикӣ инҳо маҳсуб меёбад, ки то ҳол архаизм нашуданд: ва, -у (-ю, -ву), ҳам... ҳам, чи... чи, аммо, лекин, вале, балки, ё, ё ки, ё ин ки ва....

2. Пайвандакҳои тобеъкунанда (subordinative conjunctions) теъдодашон зиёд ва серистемол буда инҳо мебошанд: то, то ки, чун, модом ки, барои он ки, дар сурате ки, аз бими он ки....

Пайвандакҳо муносибатҳои гуногуни грамматикиро дар ҷумла ифода менамоянд. Миқдори пайвандакҳо мувофиқи талаботи забон аз ҳисоби калимаҳои мустақил маъно рӯз то рӯз зиёд мешавад ва инҳо пайвандакҳои забони англисӣ ба шумор мераванд:

1. Пайвандакҳои пайваस्तкунанда дар забони англисӣ инҳо маҳсуб меёбанд, ки то ҳол архаизм нашуданд: for and nor but or yet so ...

2. Пайвандакҳои тобеъкунанда дар натиҷаи таҳлилу баррасӣ теъдодашон хеле зиёд ва серистъмол маҳсуб мешаванд: After, although, as, as if, as long as, as much as, as soon as, as though, because, before, even, even if, even though, if, if only, if when, if then, in as much, in order that, just as, now, now since, now that, now when, once, provided, provided that, rather than, since, so that, supposing, than, that, though

Забоншинос ва муҳаққиқ рус, Татьяна Камянова дар китоби худ «English grammar/ Грамматика английского языка: теория и практика» пайвандакҳои забони англисиро мувофиқи сохт ва таркиби морфологияшон ба гурӯҳҳои зерин ҷудо менамояд [6]:

1. Пайвандакҳои содда: (the Simple Conjunctions), аз ҷиҳати морфологи ба ҳис саҳо ҷудо намешаванд, таркибан аз як ё ду ҳичо иборат мебошанд. Масалан: and~ ва, but ~ аммо, if ~ агар, that ~вай ва ғ.

2. Пайвандакҳои сохта: (the Derivative Conjunctions), аз дигар ҳиссаҳои нутқ бо ёрии пешвандҳо сохта мешаванд: unless - магар, because - барои он ки ва ғайраҳо.

3. Пайвандакҳои мураккаб: (the Compound Conjunctions), шакли сахвие, ки аз калима таркиб меёбад, ба ҳиссаҳои гуногуни нутқ муносибат дорад, масалан: however ~ ҳарчанд, nevertheless ~бо вучуди ин, wherever ~ ҳар кучо ки ва ҳоказо.

4. Пайвандакҳои таркибӣ: (the Composite Conjunctions), аз ду ё зиёда калима иборат буда, ифодакунандаи як маъноӣ грамматикӣ мебошанд., масалан: as well as ~ ҳам чунин, as long as ~ то замоне ки, as far as ~ то чое, ки, in case ~ дар мавриде ки ва ҳоказо.

Аз нигоҳи луғавӣ пайвандак дар «Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ» бо чунин маъноҳо оварда шудааст: пайвандак ҳиссаи номустақили нутқ, ки аъзои ҷумларо ба ҳам мепайвандад [3].

Натиҷаҳои таҳқиқот: Чи хеле, ки дар боло қайд кардем, пайвандакҳо барои пайваст кардани ду ва зиёда ҷумлаҳо ба кор бурда мешаванд. Пайвандаки «and» дар забони тоҷикӣ ба маъноӣ «ва» дар ҷумлаҳои зерин истифода шудааст:

– We ate a pizza and a kebab [7]. ~ Мо як пиза ва як кабоб хурдем.

– A half – doctor kills you and a half - religious scholar kills your belief. ~ Як ним - табиб хатари ҷон, ва як ним - фақеҳ хатари имонро дорад.

Пайвандакҳои лекин, вале, валекин дар назм мувофиқи қонуният ва талаботи шеър дар шакли кӯтоҳ: лек, валекин низ меояд. Барои таъкиди маъно баробари аъзоҳои ҷида пайвандакҳои аммо, лекин низ такроран оварда мешаванд.

Пайвандакҳо дар забонҳои муқоисашаванда, теъдоди мухталиф доранд ва зиёд дар ҷумлаҳо ба назар мерасанд. Пайвандаки «but» дар луғатнома ба маъноҳои зайл дода шудааст: аммо, вале, лекин, бо вучуди ин [5]:

– We had some cake but we didn't have any coffee. ~ Мо якчанд кулча хурдем, аммо қаҳва нанушидем.

– A piano is expensive, but a car is more expensive. ~ Як пианино қимат мектад, аммо як мошин гаронтар.

Вожаи мавиди назар дар нутқи шифой ва хаттӣ хеле серистеъмол мешавад ва на ҳамеша ба як маъно ба кор бурда мешавад ва мафҳуми «so» дар ҷумлаи оянда ба маънои «пас» истиеъмол шудааст, аммо ба маъноҳои: чунин, чунон, чандон, ин қадар, биннобар ин ва ғайраҳо корбаст шудааст:

– I had a headache so I didn't go to the party [7]. ~ Ман сардари доштам, пас ман ба шабини нарафтам.

– You were so close, so we'll give you one last chance. ~ Мо хеле наздик будем, бинобар ин фурсати охириро ба ту хоҳем дод.

Чунон, ки аз гуфтаҳои боло огоҳ шудем, пайвандаҳо яке аз хиссаҳои сермаҳсули ёридиҳандаи нутқ ба ҳисоб меравад. Вожаи «or» пайвандак буда, дар ҷумлаи интихобӣ (disjunctive questions) ба маънои «ё, ё ин, ки» хеле зиёд истифода мешавад:

– You can have a coffee or a tea but not both. ~ Шумо як қаҳва ё чой метавонед нӯшед, аммо на ҳар ду.

– I will go there on foot or by bicycle next time. ~ Ман пойи пиёда ё бо дучарха ба онҷо хоҳам рафт.

Пайвандаки «because» дар ҷумлаҳои роҳҳои ифодаи сабабҳо ба шунаванда ва хонанда мерасонад. Дар луғатнома ба маънои: зеро, зеро ки, барои он ки, дар натиҷаи, барои, аз барои нишон дода шудааст [5]:

– I can't come to school because I have an important appointment. ~ Ман ба мактаб омада наметавонам, барои он, ки ман як мулоқоти муҳим дорам.

– You must not despise a man because he is poorly dressed. ~ Набояд як одамро ба хотири ин, ки либосҳои хуб надорад, кучак бешуморем.

Дар грамматикаи забони англисӣ мафҳуми «when» ва (what, which, why, where, who, whose, how, how many, how much), ба калимаҳои саволи, ҷонишинҳои саволи ва пайвандаҳои дар ҷумлаҳо ба маънои «қай, вақте, ки, чун, дар мавқеъ» кор бурда мешаванд:

– I will call you when I get home [7, list]. ~ Ман шуморо огоҳ хоҳам кард, вақте, ки ман ба хона мерасам.

– It was the day when the world's first artificial satellite of the Earth was launched. ~ Ин рӯзе, вақте буд, ки бори аввал дар дунё радиои сунӣ аз сайёраи Замин сар дода шуда буд.

Дар китоби «Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик» гурӯҳи махсуси пайвандаҳо бо номи «пешоянд, исм ва пайвандаки ки» оварда шудааст [1]: дар вақте ки, то даме ки, ҳангоме ки, ба дараҷае ки, ба шарте ки, дар сурате ки, ба ҷое ки, ба тарзе ки:

– As long as you do your homework, you will pass the course [7, 7esl.com>conjunctions-list]. ~ То замоне, ки шумо вазифаи хонагиро анҷом медиҳед, шумо як курсро гузашта метавонед.

– You can go out, as long as you promise to be back at 11 o'clock. ~ Шумо метавонед берун равед, ба шарте ки, бояд қавл диҳи то соати 11 баргардед.

Вожаи пайвандак дар луғатномаи «Oxford Advanced Learner's Dictionary» бо чунин тарз тафсир шудааст: a word that joins words, phrases or sentences, for example and, but, or [4]. Пайвандаки «whereas» дар ҷумлаи зерин аз ҷиҳати

сохторӣ фарқият дорад, аммо дар маъно баробар ҳаст:

– I wanted to eat Japanese food whereas my wife wanted to eat Chinese food. ~ Ман мехостам хӯроки чопонӣ хӯрам, дар ҳоле, ки занам мехост хӯроки Хитой хурад.

– Whereas he had received a very handsome fortune with his wife, he had now spent every penny of it. ~ Дар ҳоле, ки ӯ бо занаш хеле хушбахтарин лаҳзаро ба даст овард, ӯ ҳоло ҳамаи тангаҳояшро сарф мекунад.

Пайвандакҳо баъзан аъзоҳои ҷумлаеро ҳам ба якдигар мепайвандад, ки онҳо муносибатҳои гуногун дошта ба саволҳои гуногун ҷавоб мешаванд ва ин хусусиятҳо дар забони англисӣ ҳам ба назар мерасанд. Пайвандаки «unless» каммаҳсул буда, бештар хоси нутқи китобист ва дар ҷумлаи оянда ба маънои «магар ин, ки» омадааст:

– You cannot go into that bar unless you are 18 or older. ~ Шумо наметавонед ба он чойхона равед, магар ин, ки сину соли шумо ба 18 ё калонтар расида бошад.

– I shall not go unless the weather is fine. ~ Ман намеравам, то он даме, ки боду ҳаво хуб шавад.

Доираи вазифаи пайвандакҳои содда хеле васеъ аст. Онҳо муносибатҳои гуногуни грамматикиро ифода намуда, аз қабилҳои пайвандакҳои сервазифа ба шумор мераванд. Пайвандаки «before» дар «Фарҳанги Англисӣ – Тоҷикӣ» бо маъноҳои зайл нишон дода шудааст: пеш аз, қабл аз, пештар, аллакай [5].

– Wash your hands before you eat your dinner. ~ Дастатонро шӯед, пеш аз он, ки шумо хӯроки нисфирӯзиро хӯред.

– My father has a habit of reading the newspaper before breakfast. ~ Падарам як одат дорад, ки қабл аз субҳона рӯзнома бихонад.

– It's my custom to go for a walk before breakfast. ~ Одат дорем, ки қабл аз субҳона биравем, қадам бизанем.

Хулоса.

1. Пайвандакҳо дар забонҳои муқоисашаванда дар ибораҳо, ҷумлаҳо ва матнҳо на дар ҳама ҳолатҳо қоидаҳои сарфию наҳвӣ онҳо аз тарафи истифодабарандагон пурра риоя мегардад. Пайвандакҳо дар забонҳои англисӣ ва тоҷикӣ хусусияти иқтибосӣ надоранд.

2. Пайвандакҳо дар забони англисӣ ва тоҷикӣ хусусияти иқтибосӣ надоранд.

3. Роҳҳои истифодабарии пайвандакҳо дар забонҳои таҳқиқшаванда монанд мебошанд, аммо дар ҷумла мавқеашонро тағйир медиҳанд.

4. Ҳар як пайвандак мавқеи махсуси худро дар ибора ва ҷумла устувор нигоҳ дошта метавонад.

5. Пайвандакҳо дар забони адабӣ ва асарҳои бадеӣ ба тағйироти орфографӣ дучор мешаванд.

АДАБИЁТ

1. Грамматикаи забони адабии ҳозираи тоҷик. ҷ.1. – Душанбе: Дониш, 1985. – 356с.

2. Качалова К. Н., Израилевич Е. Е. Практическая грамматика английского языка. - Москва, 1957. 363 с.

3. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ [ФТЗТ]. Ҷилди 2. – Душанбе, 2008. – 994 с.

4. Oxford Advanced Learner's Dictionary [OALD], Nine edition.//India: 2015. - 8020р.

5. Парвона Ҷ., Толиби Розӣ. Фарҳанги Англисӣ – Тоҷикӣ/ Парвона Ҷ., Толиби Розӣ.—Душанбе, 2005. – 1202 с.

6. Татьяна Камянова. English grammar/ Грамматика английского языка: теория и практика/ Татьяна Камянова. —Москва, 2017. – 370 с.

7. www. Internet: 7esl.com›conjunctions-list.

REFERENCES

1. Grammar of the modern Tajik literary language. Vol. 1. - Dushanbe: Donish, 1985. - 356 p.

2. Kachalova K. N., Izrailevich E. E. Practical English grammar. - Moscow, 1957. 363 p.

3. Interpretation Dictionary of the Tajik language [FTTZ]. Vol 2. - Dushanbe, 2008. - 994 p.

4. Oxford Advanced Learner's Dictionary [OALD], Nine edition.//India: 2015. - 8020 p.

5. Parvana J, Talib Razi. English-Tajik Dictionary/ Parvana J, Tolib Rozi. —Dushanbe, 2005. – 1202 p.

6. Tatyana Kamyanova. English grammar / English grammar: theory and practice / Tatyana Kamyanova. - Moscow, 2017. - 370 p.

7. www. Internet: 7esl.com›conjunctions-list.

ВЫВОДЫ

И.Ф. Шехов

АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ И ЗНАЧЕНИЯ СОЕДИНЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ И ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ

Цель исследования. Цель сравнительного изучения языков и его вопросов - обеспечить студентов, преподавателей и переводчиков свежими материалами. Целью изучения союзов и других частей речи является создание

среды для изучающих язык. Миграция в странах мира в новое время является одним из ключевых вопросов в каждом обществе сегодня, и язык является живым организмом в этом направлении.

Материалы и методы исследования. Новые способы и методы обучения иностранным языкам является одним из важнейших вопросов. Существуют способы употребления союзов в сравнительных языках в предложении, чтобы показать их различия и сходства. Новые технологии создали большие возможности для изучающих язык.

Результаты исследования и их обсуждение. Результаты анализа союзов в таджикском и английском языках показали, что союзы в предложении равноценны по функции, но структурно имеют особые различия. При переводе они употребляются легко, без необходимости, в краткой форме и многократно. Союзы соединяют члены предложения друг с другом и очень многочисленны и продуктивны в таджикском и английском языках.

Заключение. Союзы являются самостоятельной частью речи и очень продуктивны в устной и письменной речи сопоставимых языков. Следует отметить, что союзы в таджикском и английском языках структурно и семантически различны в предложении. При переводе текстов не всегда в полной мере соблюдаются правила экономии и грамматики.

Ключевые слова. союз, структурно-семантический, сравнение, функция союзов, сложные союзы, простые союзы, перевод союзов, различие союзов, сопоставимые языки.

ОБЗОР ЛИТЕРАТУРЫ

УДК

И.М. Усмонов

ВЛИЯНИЕ БЕРЕМЕННОСТИ НА АЛЛОСЕНСИБИЛИЗАЦИЮ У ЖЕНЩИН С ХРОНИЧЕСКОЙ БОЛЕЗНЬЮ ПОЧЕК ПЯТОЙ СТАДИИ

Национальный научный центр трансплантации органов и тканей человека МЗиСЗН РТ

Усмонов Исфандиер Мухсинджонович - соискатель кафедры аллергологии и иммунологии ИПОвСЗ РТ – 734064, г. Душанбе, Республика Таджикистан, тел (+992918228595), email: vorux.92@mail.ru

Статья посвящена проблеме влияние беременности на аллосенсибилизацию у женщин с хронической болезнью почек пятой стадии и выбора для её донора и иммуносупрессии для аллотрансплантации почки. Анализ показал, что аллоиммунизация беременных - обычное явление, и до сих пор остается малоизученным. Исследования показывают, что эндогенные механизмы, которые способствуют материнской толерантности плода во время беременности, могут сохраняться и в послеродовой жизни. И предстоит определить, можно ли использовать это иммунологическое равновесие для улучшения результатов трансплантации. Таким образом, для клинических исследователей остаются значительные возможности внести свой вклад в эту область и улучшить результаты трансплантации для женщин с сенсibilизацией.

***Ключевые слова:** беременность; аллосенсибилизация; донор специфические антитела; выбор донора и иммуносупрессия*

I.M. Usmonov

IMPACT OF PREGNANCY ON ALLOSENSITIZATION IN WOMEN WITH FIFTH STAGE CHRONIC KIDNEY DISEASE

National Scientific Center for Transplantation of Human Organs and Tissues, Ministry of Health and Social Protection of the Republic of Tajikistan

Usmonov I.M - Applicant, Department of Allergology and Immunology, Institute of Postgraduate Education and Health of the Republic of Tajikistan - 734064, Dushanbe, Republic of Tajikistan, tel. (+992918228595), email: vorux.92@mail.ru

This analysis is devoted to the problem of the impact of pregnancy on allosensitization in women with chronic kidney disease of the fifth stage, and it in the choice of a donor and immunosuppression for kidney allotransplantation. The analysis showed that alloimmunization of pregnant women is a common occurrence, and still remains poorly understood. Research suggests that endogenous

mechanisms that promote maternal fetal tolerance during pregnancy may persist into postpartum life. And it remains to be seen whether this immunological balance can be used to improve transplant outcomes. Thus, significant opportunities remain for clinical researchers to contribute to this area and improve transplant outcomes for sensitized women.

Keywords: *pregnancy; allosensitization; donor specific antibodies; donor selection and immunosuppression.*

Ведение. Беременность представляет собой серьезное иммунологическое состояние, которое влияет на результаты аллотрансплантации почки [4]. Это происходит потому, что иммунологическая память об отцовской специфичности HLA антигенов полученной от развивающегося плода, обнаруженная во время беременности, может представлять угрозу для будущей аллотрансплантированной почки [1]. Ребенок наследует свой тип HLA от каждого родителя, а мать подвергается воздействию отцовских антигенов, которые экспрессируются в клетках развивающегося ребенка. HLA от отца чужды иммунной системе матери. Вырабатываемые во время беременности HLA-антитела не проникают через плаценту и не причиняют вреда ребенку. Антитела к HLA класса I встречаются чаще, чем класса II. Выработка антител против HLA во время беременности, по-видимому, связана с экспрессией определенных аллелей HLA. У женщин в результате многоплодной беременности вырабатываются анти-HLA-антитела к фетальным антигенам отцовского происхождения, которые не позволяют им быть потенциальными донорами или реципиентами крови. Распространенность HLA-антител возрастает по мере увеличения числа беременностей при рождении. Прямая сенсibilизация жен-

щины против ее партнера или ребенка делает их неподходящими потенциальными донорами для матери. Аналогичным образом, исследование показало, что пациенты женского пола, получающие аллотрансплантаты почек от своих партнеров-мужчин или потомков, испытывают более высокие показатели отторжения трансплантата [2, 3].

Несомненно, беременность является наиболее частым случаем аллоиммунизации на переливание крови у женщин в послеродовом периоде с формированием специфических антител [13]. Цитотоксическая способность этих анти-HLA-антител позже была использована *in vitro* для определения распространенности аллоиммунизации беременных [9].

Исследования беременных женщин с использованием анализа комплемент-зависимой цитотоксичности (CDC) показали, что примерно у 30% женщин вырабатывались антитела к HLA во время беременности. Исследования показывают, что от 50% до 75% женщин имеют обнаруживаемые антитела против HLA во время родов. Исследования показывают, что у многих женщин это антитело вырабатывается в первом триместре, и эта частота увеличивается с течением беременности [5].

Исследования, раскрывающие естественную историю этого антите-

ла после беременности, ограничены, исследования, оценивающие первый послеродовой год, предполагают, что частота выявления у женщин антител увеличивается в течение 90 дней после родов, но затем снижается в течение следующих 1-2 лет [6].

Самое продолжительное исследование, в котором последовательно опрашивались женщины в течение 2 лет после родов, предполагает, что антитела к HLA исчезают примерно у 50% женщин [7].

Эти исследования предполагают, что частота выявляемых антител значительно снижается всего за несколько лет беременности, другие эпидемиологические данные свидетельствуют о том, что эти антитела могут снижаться в течение гораздо более длительного периода времени (например, десятилетий) [8].

Ясно то, что количество беременностей существенно изменит частоту выявляемых антител как во время, так и после беременности.

Хотя оценки различаются, распространенность выявляемых антител к HLA, по-видимому, удваивается между первой и второй беременностями первая беременность 11–33% против второй беременности 22–62% [9].

Влияние количества беременностей (≥ 4 беременностей) на распространенность антител к HLA у женщин не изучено. Фактически, распространенность выявляемых антител к HLA у рожавших женщин будет варьироваться в зависимости от количества беременностей и времени после родов. Популяционные исследования кандидатов на трансплан-

тацию и доноров крови показывают, что у 24–49% женщин с беременностью в анамнезе обнаруживаются аллоантитела [10].

Несмотря на различия в методах измерения и популяциях, эти данные в совокупности указывают на то, что аллоиммунизация беременных является исключительно распространенным явлением [11].

Большинство исследований по аллоиммунизации беременных были сосредоточены на выявление антител к HLA, измерение уровней антител и недооценивает распространенность аллоиммунизации беременных.

Беременность также активизирует материнские Т-клетки и влияет на другие типы иммунных подмножеств. Масштабы и широта этих иммунологических изменений хорошо проиллюстрированы недавним исследованием, в котором было выполнено многомерное иммунное профилирование беременных женщин с использованием массовой цитометрии. Хотя это важное исследование раскрывает масштаб иммуномодуляции, происходящей во время беременности, остается неизвестным, какие из этих изменений вызваны воздействием аллоантигена плода (т.е. аллоиммунизацией) или происходят ли эти изменения из-за других антиген-неспецифических механизмов. Тем не менее, эти усилия показывают, что масштабы и спектр аллоиммунизации беременных, вероятно, сильно недооценены, если для идентификации аллоиммунизированных индивидуумов используется только аллоантитело [12].

Согласно данным United Network for Organ Sharing (UNOS), женщины чаще, чем мужчины, попадают в список с некоторым уровнем cPRA (cPRA > 0: 23% [женщины] против 12% [мужчины], все органы) [13].

Эта разница в cPRA между мужчинами и женщинами, вероятно, способствует увеличению времени ожидания в списке ожидания у женщин (пациенты, ожидающие ≥ 3 лет: 37,3% [женщины] против 34,6% [мужчины]; на основе данных по донорству и трансплантации органов [OPTN], декабрь 4, 2017) [14].

Более подробный анализ реестра UNOS, а также отчетов показывают, в какой степени беременность способствует увеличению беременных сенсibilизации среди женщин. Эти исследования были сосредоточены на кандидатах на трансплантацию почки, учитывая четко определенное клиническое влияние ранее существовавших анти-HLA-антител на результаты трансплантации почки. Используя реестр UNOS, Редфилд и др, сообщают, что женщины составляют > 60% реципиентов почечного трансплантата с cPRA $\geq 98\%$. Одна только беременность была причиной сенсibilизации у 20% всех высокосенсibilизированных реципиентов трансплантата, при этом беременность являлось причиной сенсibilизации у 47% всех реципиентов [15].

Следует отметить, что это исследование изучало способ сенсibilизации у высокочувствительных реципиентов почечного трансплантата и, следовательно, не рассматривает уровень антител у женщин с cPRA < 98% и не рассматривает антител среди перечисленных

кандидатов, которым не была проведена трансплантация. Хотя исследований кандидатов из списка ожидания немного, одноцентровый анализ женщин и мужчин, рассматриваемых для первой трансплантации почки от живого донора, демонстрирует большие различия сенсibilизации и воздействиях между мужчинами и женщинами. Несмотря на то, что у большинства женщин с историей беременности или переливаний крови не развиваются антитела в достаточном количестве, чтобы обострить выработку PRA антител, аллоиммунизация беременностью, приводит к более широкой сенсibilизации, чем переливание компонентов крови [16].

Неясно, происходит ли это из-за более высокой нагрузки антителами к ограниченному числу общих специфичностей HLA или из-за истинного расширения нагрузки антител за пределы отцовской специфичности HLA. Последнее объяснение может иметь место, если беременность приводит к появлению антител, специфичных к эпитопам, которые являются общими для нескольких специфичностей HLA. Первое объяснение также возможно с учетом степени и продолжительности воздействия аллоантигена во время беременности. В целом, эти данные показывают доминирующий вклад беременности в повышенное уровень сенсibilизации среди женщин с точки зрения как частоты, так и величины [17].

Помимо создания барьера к аллотрансплантации почки, аллоиммунизация беременных может увеличить частоту отторжения и снизить выживаемость трансплантата после транс-

плантации. Это потенциально происходит из-за ответов Т-клеток памяти или повышенной выработки антител против HLA из уже существующих материнских плазматических клеток. Профилирование уровней антител против HLA до и после трансплантации предполагает, что специфичность, вызванная беременностью, может увеличиваться быстрее, чем специфичность, индуцированная предыдущей трансплантацией или переливанием крови. Этот отскок антител может частично объяснить, почему некоторые центры трансплантации сообщают о повышенной частоте ускоренного опосредованного антителами отторжения у рожавших женщин, с донорами органов которые имеют HLA-специфичность с мужем реципиента [18, 20].

Это также может объяснить повышенную скорость потери трансплантата, связанную с увеличением числа беременностей.

В совокупности эти исследования, изучающие исходы среди реципиентов трансплантата почки от живых доноров, представляют собой наиболее надежное, хотя и косвенное, исследование влияния аллоиммунизации беременных на исходы трансплантации. Тем не менее, прямое сравнение этих исследований ограничено: (1) различиями в контрольной когорте, которая определяет ожидаемый результат, (2) различиями в поправках на PRA или другие факторы риска, которые, как известно, способствуют потере трансплантата, и (3) гетерогенность иммуносупрессии и режимы [19].

В то время как опыт в живой пересадке донорской почки на сегодняшний день, следовательно, предполагает значительное влияние беременности на аллоиммунизацию, важно признать, что крупнейшие, наиболее приведенные в исследованиях с использованием OPTN данных не может напрямую рассматривать влияние беременности на исход трансплантата или оценивать иммунологические механизмы потери трансплантата. Эти ограничения существуют, поскольку данные ни о донор-специфических антителах (DSA), ни отчетности в настоящее время не собираются OPTN. Таким образом, лучшие доказательства на сегодняшний день не предполагают, что аллоиммунизация беременных является основным фактором ранней или промежуточной потери трансплантата в современных когортах пациентов [20].

Однако тонкие, но потенциально эффективные эффекты аллоиммунизации беременных лучше всего могут быть выявлены в будущих исследованиях с использованием более детализированных наборов данных, в которых можно адекватно оценить эпизоды отторжения и потенциальный риск.

Плацента - инвазивный орган, который попадает в материнские кровеносные сосуды, чтобы получить доступ к материнской крови. Эта степень инвазии дает плаценте и плоду исключительный доступ к физиологии матери. Хотя традиционно считалось, что плацента представляет собой поверхность барьера между матерью и потомством, многочисленные исследования как на мышцах, так и на людях демонстриру-

ют, что компоненты плода и плаценты широко распространяются в кровотоке матери и откладываются в тканях матери [21].

Таким образом, существует множество потенциальных источников фетального антигена для премирования материнских иммунных клеток, включая фетальные клетки, внеклеточную ДНК и микро везикулы.

Антигенная нагрузка в организме матери еще не подлежит точному количественному определению, но считается, что она возрастает на протяжении всей беременности и становится значительной к срокам родов. Критические эксперименты показали, что антиген, полученный от плода, представлен в контексте материнского МНС во вторичных лимфоидных органах, что позволяет предположить, что материнские Т-клетки праймируются посредством непрямого аллораспознавания. Интересно, что часть этого аллоантигена может сохраняться в тканях матери в течение многих лет после завершения беременности [22, 29].

Несмотря на растущий объем знаний, ответы на эти вопросы остаются неясными. Тем не менее, есть две основные темы, которые вытекают из недавних исследований, которые могут служить руководством для пересмотренного иммунологического подхода к кандидатам на трансплантацию.

Во-первых, данные на животных последовательно предполагают, что репертуар материнских Т-клеток частично заполнен Т-клетками, испытанными антигеном, которые могут не представлять

значительной угрозы для трансплантата [23].

Основываясь на пересмотренной модели, возможно, что многие реципиенты почечного трансплантата имеют чрезмерную иммуносупрессию. Однако, прежде чем использовать эти знания для изменения в клинической практике, важно отметить, что эти исследования не проводились на людях, и ни одно исследование не позволило всесторонне профилировать репертуар Т-клеток во время или после беременности даже на мышцах [24].

Также отсутствуют важные данные о том, как эти регуляторные или дисфункциональные популяции Т-лимфоцитов реагируют на фармакологическую иммуносупрессию. Наконец, эти анергические, дисфункциональные или регуляторные Т-клетки, вероятно, сосуществуют с Т-клетками памяти, наделенными повышенной способностью вспоминать. Какая доля репертуара Т-клеток родившей женщины состоит из Т-клеток, разрушающих трансплантат, по сравнению с неактивными или даже защитными Т-клетками, остается критическим вопросом в этой области. Пока эти пробелы в знаниях не будут заполнены, трудно рекомендовать какие-либо существенные изменения в клинической практике. Тем не менее, на основании имеющихся исследований разумно заключить, что иммунологическая основа для исключения женщин без обнаруживаемых анти-HLA антител, который имеет HLA-специфичность с предыдущей беременностью, невелика. Более того, существует достаточно доказательств, чтобы рассматривать ро-

жавших женщин с 0% PRA как группу низкого иммунологического риска [25, 30].

Это может облегчить включение большего числа женщин в испытания новых протоколов иммуносупрессивной терапии и расширить их доступ к новым иммуносупрессивным средствам.

Вторая тема, которая вытекает из этих данных, заключается в том, что влияние аллоиммунизации В-клеток, возможно, исторически недооценивалось у рожавших женщин. Хотя технология SAB Lumineх, повысила чувствительность обнаружения антител к HLA, в нескольких исследованиях изучалась судьба низкоуровневых антител или их влияние на исход после трансплантации. Присутствие анти-HLA-антител даже на низком уровне убедительно свидетельствует о наличии долгоживущих плазматических клеток или В-клеток памяти в репертуаре матери. Важно отметить, что исследования, использующие статистическую мощность набора данных OPTN, не могут рассмотреть потенциальное влияние низкоуровневых антител, поскольку сообщается только о высокоуровневых антителах, которые генерируют отнесение неприемлемых антигенов. Несмотря на то, что данных в этой области мало, немногочисленные на сегодняшний день отчеты предполагают, что может произойти возрождение антител во время последующей трансплантации и может быть невосприимчивость к иммуносупрессии. Учитывая, что возрождение антител в настоящее время непредсказуемо, а доступная иммуносупрессия относительно неэффективна для контроля плазматических

клеток или В-клеток памяти женщин с индуцированными беременностью анти-HLA-антителами, возможно, следует рекомендовать дожидаться трансплантации с органами, которые не имеют этих специфических свойств, когда это возможно [26].

Недавнее нововведение, которое может обеспечить такую степень избирательности донора при сохранении доступа к трансплантату, - это перекрестный обмен почками. Дополнительные исследования, в которых тщательно изучаются отдаленные результаты трансплантата и кинетика DSA у женщин с низким уровнем DSA перед трансплантацией, будут очень полезны для этой практики [27].

В заключение необходимо отметить, что аллоиммунизация беременных - обычное явление, и до сих пор остается малоизученным. Недавние исследования показывают, что эндогенные механизмы, которые способствуют материнской толерантности плода во время беременности, могут сохраняться и в послеродовой жизни. Еще предстоит определить, можно ли использовать это иммунологическое равновесие для улучшения результатов трансплантации.

Таким образом, для клинических исследователей остаются значительные возможности внести свой вклад в эту область и улучшить результаты трансплантации для женщин с сенсibilизацией.

ЛИТЕРАТУРА

(см. пп. 5-30 в References)

1. Беркос А.С. Механизм развития гуморального иммунного ответа на аллогенную

- трансплантацию органов / А.С. Беркос, Г.В. Николаев // Вестник трансплантологии и искусственных органов. – 2017. – Т. 19, № 2. – С. 139-151.
2. Гулов М.К. Причины дисфункции трансплантата почки и методы её коррекции / М.К. Гулов, Б.С. Пиров // Вестник Авиценны.- 2017. -№ 14 (19).-С. 532–536.
3. Хубутия М. Ш. Прогностические факторы риска развития ранних дисфункций трансплантата после родственной пересадки почки / М.Ш. Хубутия, М.К. Гулов, С.С. Исмоилов [и др.] //Здравоохранение Таджикистана. – 2016. – № 4. – С. 51-59.
4. Мурадов А.М. Некоторые факторы иммунологического риска у пациентов с терминальной стадией хронической болезни почек, находящихся на гемодиализной терапии / А.М. Мурадов [и др.] // Вестник Академии медицинских наук Таджикистана.- 2020.- Т. 10, № 3 (35).- С. 286–292.
5. Ajaimy M, Lubetzky M, Jones T, Kamal L, Colovai A, de Voccardo G, Akalin E. Pregnancy in sensitized kidney transplant recipients: a single-center experience. *Clin Transpl*, 2016, Vol 30(7), pp.791–5.
6. Akturk S, Celebi ZK, Erdogmus S, Kanmaz AG, Yuce T, Sengul S, Keven K. Pregnancy after kidney transplantation: outcomes, tacrolimus doses, and trough levels. *Transplant Proc*, Vol 2015, Vol 47(5),pp. 1442–4.
7. Guichard-Romero A., Marino-Vazquez L. A., Castelan N., et al. Impact of pretransplant exposure to allosensitization factors generating HLA antibodies in the Luminex era. *Transplant Immunology*, 2016, Vol 38: pp.33–39.
8. Yoshikawa Y, Uchida J, Akazawa C, Suganuma N. Analyses of relationship between obstetric complications and preterm delivery in Japanese recipients received kidney transplant. *Transplantation*, 2016, Vol 100(7), S884–5.
9. Laging M., Kal-van Gestel J. A., Haasnoot G. W., et al. Transplantation results of completely HLA-mismatched living and completely HLA-mismatched deceased-donor kidneys are comparable. *Transplantation*, 2014, Vol 97(3), pp. 330–336.
10. Kumbala D., Zhang R. Essential concept of transplant immunology for clinical practice. *World Journal of Transplantation*, 2013, Vol 3(4), pp.113–118.
11. Gombos P., Opelz G., Scherer S., et al. Influence of test technique on sensitization status of patients on the kidney transplant waiting list. *American Journal of Transplantation*, 2013, Vol 13(8), pp. 2075–2082.
12. Zachary A. A., Kopchaliiska D., Jackson A. M., Leffell M. S. Immunogenetics and immunology in transplantation. *Immunologic Research*, 2013, Vol 47(1-3), pp.232–239.
13. Devresse A, Jassogne C, Hubinont C, De Meyer M, Mourad M, Goffin E, Kanaan N. Maternal risks and pregnancy outcomes after kidney transplantation: a single center experience. *Am J Transplant*, 2017, Vol 17, pp. 253.
14. Rees L., Kim J. J. HLA sensitisation: can it be prevented? *Pediatric Nephrology*, 2015, Vol 30(4), pp. 577–587.
15. Hyun J., Park K. D., Yoo Y., et al. Effects of different sensitization events on HLA alloimmunization in solid organ transplantation patients. *Transplantation Proceedings*, 2012, Vol 44(1), pp.222–225.
16. Erman Akar M, Ozekinci M, Sanhal C, Kececioglu N, Mendilcioglu I, Senol Y, Dirican K, Kocak H, Dinckan A, Suleymanlar G. A retrospective analysis of pregnancy outcomes after kidney transplantation in a single center. *Gynecol Obstet Investig*, 2015, Vol 79(1), pp.13–8.
17. Jordan S. C., Choi J., Kahwaji J., Vo A. Complement inhibition for prevention and treatment of antibody-mediated rejection in renal allograft recipients. *Transplantation Proceedings*, 2016, Vol 48(3), pp.806–808.
18. Zhang R. Donor-specific antibodies in kidney transplant recipients. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*, 2017, Vol 13(1), pp.182–192.
19. Picascia A., Grimaldi V., Sabia C., Napoli C. Comprehensive assessment of sensitizing events and anti-HLA antibody development in women awaiting kidney transplantation. *Transplant Immunology*, 2016, Vol 36, pp. 14–19.
20. Everly M. J. Incidence and hazards of alloantibodies in renal transplantation. *Clinical Transplants*, 2013, pp. 313–317.

21. Obrador G. T., Macdougall I. C. Effect of red cell transfusions on future kidney transplantation. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology*, 2012, Vol 8(5), pp. 852–860.

22. Lobashevsky A. L. Methodological aspects of anti-human leukocyte antigen antibody analysis in solid organ transplantation. *World Journal of Transplantation*, 2014, Vol 4(3), pp. 153–167.

23. Wiwattanathum P., Ingsathit A., Thammanichanond D., Mongkolsuk T., Sumethkul V. Significance of HLA antibody detected by PRA-bead method in kidney transplant outcomes. *Transplantation Proceedings*, 2016, Vol 48(3), pp.761–765.

24. Bosch A., Llorente S., Eguia J., et al. HLA-C antibodies are associated with irreversible rejection in kidney transplantation: shared molecular eplets characterization. *Human Immunology*. 2014, Vol 75(4) pp. 338–341.

25. Chapel H., Haeney M., Misbah S., Snowden N. *Essentials of Clinical Immunology*. 6th. Wiley-Blackwell, 2014. pp. 1–377.

26. Haque W. M. M., Rahim M. A. Cross-matches in transplantation: each is complementary to other. *BIRDEM Medical Journal*, 2017, Vol 6 (2), pp. 118–126.

27. Sarkar R. S., Philip J., Yadav P. Transfusion medicine and solid organ transplant - update and review of some current issues. *Medical Journal, Armed Forces India*, 2013, Vol 69(2), pp. 162–167.

28. Santos S, Malheiro J, Campos A, Pedroso S, Almeida M, Martins LS, Dias L, Henriques C, Cabrita A. Pregnancy in renal transplant recipients: obstetric outcomes and risk of allosensitization. *Medicine*, 2016, Vol 95(10).

29. Akgul S., Ciftci H., Temurhan S., et al. Association between HLA antibodies and different sensitization events in renal transplant candidates. *Transplantation Proceedings*, 2017, Vol 49(3), pp. 425–429.

30. Higgins R., Lowe D., Daga S., et al. Pregnancy-induced HLA antibodies respond more vigorously after renal transplantation than antibodies induced by prior transplantation. *Human Immunology*, 2015, Vol 76(8), pp. 546–552.

ХУЛОСА

И.М. Усмонов

ТАЪСИРИ ҲОМИЛАДОРӢ БА АЛЛОССЕНСИБИЛИЗАТСИЯ ДАР ЗАНОНИ ГИРИФТОРИ БЕМОРИИ МУЗМИНИ ГУРДА ДАР МАРҲИЛАИ ПАНЧУМ

Таҳлили мазкур ба масъалаи таъсири ҳомиладорӣ ба аллосенсибилизатсия дар занони гирифтори бемории музмини гурда дар марҳилаи панҷум, интихоби донор ва иммуносупрессия барои аллотрансплантатсияи гурда дар ин гуруҳи занҳо бахшида шудааст. Таҳлилҳо нишон доданд, ки аллоиммунизатсияи занони ҳомила як ҳодисаи маъмулист ва то ҳол пурра дақиқ карда нашудааст. Тадқиқотҳо нишон медиҳад, ки механизмҳои эндогенӣ, ки ба таҳаммулпазирии ҳомила дар давраи ҳомиладорӣ мусоидат мекунанд, метавонанд дар ҳаёти пас аз таваллуд боқӣ монанд. Бояд дида шавад, ки оё ин тавозуни иммунологиро барои беҳтар кардани натиҷаҳои трансплантатсия истифода бурдан мумкин аст. Ҳамин тариқ, барои муҳаққиқони клиникӣ барои саҳмгузори дар ин соҳа ва беҳтар кардани натиҷаҳои трансплантатсия барои занони ҳассос имкониятҳои назаррас боқӣ мондаанд.

Калидвожаҳо: ҳомиладорӣ; аллосенсибилизатсия; антителоҳои мушаххаси донор; интихоби донор ва иммуносупрессия.